

Aşk ile Nefret Arasında

Türkiye'de Toplumun Batı Algısı

Kudret BÜLBÜL - B. Berat ÖZİPEK - İbrahim KALIN

Aşk ile Nefret Arasında
Türkiye'de Toplumun Batı Algısı

Kudret Bülbül, Doç. Dr.: 1991'de İstanbul Üniversitesi, SBF'den mezun oldu. Yüksek lisansını yine aynı üniversitede, doktorasını Ankara Üniversitesi'nde, 2004'de tamamladı. 1995'de 1 yıl akademik amaçlı olarak Londra'da kalan Bülbül, 2000-2002'de, ABD'de, University of Kansas'da 'Misafir Araştırmacı' olarak bulundu. Bülbül'ün yayınlarından bazıları şunlardır: *Bir Devlet Adamı ve Siyasal Düşünür Olarak Said Halim Paşa; Küreselleşme Okumaları - Ekonomi ve Siyaset* (derleme); *Küreselleşme, Kültür, Medeniyet* (derleme); *Muhafazakarlık, Düş ve Gerçek* (derleme); *A Collective Initiative For Universal Peace* (Bekir Berat Özipek ile beraber). Çalışmalarında, küreselleşme, medeniyet tartışmaları, özgürlük ve Meşrutiyet dönemi Türk siyasal düşüncesi üzerine odaklanan Bülbül, halen Kırıkkale Üniversitesi'nde çalışmaktadır.

Bekir Berat Özipek, Doç. Dr.: 1989'da Hacettepe Üniversitesi Kamu Yönetimi Bölümü'nden mezun oldu. Yüksek lisansını yine aynı üniversitede, doktorasını Ankara Üniversitesi'nde 2000 yılında tamamladı. 1996'da ABD'deki George Mason Üniversitesi Beşeri Çalışmalar Enstitüsü'nde, Anglo-Amerikan düşünce geleneği ile ilgili araştırmalarda bulundu. Özipek'in *Muhafazakarlık: Akıl, Toplum, Siyaset* ile *Teorik ve Pratik Boyutlarıyla İfade Hürriyeti* (ed.) gibi kitapları ve insan hakları, ifade hürriyeti, din ve vicdan hürriyeti ve Türkiye'deki gayrimüslimlerin insan hakları sorunlarını konu alan makaleleri vardır. Halihazırda Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi bölümünde öğretim üyesi olarak çalışmaktadır.

İbrahim Kalın, Dr.: 1992 yılında İstanbul Üniversitesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. Doktorasını George Washington Üniversitesi'nde beşeri bilimler ve mukayeseli felsefe alanında yaptı. ABD'de College of the Holy Cross'ta dersler verdi. İslam-Batı ilişkileri, mukayeseli felsefe ve geç dönem İslam felsefesi konularındaki akademik yayınlarının ve yorum yazılarının yanı sıra *MacMillan Encyclopedia of Philosophy*, *Encyclopedia of Religion*, *Oxford Dictionary of Islam*, *Biographical Encyclopedia of Islamic Philosophy* ve *DİA İslam Ansiklopedisi* gibi ansiklopedik eserlere katkılarda bulundu. *İslam ve Batı* (İSAM Yayınları, 2007) adlı kitabı, Türkiye Yazarlar Birliği 2007 Fikir Ödülüne layık görüldü. Kalın, SETA Vakfı Genel Koordinatörü olarak görev yapmaktadır.

SETA Yayınları I

I. Baskı : Şubat 2008

ISBN : 978-605-0057-00-3

Tasarım : Merdiven Sanat

Baskı : Sistem Ofset

İletişim : SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı

Reşit Galip Cad. Hereke Sokak No:10 GOP Ankara

Tel: (312) 405 61 51 Faks: (312) 405 69 03

www.setav.org / info@setav.org

Aşk ile Nefret Arasında
Türkiye'de Toplumun Batı Algısı

Doç. Dr. Kudret BÜLBÜL

Doç. Dr. B. Berat ÖZİPEK

Dr. İbrahim KALIN

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER

ÖZET	8
SUNUŞ	12
ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	16
Konu, Amaç ve Hipotez	16
Kapsam ve Sınırlılıklar	18
Yöntem: Neden Derinlemesine Mülakat?	18
Araştırmanın Zamanı	19
Deneklerin Sayısı ve Seçimi	20
Mülakatta Neler Soruldu?	21
Mülakatlar Nasıl Gerçekleştirildi?	22
I. BÖLÜM	24
İKİ YÜZ YILLIK BİR SERÜVENİN KISA ÖYKÜSÜ	25
1) Bir “Medeniyet” Tartışması Çerçevesinde Batı	25
2) Batı’dan Neyi Almalı, Neyi Almamalı?	28
3) Cumhuriyet’ten Günümüze: Karışık Duyguların Belirlediği Batı Algısı	30

II. BÖLÜM	34
“DOĞU”DAN GÖRÜNEN “BATI”	35
1) Batı Neyin Beşiği?	36
a) Batı: “Medeniyetin Beşiği”	36
b) Batı: “Haçlı Seferleri”, “Sömürgecilik”, “İkiyüzlülük”, “Esir Kampı”	38
c) Batı: “Maddi Olarak Gelişmiş, Ama Kültürel Olarak Yozlaşmış”, “Kendini Beğenmiş”	40
d) Batı: “Kayıtsızlık”	41
2) Batı'nın Genel Görünümü Üzerine	42
III. BÖLÜM	44
HİRİSTİYANLIK: “BATI’NIN DİNİ” NASIL ALGILANIYOR?	45
1) Hıristiyanlığın Anlamı	46
2) Hıristiyan Bir Komşunuz ya da Çevrenizde Bir Kilise Olsa?	48
3) Bir Hıristiyan İyi Bir İnsan Olabilir mi? Cennete Gidebilir mi?	52
4) Batı Hıristiyan Bir Medeniyet midir?	54
5) Misyonerlik Çalışmaları	56
6) Batı ve Hıristiyanlık Üzerine	62
IV. BÖLÜM	64
KÜLTÜR: BATI KÜLTÜRÜYLE BİRLİKTE YAŞAMAK	65
1) Kültüre İlişkin Algının Tarihsel ve Aktüel Boyutları	65
2) Türk Kültürü ile Batı Kültürü Uyuşur mu?	66
3) Batı Kültürünün Gündelik Yaşamda Yoğun Yer Tutması	70
4) Batı Toplumu İçinde Yaşamak	73
5) Batılı Bir İnsanın Türkiye’de Yaşamaları	76
6) Avrupa’da Yaşayan Müslümanların ve Türklerin Karşılaştığı Sorunlar	79
7) Batı-Kültür Üzerine	81

V. BÖLÜM	84
SİYASET: FİLMİN KOPTUĞU YER	85
1) Siyasileştikçe Çirkinleşen Bir Kavram: “Batı”nın Çağrışımları	85
2) Batılı Devletler İslam Dünyasına Nasıl Bakıyor?	85
3) Batılı Devletler Türkiye’ye Nasıl Bakıyor?	87
4) Batılı Halkların Türkiye’ye Bakışı	88
5) Batılı Halklar Kendi Devletlerinin Politikalarını Onaylıyor mu?	89
6) İyiler ve Kötüler: Batılı Devletlerin Hepsini Aynı mı?	92
7) Avrupa Birliği Nasıl Algılanıyor?	94
a) Türkiye AB’ye Girmeli mi?	94
b) İslam AB’ye Girmeye Engel mi?	97
8) Medeniyetler İttifakı: ‘Derde Deva’ Olabilir mi?	99
9) Türkiye’nin İnsan Hakları Sorunu ve Batı	101
10) Batı-Siyaset Üzerine	103
SONUÇ ve ÖNERİLER	104
KAYNAKÇA	110
EK 1: Mülakat Soruları	116
EK 2: Katılımcıların Demografik Bilgileri	120

ÖZET

Özet

İslam dünyasında Batı'ya karşı olumsuz bir bakışın, hatta nefretin olduğu sıkça dile getirilmektedir. Anketlere ve kamuoyu araştırmalarına yansıyan “Batı'ya karşı nefret” veya “öfkeli İslam dünyası” imajının, bazı Batılı devletlerce yürütülen politikaları meşrulaştırmaya yönelik abartılı bir boyutu olsa da, sonuçta “Batı”ya ilişkin yaygın bir olumsuz bakış açısının varlığı açıktır.

Ancak bu “imaj” veya “gerçeklik”, ciddi bir analizi gerekli kılmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, araştırmalara bir rakam veya oran olarak yansıyan ama nedenleri üzerinde durulmayan hoşnutsuzluk ve tepkinin kaynaklarına eğilmek; özellikle siyasal sonuçlarıyla ortaya çıkan bu tepkinin bütün bir Batı'ya, Batı'nın kültürüne, yaşam biçimine ve özellikle “Batı'nın dini” olarak Hıristiyanlığa yönelik olup olmadığını araştırmaktır.

Bu araştırma, Türkiye'nin değişik bölgelerinden on farklı ilde (İstanbul, Ankara, İzmir, Mersin, Diyarbakır, Bursa, Konya, Erzurum, Malatya ve Samsun) gerçekleştirilmiştir. Çalışma, herhangi bir temsil niteliği olmayan, 90'ı aşkın sıradan insanın katılımıyla, derinlemesine mü-

lakat tekniği ile yapılmış ve katılımcıların belirlenmesinde önceden tespit edilmiş demografik kriterlere uygun olarak tesadüfi örneklem yöntemi uygulanmıştır.

Katılımcıların büyük bölümünde genel olarak Batı'ya, onun kültürüne ve dinine yönelik total bir karşıtığa rastlanmamıştır. Bu konularda katılımcıların büyük çoğunluğunda Batı'ya dair sempati ve antipatiyi içeren “parçalı bir Batı algısı”nın varlığı net olarak görülmektedir. Katılımcılar, Batı'nın dini olarak Hıristiyanlığa karşı ise çok daha saygılı ve bir ölçüde kutsallık içeren bir dil kullanmaktadırlar.

Çalışmada, “Batı kültürü” olarak algılanan olgunun yaygınlaşmasından duyulan bir rahatsızlıktan söz edilebilir. Ancak bu rahatsızlık, homojen bir “Batı” algısının bulunmayışına paralel olarak Batı kültürüne karşı top-tan bir reddedişi ifade etmeyip, daha çok seçici bir itirazı yansıtmaktadır. Bu itirazın, bir Fransız'ın İngiliz ya da Amerikan kültürüne yönelik itirazından daha farklı bir şey olduğunu söyleyebilmek güçtür. Dahası, Batı, “medeniyet” olarak algılandığı ölçüde, onun kültürel öğelerine karşı sempatik ve idealize edici bir yaklaşımın varlığı da dikkat çekmektedir.

Bununla birlikte, katılımcıların neredeyse tamamının, Batı'nın gerek Türkiye'ye ve gerekse İslam dünyasına

yönelik politikalarına tepki gösterdikleri de bu araştırmada belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştır. Batı-genel, Batı-din ve Batı-Hıristiyanlık algılamalarında katılımcılar çok daha parçalı bir yaklaşım sergilerken, Batı-siyaset alanında, Batılı devletlerin politikalarına tepki duymada, neredeyse tamamı itibarıyla, hemfikirdirler.

Bu yönüyle çalışma, Türkiye'de toplumda toptan bir Batı ya da Hıristiyan karşıtlığının değil, Batılı devletlerce yürütülen siyasete yönelik bir karşıtlığın söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'de toplumun Batı'ya dair tepkisinin, ağırlıklı olarak Batı'nın politikalarına yönelmiş olduğu bulgusu, çok vurgulanan

“Müslüman-Hıristiyan çatışması”, “Doğu-Batı karşıtlığı” ve “medeniyetler çatışması” gibi bir zeminin Türkiye'de bulunmadığını göstermektedir.

Katılımcıların Batı'ya yönelik eleştirilerinin siyaset alanında yoğunlaşması, aslında çözüm önerilerinin hangi alanda aranması gerektiğini de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda İslam-Batı ilişkileri açısından yerel, ulusal ve uluslararası siyaseti belirleyen siyasal aktörlere büyük görevler düşmektedir. Sorunun dinler arasında değil, siyaset alanında ya da siyasiler arasında görülmesi, çözüm çabalarının da daha çok bu alanda yoğunlaşmasının gerektiğine işaret etmektedir.

SUNUŞ

Sunuş

Batı'dan bakıldığında, son yıllarda İslam coğrafyasında gittikçe yükselen bir “Batı karşıtlığı”nın varlığı göze çarpmaktadır. Avrupa ve Amerika medyalarına yansıyan Amerika karşıtı gösterilerden, Batılı ülkelere yönelik terör çağrısı yapan örgüt liderlerinin video mesajlarına kadar pek çok haber veya bu haberlerin verilmiş biçimi, “Batı”ya duyulan tepkinin yaygın ve kitlesel bir tabanı olduğunu düşündürmektedir. Uluslararası düzeyde kamuoyu araştırmaları yapan bazı önemli Batılı kuruluşlar tarafından yapılan çalışmalar da, rakamlar ve istatistikler sunarak, böyle bir durumun varlığını destekleyici yönde etkide bulunmaktadır.

Sonuçta ortaya çıkan imaj, Batı'ya karşı olumsuz duygular besleyen, hatta düşmanca yaklaşımları yaygın olarak benimseyen bir “Doğu” görüntüsüdür. Bu görüntü, Batılı ülkelerde Müslümanlara karşı önyargıyı beslediği gibi, başta Amerika Birleşik Devletleri olmak üzere bazı Batılı devletlerin İslam coğrafyasında yürüttüğü çatışmacı politikalarla savaş ve şiddet uygulamalarını meşrulaştırıcı bir işlev görmekte, bu yönleriyle evrensel düzeyde barışın tesis edilmesi idealine de zarar vermektedir. Batılı birey, kendisine ve değerlerine karşı “dış

bileyen” ve fırsat kollayan bir düşmanın varlığına ikna edildiği ölçüde, adalet, barış ve insan hakları gibi değerlerin ihlali pahasına benimsenen müdahaleci politikalara, hatta savaşa ikna olmakta da zorlanmamaktadır. Öte yandan bu imaj, Batı Avrupa ve Amerika'da modern devletin, demokratik hakları ve diğer kazanımları geri almasını ifade eden yasal düzenlemeleri haklılaştırmak için kullanılmakta, demokratik devletten “güvenlik devleti”ne doğru giden yolun taşlarını döşemektedir.

Aslında, Batı'dan bakıldığında görülen bu tepkili, hatta öfkeli Doğu imajında önemli bir gerçeklik payı bulunmaktadır. Bu anlamda pek çok Batılı araştırma kuruluşunun anketlerine yansıyan olumsuz duyguların, söz konusu kuruluşların manipülasyon çabasından ibaret olmadığı söylenebilir. Ancak, istatistiklere “Batı'ya karşı husumet” olarak yansıyan bu görüntü, ciddi bir çözümlemeye muhtaçtır. Çünkü mevcut araştırmaların çoğu, genellikle Batı'ya karşı duyulan hoşnutsuzluğun ve diğer olumsuz duyguların kaynaklarına inme gereği duymamakta, sanki Doğu toplumlarında, başta “Batı'nın dini” olarak görülen Hıristiyanlık olmak üzere, Batı uygarlığını oluşturan diğer unsurlara karşı da hasmane bir yaklaşımın mevcut olduğu izlenimini vermektedir.

İslam coğrafyasında, son yıllarda gösterilen tepkilere bakıldığında Batı'ya karşı yükselen bir hoşnutsuzluğun

mevcut olduğu açıktır. Ancak bu hoşnutsuzluğun bütün bir Batı'ya, Batı'nın kültürüne, yaşam biçimine ve özellikle de Hıristiyanlığa karşı bir olumsuzluğu ifade ettiğini söylemek mümkün değildir. İslam coğrafyasındaki bu eğilimin nedenlerine ilişkin yüzeysel bir gözlem bile, bu ülkelerde asıl karşı olunanın Batı'nın değerlerinden çok, Batılı devletlerin Ortadoğu'da yürüttüğü politikalara ve/veya “terörle mücadele” adına yine bu devletler tarafından icra edilen şiddete yönelik olduğunu fark edebilir. Bu bağlamda, İslam ülkelerindeki birlikte yaşama geleceği göz önüne alındığında, söz konusu tepkinin Hıristiyanlığa veya “Batılı yaşam biçimi”ne yönelik olmadığı söylenebilir.

Ancak, özellikle İslam dünyasındaki entelektüellerin kendi toplumlarına ilişkin bu yöndeki gözlem ve kanaatlerini test ederek, ikna edici bir dille ortaya koymaları anlamında üretilmiş kayda değer akademik ve bilimsel çalışmalar konusunda ciddi bir eksiklik bulunduğu görülmektedir. Oysa, bir izlenim veya bir kanaat gerçeğe ne kadar karşılık gelirse gelsin, ne kadar haklı olursa olsun, bilimsel çalışmalarla desteklenmedikçe ve evrensel düzeyde, evrensel bir dille sunulmadıkça, lokal kalmaya mahkumdur. Lokal kanaatler ve gerçekler ise, dünyanın gidişatına ancak sınırlı düzeyde etki yapabilme kapasitesine sahip olup, barışı tesis etmeye yönelik uluslararası çabalara ve bilimsel çalışmalara yeterli bir zemin oluşturamazlar.

Bu çalışma, işte bu kaygıların ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Geçerliliği sorgulanmak istenen temel varsayım, İslam dünyasındaki “genel bir Batı karşıtlığı” olarak nitelenen bu görüntünün, aslında *dini ve kültürel sebeplerden çok siyasi sebeplere dayandığıdır*.

Bu varsayımın doğruluğunun anlaşılması, sadece ilgili literatüre ve dolayısıyla bilime katkı sağlamasının ötesinde, içinde yaşadığımız insanlık durumunda ifade ettiği anlam bakımından da önemlidir. Şöyle ki, Doğu Blokunun dağılması sonrasında uluslararası alanda belirginleşmekte olan yeni çatışma ortamının egemen ideolojisi olmaya aday görünen “medeniyetler çatışması”nın yaygınlaştırmaya çalıştığı anlayış, günümüz dünyasındaki temel çelişkinin ideolojik ve siyasi olmaktan çok kültür ve medeniyet temelli olduğudur. Sadece bir “tespit”ten ibaret olmayan bu anlayış, evrensel barış idealine zarar verici bir yönelişi de ifade etmektedir.

Müslüman ülkelerde Batılı olan her şeye kategorik bir karşıtlığın bulunmadığını, “Batı'ya karşı öfke” şeklinde beliren olumsuz duyguların esas olarak Batılı devletlerin siyasi uygulamalarına karşı bir hoşnutsuzluğu yansıttığını ifade etmek, *siyasi olanın düzeltilmesi halinde bu öfkenin dinebileceği* anlamına gelmektedir.

Halkı Müslüman bir ülke olarak Türkiye’de farklı dinler ve inançlarla bir arada yaşamaya nasıl bakılmaktadır? Hıristiyanlık, Hıristiyanlığa ait semboller ve dini pratikler toplum tarafından nasıl algılanmaktadır? Bu algı ile Hıristiyan dünyasının önde gelen devletlerine yönelik algılama arasındaki ilişki nedir? Ve söz konusu olumsuz imajlar daha çok hangi devletlerin, hangi politikalarından kaynaklanmaktadır? Bu çalışmada bu ve benzeri sorulara yanıt aranmış, “Batı'ya karşı tepki” olarak özetlenen genel bir tutumun farklı bileşenleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır.

Bu yönüyle çalışma, günümüz dünyasında yaygınlaştırılmaya çalışılan çatışma söyleminin temel varsayımlarından birine itiraz anlamına gelmektedir. Çünkü İslam

toplumlarında Batı'dan bakıldığında görülen topyekün bir "Batı karşıtlığı"nın bulunmadığı tezinin içinin doldurulması, bilimsel değerinin yanında, söz konusu çatışmacı söylemin aşınması ve aşılması çabaları bakımından da

kayda değer bir katkıyı ifade edecektir.*

* Bu projeye verdiği destekten dolayı TÜBİTAK'a teşekkür ederiz.

Araştırmanın Metodolojisi

Konu, Amaç ve Hipotez

Amerikalı siyasal düşünür ve strateji uzmanı Samuel Huntington'ın, Olin Enstitüsü'nün "Değişen Güvenlik Çerçevesi ve Amerikan Ulusal Çıkarları" projesi kapsamında 1993'te kaleme aldığı "Medeniyetler Çatışması?" (The Clash of Civilizations?) (Huntington, 1993) isimli çalışmasının ardından, soğuk savaş sonrası dünyanın yeni bir çatışma konseptine doğru evrildiği söylenebilir. Huntington'ın tezinin¹, soğuk savaş sonrasında körüklenen yeni çatışmalar için teorik bir zemin oluşturduğu belirtilebilir.² Gerçekten de daha sonraki süreç, bu tezi fazlasıyla doğrular nitelikte gelişmiştir. Huntington'ın, bundan sonra, Batı, Hint, İslam, Konfüçyen gibi medeniyetler arasında geçeceğini öngördüğü çatışmaların,

daha çok İslam ve Batı medeniyetleri arasında şekillendiği söylenebilir. Kültürel, dinsel ve etnik temellere dayalı karşıtlıkların fazlasıyla öne çıkması üzerine Birleşmiş Milletler 2001 yılını "BM Medeniyetler Arası Diyalog Yılı" ilan etmiş (UN, 2000) ve önde gelen isimler tarafından bir medeniyetler arası diyalog çalışmasının başlatılmasına karar verilmiştir (UN, 2001).³

Yine bu çerçevede, BM Genel sekreterliği tarafından, İspanya ve Türkiye Başbakanlarının öncülüğünde, medeniyetler arası çatışmaları, yanlış anlamaları, önyargıları ve kutuplaşmaları önlemek için ortak bir siyasal irade oluşturmak ve medeniyetler ve kültürler arasında karşılıklı bir saygı inşa etmek amacıyla bir inisiyatif başlatılmıştır (UN, 2005). Bu doğrultuda bir "Üst Düzey Grup" oluşturulmuştur. Yukarıda belirtilen hedefler doğrultusunda belirli amaçlar ve bu amaçlara ulaşmak için belirli stratejiler geliştirilmiştir. Üst Düzey Grup, raporu-

¹ Hans d'Orville "medeniyetler çatışması" tezini, çatışma perspektifinin her medeniyet içindeki kültürel farklılıkları göz ardı etmesi ve medeniyetleri monolitik bütünlükler olarak algılama yanlısı içinde olması nedeniyle eleştirir (D'Orville, Hans, 2002: 4).

² "Yırtıcı Küreselleşme" yazarı Richard Falk'a göre Huntington Pentagon'un jeopolitika terapistiydi ve "Sovyetler Birliği ve devrimci Marksizmin çöküşü" ile boşluğa düşen Amerikan milli güvenlik yetkililerinin "profesyonel kimliklerini kaybetmelerini ve bütçe desteğinin zayıflamasını önleyecek çabalar içerisindeydi" (Falk, 2001: 50).

³ Tsutsumibayashi'nin de belirttiği gibi, kültürel farklılık üzerindeki aşırı vurgu sadece ortak bir ethos oluşturmayı engellemekle kalmaz, aynı zamanda ironik bir biçimde kültürel bütünlük olarak tanımlanan bir tek biçimlilik empoze ederek, kültürel çeşitliliğin de temelini çökerdir (Tsutsumibayashi, 2005: 110). Ona göre izlenmesi gereken yol, "karşılıklı tanımayı, anlayışı ve güveni besleyecek bir diyalog"un başlatılmasından geçmektedir. Sadece bu nitelikteki bir diyalog "fikirlere kaynaşması"nı, bir dizi evrensel ahlaki değer üzerinde uzlaşılmasını ve nihai olarak bir "global etik"in üretilmesini mümkün kılabilir (s.109).

nu 13 Kasım 2006'da, İstanbul'da BM Genel Sekreteri Kofi Annan ile İspanya Başbakanı José Luis Rodríguez Zapatero ve Başbakan Recep Tayyip Erdoğan'a sunmuştur. Rapor iki bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde İslam dünyası ve Batı toplumları arasındaki ilişkiler analiz edilmekte ve bu ilişkileri geliştirmek için belirli bir politika seti önerilmektedir. İkinci bölümde ise siyasal düzeyin ötesinde kültürel alandaki gerginlikleri azaltmaya yönelik olarak eğitim, gençlik, göç ve medya gibi dört temel alanda öneriler getirilmektedir.

“Aşk ile Nefret Arasında Türkiye’de Toplumun Batı Algısı” başlıklı bu çalışmanın konusu, herhangi bir temsil niteliği olmayan, sıradan Türk insanının Batı’yı ve Hıristiyanlığı nasıl algıladığıdır. Amacı, çatışma temelli tezlerin dayandığı yargılardan birini, İslam toplumlarında “Batı”ya ve onun değerleri bağlamında Hıristiyanlığa karşı bir nefret ya da düşmanlığın mevcut olduğu tezi ni Türkiye özelinde mercek altına almaktır. Bu yargının incelenmesi, günümüz dünyasında global barış çabalarının başarısı bakımından özel bir önem taşımaktadır. Çünkü çatışmacı tezleri savunanlar genellikle bu “negatif duygular”ın altını çizmeye çalışmaktadırlar⁴. Bu çalış-

manın temel hipotezi Türkiye’de kültürel, dinsel ya da medeniyet temelli bir “Batı” karşıtlığının bulunmadığı, Batı’ya karşı gösterilen tepkinin esas olarak Batılı devletlerin uluslararası politikalarına yönelik olduğudur. Araştırmanın bu hipotezi doğrulayacak sonuçlara ulaşması durumunda, bu çalışmanın sadece Medeniyetler Çatışması tezine Türkiye’den kalkılarak verilecek bir yanıtı ortaya koymakla kalmayacağı, aynı zamanda Türkiye’nin İspanya ile birlikte eş başkanlığını yaptığı “Medeniyetler İttifakı” Projesine de bir katkı niteliği taşıyacağı düşünülmüştür. Çalışmanın ayrıca, Avrupa ve Amerika’da son dönemlerde yoğunlukla görülen “İslamophobia”ya (İslam korkusu) karşılık Türkiye’de toplumun bir “Batı” ve/veya “Hıristiyan” korkusu yaşayıp yaşamadığının gözlemlenebilmesine de olanak sağlayacağı umulmuştur.

Türkiye’de toplumun Batı’ya karşı, bazı Batılı devletlerin uluslararası politikalarına duyulan kuşkunun dışında temelde bir nefretinin olmadığını ortaya koymak ise, en temelde dünya barışına mütevazı da olsa, olumlu bir katkı sunmak demektir. Böyle bir sonucun genel bir kanaate dönüşmesi, Türkiye’nin AB üyeliği sürecini de olumlu yönde teşvik edecek ve Türkiye’deki AB karşıtları ile AB’deki Türkiye karşıtlarının argümanlarını da kısmen zayıflatacaktır. Bu yönleriyle çalışma, bilimsel olarak gösterilebilir bir durumu konu alma amacından öte, ahlaki bir kaygının ürünü olarak ortaya çıkmıştır. Öte yandan, umulan bu pratik yarar bir yana, bir gerçeğin somutlaşmasına hizmet etmesi bakımından da konunun ele alınmasının önemli olacağı düşünülmüştür.

Son yıllarda, Medeniyetler Çatışması ve Medeniyetler İttifakı tezlerine ilişkin olarak, gittikçe daha fazla teorik çalışmalar yapıldığı görülmektedir. Buna karşılık,

⁴ Örneğin PEW Global Attitudes Project tarafından yapılan 2005 tarihli “Islamic Extremism: Common Concern for Muslim and Western Publics - Support for Terror Wanes Among Muslim Publics” başlıklı bir araştırma, Türkiye’de halkın % 63’ünün Hıristiyanlara karşı olumsuz duygular beslediği “bulgusunu” ilan etmektedir. Bkz. <http://pewglobal.org/reports/display.php?PageID=809>. Oysa anket çalışmasının sınırlılığı içinde Hıristiyanlara karşı yüksek orandaki olumsuz duygu olarak belirginleşen bu sonuçtan kuşku duymak mümkündür ve Türkiye’de Hıristiyanlara karşı bu oranda bir tepkinin mevcut olmadığı gözleminden hareketle bu vargının ayrı ve daha sağlıklı bir araştırma ile test edilmesi gerekir. Kaldı ki, TESEV tarafından yapılan bir araştırmaya göre, başka dinlere inananlar arasında iyi insanlara olabileceğini düşünenlerin oranı % 89,2’dir (TESEV, 2004).

Türkiye’de toplumun ya da toplumun belirli bir kesiminin bu tartışmalara ilişkin düşüncelerini, alan araştırmasına dayanarak araştıran çalışmalar oldukça sınırlı sayıdadır⁵. Dünya Değerler Araştırması’nın (2006) ve Eurobarometer’in (2006) bazı sorularının kısmen yukarıdaki tartışmaları içerdiği söylenebilir. Bununla birlikte bu çalışmalar ankete dayanan çalışmalardır.

Kapsam ve Sınırlılıklar

Araştırmanın temel amacı Türkiye’de toplumun Batı’yı nasıl algıladığının ortaya konulmasıdır. Bu çerçevede genel olarak Batı kavramından ne anlaşıldığı, dinsel olarak Batı’nın nasıl görüldüğü, siyasal olarak Batı’nın ne şekilde içerisinin doldurulduğu ve kültürel olarak Batı’nın nereye oturtulduğu bu çalışmanın kapsamı içindedir. Batı’ya yönelik genel, siyasal, kültürel ve dinsel algılamalar araştırılırken kuşkusuz bu algılamaların Türkiye’ye özgü bağlamı da araştırma kapsamındadır. Ekonomik, teknolojik ve askeri yönleri ile Batı algılaması ise bu çalışmanın kapsamı dışındadır.

Araştırmada Türkiye’de toplumun Batı algısının, herhangi bir temsil niteliği taşımayan, kanaat önderi, ce-maat lideri, herhangi bir sivil toplum ya da siyasal parti temsilcisi olmayan ortalama/sıradan insanlar üzerinden ortaya konması hedeflenmiştir. Bu nedenle bu nitelikleri taşıyanlar araştırma kapsamı dışında tutulmuştur.

⁵ 22. dönem TBMM üyelerinin bu alandaki yaklaşımlarını konu edinen bir çalışma için bakınız: Bülbül, (2006). Bülbül’ün doktora çalışması da medeniyetler çatışması tartışmalarını içerecek şekilde Türkiye’de küreselleşmenin kültürel ve siyasal boyutları ile aydınlar ve 22. dönem milletvekilleri tarafından nasıl algılandığı ile ilgilidir. (Bülbül, 2004)

Yöntem: Neden Derinlemesine Mülakat?

“Türkiye’de Toplumun Batı Algısı” araştırması için uygun görülen araştırma metodu, nitel alan araştırmasıdır. Nitel araştırma metodu, nicel (qualitative) yöntemden farklı olarak, bir hipotezin testinin değil, yeni bir teori geliştirilmesinin amaçlandığı (Cherry, 2000: 49), insanların kendi bölgelerinde, tercih ettikleri dil ve kavramlar ile gözlemlenmek istendiği (Kirk and Miller, 1986: 9) ya da istatistiksel bilgiler elde etmenin mümkün veya arzu edilmediği (King, Keohane and Verba, 1994: 5) durumlar için önerilmektedir. Nitel araştırmayı anlamlı kılan yukarıdaki nedenlerin her biri, bu çalışmanın niteliklerine de denk düşmektedir.⁶

Bu çalışmada, öncelikle, Türkiye’de toplumun Batı algısı üzerine geliştirilen bir kuramın doğruluğu ya da yanlışlığı test edilmemektedir. Tersine toplumda Batı’ya ilişkin olarak öne çıkan yaklaşım, algı ve tutumların ortaya konması amaçlanmaktadır. İkinci olarak, araştırmanın yöntemi, araştırmaya katılanların kendi kavram ve analiz birimlerini kullanmalarına olanak verecek niteliktedir. Üçüncü olarak, araştırmanın amaçlanan sonuçlarını elde etmek için sayılarla ölçülebilir somut istatistiksel veriler gerektiren tek başına anket yöntemi uygun düşmediği gibi arzu da edilmemiştir. Bütün bu nedenlerle bu çalışmamızda, görüş ve yaklaşımların katılımcılar ta-

⁶ Farklı konularda olmakla birlikte, bizim çalışmamıza benzer biçimde derinliğine mülakatlara dayanan çalışmaların daha önce Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı tarafından gerçekleştirildiği söylenebilir. TESEV tarafından gerçekleştirilen araştırmalar, metodolojik olarak bizim çalışmamızla paralellikler arzietmekte ise de, bu çalışma konu, içerik, kapsam ve yöntem bakımından farklıdır. TESEV tarafından benzer bir yöntemle yaptırılan üç çalışma için bkz: Bayramoğlu, (2006); Bora-Üstün, (2005); Aydın, (2005).

rafından serbestçe ve kendi kelime ve kavramları ile ifade edildiği derinlemesine mülakat (in-depth interview) yöntemi uygulanmıştır.

Derinlemesine mülakatın kullanılma amaçlarından birisi, herhangi bir araştırmada belirginleşen ama o araştırmanın diğer bulgularıyla veya başka çalışmaların sonuçlarıyla örtüşmeyen bir verinin mercek altına alınmasıdır. Derinlemesine mülakat aynı zamanda, ilgi çekici veya kuşkulu görünen bir sonucun, örneğin bir anket çalışmasında ulaşılan şaşırıcı bir bulgunun test edilme yöntemlerinden biridir. Bu durumlarda yüzeysel sonuç (çıkarma) veya yargılarla yetinilmez; o yargıların kaynağı olan bireylerle etraflıca görüşülür. Böylece, daha önce farkedilmeyen bir sebebin veya analize dahil edilmeyen bir durumun varlığı ve etkisi tespit edilebilir. Bu çalışmada derinlemesine mülakata yer verilmesi, gerek Türkiye’de toplum ile ilgili genel gözlemlerimizle ve gerekse diğer bilimsel çalışmalarda belirginleşen sonuçlarla uyumlu görünmeyen bir yargının mercek altına alınmasını mümkün kılan en sağlıklı yöntemlerden birisi olmasındandır. Yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye’de varlığı farkedilen Batı karşıtlığının sebeplerine ilişkin yargılardan kuşku duymak için çok sebep vardı ve bu yargıların bir şekilde test edilmesi gerekiyordu. Derinlemesine mülakat, yaygın ve basmakalıp kanaatlerin test edilebilmesinin en az maliyetli ve ideal yöntemlerinden birisi olması bakımından da tercih edilmiştir.

Türkiye’de toplumu ya da toplumdaki farklı yaklaşımları teorik olarak analiz eden ya da bu yaklaşımları anket çalışmaları ile oransal verilere dönüştüren ulusal ve uluslararası çalışmaların varlığı bilinmektedir. Bu çalışmada ilk bölümdeki teorik analizin dışındaki diğer bö-

lümelerde katılımcıların yaklaşımları olabildiğince kendi ifadeleriyle ortaya konmaya çalışılmıştır. Bilinçli olarak tercih edilen bu yöntemle, birinci elden, kendi ifade ve kavramları ile katılımcıların görüşlerine yer verilmiştir.

Araştırmanın Zamanı

Mülakatlar ve gözlemler gibi saha araştırmasına dayanan çalışmalarda araştırmanın yapıldığı zaman dilimi, katılımcıların değişebilen görüşleri nedeniyle oldukça önemlidir. Clinton dönemi ABD’si ile George W. Bush dönemi ABD’sinin dünyadaki imajını karşılaştıran bir araştırma herhalde benzer sonuçlara ulaşmayacaktır. Bu araştırma, küresel düzeyde, Bush yönetiminin politikaları nedeniyle ABD’ye sadece Türkiye ve İslam dünyasında değil, bütün dünyada tepkilerin yükseldiği, İslam dünyası açısından Danimarka’da “karikatür krizi”nin yaşandığı, Papa 16. Benedictus’un, yoğun protestolara neden olan İslam dinine yönelik açıklamalarını yaptığı bir dönemde gerçekleştirilmiştir. Aynı dönem Türkiye açısından, AB’ye yönelik ilgi ve desteğin gittikçe azaldığı, Türkiye ve Danimarka arasında “Roj TV krizi”nin yaşandığı ve daha da önemlisi Fransa Meclisi tarafından “Soykırım Yasası” olarak bilinen tartışmalı bir kararın alındığı bir dönemdir. Araştırma somut olarak Ekim-2006 ve Haziran-2007 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Araştırma sürecinde, küresel, bölgesel ve ulusal düzeydeki bu değişimin, çoğunluğu Müslüman ve Türk olan katılımcıların kanaatleri üzerinde farklılaştırıcı bir etki yarattığı düşünülebilir. Bu çerçevede derinlemesine mülakatın, gündemdeki siyasi gelişmelerle kanaatlerin şekillenmesi arasındaki ilişkiyi somut bir biçimde görmemizi, zaman içinde hangi olayların, insanların düşünce-

leri üzerinde ne tür etkilerde bulunduğunu birincil kaynaktan öğrenmemizi mümkün kılacağı düşünülmüştür.

Deneklerin Sayısı ve Seçimi

Derinlemesine mülakat yöntemine karar verildikten sonra, örneklem büyüklüğü, deneklerin sayısı ve belirleme yöntemi gündeme gelmiştir. Örneklem büyüklüğü konusunda karar vermek kolay olmamıştır. Çünkü nicel araştırma yöntemlerinden farklı olarak, niteliksel araştırmalarda örneklem büyüklüğünün ne kadar olması gerektiğine ilişkin literatürde izlenen belirli bir hesaplama biçimi ya da metodoloji sözkonusu değildir. Prof. Margarate Sandelowski'ye göre örneklem büyüklüğünün yeterliliği görecelidir; bir tür kanı (judging) ve tecrübe meselesidir. O'na göre, örneklem büyüklüğü araştırmanın hipotezlerini bilgisel ve teorik olarak destekleyemeyecek kadar dar, bununla birlikte nitel araştırmanın temel tercih nedeni olan derinliğine, örnek olay odaklı analizlere imkan vermeyecek kadar da geniş olmamalıdır (Sandelowski, 1995:179-183; DePaulo, 2000). Sandelowski, nitel araştırmalarda 50 ve üzerindeki gözlem ya da görüşme sayısının “çok” olarak görülebileceğini belirtirken, farklı amaçlı örneklem stratejilerinin farklı minimum örneklem büyüklükleri gerektirmesi gibi, farklı nitel yöntemlerin de farklı minimum örneklem büyüklükleri gerektirdiğine işaret eder (Sandelowski, 1995: 180-182). Morse ise (1994) fenomenolojik nitel araştırmalar için 6 katılımcı, yeni durumları önceki durumlarla karşılaştırmak için kullanılan “gerekçeli kuram teorisi” (grounded theory) çalışmaları için 30-50 görüşme, niteliksel etnolojik çalışmalar için 100-200 görüşme önermektedir.

Nitel araştırma yöntemlerinde örneklem büyüklüğüne dair yaygınlıkla benimsenen bir yöntemin söz konusu

olmaması, temel olarak, bu yöntemin niteliği ile ilişkilidir. Çünkü genel olarak nitel araştırmalar ve özelde algı araştırmaları, temel olarak istatistiksel verilerle hareket eden ve istatistiksel olarak güvenilir ve geçerli sonuçlar ortaya koymayı amaçlayan araştırmalar değildir. Bu nedenle bu araştırmalarda kaç kişi ile mülakat yapıldığından daha önemlisi araştırmanın içerik ve beklentilerine göre kimlerle mülakat yapıldığı ve ilgili mülakat ya da gözlemlerde aranan sonuçlara ulaşıp ulaşılmadığıdır.

Bu araştırmada, Türkiye'de toplumun Batı'yı nasıl algıladığını ortaya koymak için 90 katılımcı ile derinliğine mülakatlar gerçekleştirilmiştir. Türkiye'nin farklı bölgelerinde, katılımcıların yaş, cinsiyet, meslek, eğitim ve etnik farklılıkları olabildiğince dikkate alınarak yapılan 90 mülakatın çalışmanın genel çerçevesini ortaya koymak için yeterli olduğu düşünülmüştür.

90 katılımcı, AB uyum süreci doğrultusunda TÜİK ve DPT tarafından hazırlanan ve Avrupa Birliği ülkelerinin kullandığı bölgesel istatistik sınıflandırması olan NUTS 1 (The Nomenclature of Territorial Units for Statistics) bölgeleme sistemi temel kabul edilerek belirlenmiştir. NUTS 1, 26 bölgenin birleştirilmesiyle elde edilen 12 bölgeden oluşmakla birlikte, bu araştırma iki bölge birleştirilerek 10 şehirde uygulanmıştır. Bu çerçevede, İstanbul ve Batı Marmara bölgesini İstanbul, Doğu Marmara bölgesini Bursa, Ege bölgesini İzmir, Akdeniz bölgesini Mersin, Batı Anadolu bölgesini Ankara, Orta Anadolu bölgesini Konya, Batı ve Doğu Karadeniz bölgesini Samsun, Kuzeydoğu Anadolu bölgesini Erzurum, Ortadoğu Anadolu bölgesini Malatya ve Güneydoğu Anadolu bölgesini Diyarbakır kentleri temsil etmektedir. Katılımcıların temsil ettikleri bölge ve illere göre sayısı aşağıdaki gibidir:

Bölge	İl	Örneklem sayısı
İstanbul ve Batı Marmara	İstanbul	17
Batı Anadolu	Ankara	13
Ege	İzmir	10
Akdeniz	Mersin	8
Güneydoğu Anadolu	Diyarbakır	8
Doğu Marmara	Bursa	8
Orta Anadolu	Konya	8
Kuzeydoğu Anadolu	Erzurum	6
Ortadoğu Anadolu	Malatya	6
Batı ve Doğu Karadeniz	Samsun	6
Toplam	10 il	90

Tablo 1: Katılımcıların Bölge, İl ve Sayıları

Deneklerin tespitinde, yukarıda belirtilen demografik kriterlere uygun olarak, rasgele örneklem yöntemi uygulanmıştır.

Mülakatta Neler Soruldu?

Bu araştırmanın amacının, Türkiye’de toplumun Batı ve Hıristiyanlık algısının farklı boyutları ile ortaya konması olduğuna daha önce değinilmişti. Bu amaç çerçevesinde katılımcıların Batı algısının daha net biçimde gözlemlenebilmesi amacıyla, Batı-kültür, Batı-siyaset, Batı-din ve Batı-Türkiye şeklinde dört temel soru kategorisi oluşturulmuştur. Soru kategorileri ve içerikleri şöyledir:

Batı-Kültür: Batı kültürünün katılımcı için ne anlam ifade ettiği, Türk kültürü ile Batı kültürünün uyuşup uyuşmadığı, katılımcının bir Batı ülkesinde rahatlıkla yaşayıp yaşayamayacağı, ne tür sorunlarla karşılaşmayı beklediği, Batılı bir bireyin, katılımcının sosyal çevresi içerisinde rahatlıkla yaşayıp yaşayamayacağı, karşılaşa-

bileceği sorunlar, Avrupa’da yaşayan Türk ve Müslümanların sorunları.

Batı-Din: Hıristiyanlığın katılımcılar açısından ne ifade ettiği, Hıristiyan bir komşunun nasıl karşılandığı, Batı ile Hıristiyanlığın aynı şey olup olmadığı, Batı’nın Müslümanlara nasıl baktığı.

Batı-Siyaset: Katılımcıların AB’yi nasıl gördükleri, Batılı devletlerin İslam dünyasına ve Türkiye’ye yaklaşımlarını nasıl değerlendirdikleri, Batılı devletler arasında bir fark görüp görmedikleri.

Batı-Türkiye: Batı-Türkiye ilişkisinin tarihsel seyri, Türkiye’nin AB üyeliği, üyeliğin kültür ve medeniyet boyutu, Medeniyetler İttifakı Projesinden haberdar olup olunmadığı, Batı’nın insan hakları ve demokrasi gibi konularda Türkiye’ye yönelik eleştirileri.

Mülakatlar Nasıl Gerçekleştirildi?

Mülakatlar, yukarıdaki dört temel kategoride belirlenen ve önceden hazırlanmış soruların katılımcılara sorulması şeklinde yapılmıştır. Sorular genel olarak belirli bir sıraya göre sorulmuş olmakla birlikte, konuşmanın seyrine göre soru düzeni de değiştirilmiştir. Katılımcıya ilk olarak Batı’nın kendisi için ne ifade ettiği sorulmuş ve yaklaşımına göre ilgili sorular öncelenmiştir. Bu yolla mülakatın daha spontane gelişmesi amaçlanmıştır. Farklı yanıtların alınmasını ve yönlendirmeyi önlemek için sorular sırasında olabildiğince aynı kelimelerin kullanılmasına (wording’e) özen gösterilmiştir.

Görüşmeler genellikle katılımcıların işyerleri veya evlerinde, daha sınırlı oranda olmak üzere, kahvehane, pastane ve lokal gibi genel görüşme yerlerinde gerçek-

leştirilmiştir. Araştırmada, katılımcının etnik kökeni, dini ya da mezhebi sorulmamış, katılımcının kendisinin belirtmesi durumunda bu konulardaki görüşlerine yer verilmiştir.

Görüşmeler genellikle dijital ses kayıt cihazına kaydedilerek gerçekleştirilmeye çalışılmıştır. Katılımcının buna izin vermemesi durumunda ise görüşleri not tutularak kaydedilmiştir. Araştırma sırasında bazı katılımcılar ses kayıt cihazına ve not tutulmasına izin vermeden görüşlerini belirtmek istemişlerdir. Bu tür durumlarda söz konusu katılımcıların ifade ettikleri görüşler, araştırma için öngörülen 90 görüşmenin dışında, sadece bir gözlem olarak not edilmiştir.

Deneklere, aracı olarak, rasgele girilen bir işyerinde ulaşıldığı gibi, tanıdığı ve güvendiği bir aracı yolu ile katılımcıya ulaşmak da araştırma sırasında izlenen yöntemlerdendir. Birinci yöntemin yetersiz kaldığı, eğitim düzeyi düşük meslek sahipleri ile ev hanımlarına doğrudan ulaşamama durumlarında ve ulaşılsa bile karşılaşılan güvensizlik duygusunu aşabilmek amacıyla ikinci yöntemden faydalanılmıştır. Araştırma sırasında ikinci yöntemle ulaşılan deneklerin görüşlerini daha rahat dile getirdikleri gözlenmiştir.

Araştırmanın başlangıcında bölge ve illeri dışında katılımcıların yaş, cinsiyet, meslek ve eğitimlerine göre

kimlerden oluşacağı belirlenmemiş olmakla birlikte, araştırma sırasında katılımcıların bu nitelikleri sürekli kontrol edilmiştir. Görüşmelerin yapıldığı katılımcıların nitelikleri sürekli gözden geçirilerek sonraki katılımcıların farklı alanlardan olmasına özen gösterilmiş, böylelikle deneklerin sadece belirli yaş, cinsiyet, eğitim ya da meslek gruplarından oluşmaması sağlanmıştır.

Görüşmeler genel olarak, katılımcının ilgisine göre, yarım saat ile üç saat arasında sürmüştür. En uzun mülakat, görüşme isteğimizi evinde kek yaparak ve komşularını da davet ederek karşılayan Hollanda'dan emekli Hasibe Hanım, eşi ve komşuları ile yazlık evinde yaptığımız üç saatlik görüşmedir.

Mülakatlar konusunda son olarak belirtilmesi gereken bir başka nokta, bazı mülakatların çoğul katılımcılarla birlikte gerçekleştirildiğidir. Örneğin Mersin'in bir ilçesinde sahilde bar işleten Serdar Bey ile yaptığımız görüşmeye eşi ve 4 bar çalışanı da katılmıştır. Bu tür durumlarda mülakatlar "fokus grup" niteliği kazanmıştır. Samsun'da seramik ve döşeme malzemeleri satan bir işyerinde, Ali Bey ve o sırada orada bulunan iki kişiyle yapılan mülakat da aynı niteliktedir. Böylece, hem görüşlerinden yararlanan kişi sayısı öngörülenden fazla olmuş, hem de kimi zaman mülakatların tartışma havası içinde geçmesi mümkün olmuştur.

I. BÖLÜM

İKİ YÜZ YILLIK BİR SERÜVENİN KISA ÖYKÜSÜ

İki Yüz Yıllık Bir Serüvenin Kısa Öyküsü

Türkiye’de Batı algısına ilişkin bir çalışmaya, “Batı” kavramının sadece günümüzün kültürel, siyasi veya ekonomik faktörleriyle şekillenmediğini belirterek başlamakta yarar vardır. Türkiye’de toplumun, halkları, kültürleri ve medeniyetiyle Batı’ya ilişkin algısı sadece *şimdi veya bugün* tarafından şekillenmemektedir. Batıya ilişkin kanaatlerin oluşumunun uzun bir tarihsel arkaplanı vardır. Elbette bu arkaplan, bugünü ve bugünkü Batı algısını açıklamak için tek başına yeterli değildir. Bugünkü kanaatlerin, esas olarak bugünkü dünyanın koşulları çerçevesinde şekillendiği söylenebilir. Ancak bugün Batı ile ilgili kanaatlerin ifadesinde, az veya çok, olumlu ve olumsuz anlamda geçmişe de atıfta bulunulduğuna göre, geçmişten günümüze Batı algısını ana çizgileriyle resmetmeye çalışmakta yarar vardır. Bu bağlamda, günümüzdeki algıyı az veya çok etkilemesi bakımından, tarihsel arkaplanla ilişkin kısa bir yolculuk yapmak faydalı olacaktır. Hiç kuşkusuz bu algının zaman içinde nasıl değiştiğini anlatmak için farklı dönemlendirmelere ve farklı anlatımlara başvurmak mümkündür. Bu çerçevede, Batı algısının değişim sürecine ilişkin bu bölüm, bugünkü algıya ışık tutmak için geçmişin kısa bir özeti ve bu anlatımlardan

biri olarak okunabilir.

1) Bir “Medeniyet” Tartışması Çerçevesinde Batı

Osmanlı döneminde Batı’nın yaygın olarak tartışılması, özellikle askeri, ekonomik ve siyasi alanlarda Batı’nın üstünlüğünün fark edildiği gerileme döneminden itibaren başlamıştır. İlginin kaynağında esas olarak, hem Batı ile yoğun bir ilişki hem de bu üstünlüğün nedenlerinin anlaşılması çabası vardır. Batı ile ilgili en yoğun tartışmalar ise, onun bir medeniyet olarak “ciddiye alınmaya” ve anlaşılmaya çalışılması ile ülkenin içinde bulunduğu sorunlara çözüm bulunması kaygısı tarafından şekillendirilmiştir. Bu anlama çabası, Batı’ya ilişkin kanaatlerin evrimi olarak da okunabilir.

Batı medeniyetinin ne olduğu ve bu medeniyet karşısında gösterilmesi gereken tavırlar, 19. yüzyılın başlarından beri düşünce dünyamızı meşgul etmektedir.

Yükselen medeniyetin anlaşılmaya çalışılması, bu bağlamda kaç tür medeniyet bulunduğu meselesi, tartışmayı anlamak için elverişli bir hareket noktasıdır. Bu konudaki yaklaşımlar üç ana başlıkta değerlendirilebilir.

İlk yaklaşım, “tek medeniyet” fikrine dayanmaktadır ki, bu da üstün ve izlenmesi gereken Batı medeniyeti-

dir. Bu yaklaşım, Andre Gide ve Ernest Renan gibi Batılı düşünürlerin tek bir medeniyetin bulunduğu, bunun da Batı medeniyeti oluşuna dair görüşlerinin bazı Osmanlı ve günümüz aydınları tarafından benimsenmiş halidir. Bu yaklaşımın en bilinen ve önde gelen savunucusu, II. Meşrutiyet dönemi Batıcılık düşüncesinin liderlerinden olan ve *İctihad* dergisini çıkaran Abdullah Cevdet'tir. Cevdet'e göre tek bir medeniyet vardır ve bu medeniyeti gülüyle ve dikeniyile almamız gerekmektedir. Aksi takdirde Avrupa tarafından işgal edilmemiz kaçınılmazdır (Hanioglu, 1985: 1384-1386; Kalın, 2007: 109-110).⁷

Bu yaklaşımın önemi, Cumhuriyet döneminde devletin toplumu dönüştürmeye ilişkin programının ideolojik dayanağı düzeyine yükseltilmiş olmasıdır. Kemalist elitin de medeniyete ilişkin yaklaşımlarının tekil olduğu, ulaşılmak istenen “çağdaş uygarlık düzeyi”nin Batı medeniyeti olduğu söylenebilir. Bu dönemde modernleşme ile batılılaşma eşdeğer görülüp bu yönde köklü adımlar atılmıştır. Erol Güngör “Cumhuriyet inkılâpçılarının Avrupa medeniyeti deyince bundan esas itibariyle laiklik ve pozitivist düşünceyi anladıklarını” belirtir.⁸

İkinci yaklaşım, “medeniyet”i, beşeri dünyanın bütün unsurlarını içeren tek bir başlık altında ele almaz.

⁷ Medeniyet tartışmaları, Meşrutiyet dönemi siyasal düşüncesi, İslamcılık ve Batıcılık tartışmaları konusunda ayrıntılı bilgi için bkz: Bülbül, 2006.

⁸ Güngör'e göre Cumhuriyet öncesi ıslahat hareketlerinde “Türk cemiyetinde eksik tarafları tamamlama gayreti” hakimken ‘Cumhuriyet inkılâpları medeniyet ve kültür değişmesi’ni hedeflemişlerdi. Bu nedenle Güngör'e göre Cumhuriyet öncesi dönemle kıyaslandığında Türkiye'nin Cumhuriyetin ilk yıllarındaki teknolojik değişimi, en azından 1940'lı yıllara kadar, önceki dönemlerden daha hızlı değildir (Güngör, 2001: 114).

Bu çerçevede, “maddi medeniyet-manevi medeniyet”, “hakiki medeniyet-sanayi medeniyeti” gibi ayrımlar yapılmaktadır. Dönemin önde gelen Batıcı düşünürlerinden Celâl Nuri 1331(1913)'de yazdığı, “İttihad-ı İslâm-İslâm'ın Mazisi, Hâli, İstikbâli” adlı eserinde A.Cevdet'in görüşlerine katılmaz. O'na göre iki tür medeniyet vardır; medeniyet-i sinaiye ve medeniyet-i hakikiye (Celâl Nuri, 1331: 25). Sanayi medeniyeti açısından Avrupa bunun tek kaynağıdır ve bundan başka bir medeniyet bulunmamaktadır. Medeniyet-i hakikiye açısından ise durum farklıdır:

“Bundan maksadımız insaniyetin tasfiye-i ahlâkı, hasâilinin kesb-i necâbet etmesi, itilâ-yı efkâriyedir. Maatteessüf bu itibarla Avrupa'ya pek o kadar medenî diyemeyiz. Avrupa'da bugün hak ve adalet hukuk-u hususiye âleminde revâcyab olabilmiş ise de hukuk-u amme hususunda böyle değildir. ... Harb, yağma, tahrip her yerden ziyade halihazırda Avrupa'da revaçtadır. Avrupa son derecede ünf (zorlama) ve şiddet ile teknoloji itibariyle kendisinden aşağı olan milletleri esir ediyor. Onları sefalet içinde hukuklarından mahrum, kâbiliyet ve istidadlarını inkişaf ettirmekten memnû bir halde bırakıyor. Garb esrar-ı fenniyesini harisane, hasidâne, kıskançcasına saklıyor.” (Celâl Nuri, 1331: 30-31) Avrupalıların ahlâk bakımından da eksik olduğunu ve diğer milletlere zulmettiğini belirten Celâl Nuri, Japonların Avrupa'nın medeniyet-i sinaisini alırken kendi medeniyet-i hakikilerini koruduklarını ifade eder. O'na göre “medeniyet-i hakikide ‘bu nokta-i nazardan’, şark, âlem-i İslâm, Çin ve Japonya hiç şüphesiz Avrupa'nın fevkindedir. ... Binaenaleyh medeniyet-i hakikiyemizi terk etmek, Avrupa medeniyet-i gayr-i sinaiyesini temessül etmek şöyle dursun ahlâk ve tabayimizi alâ halihî muhafaza etmeliyiz.

Onların yine kendi dairelerinde mazhar-ı feyz-i tekâmül olmasına bakmalıyız” (Celâl Nuri, 1331: 30-31).

II. Meşrutiyet döneminin önde gelen İslamcı düşünürlerinden Said Halim Paşa'nın da medeniyeti teknik anlamda değerlendirdiği söylenebilir. “Osmanlı medeniyetini daima akvam-ı Garbiyenin medeniyeti dününde zan eylemek bir zehâb-ı batıldan ibarettir. Zira bir zamanlar onların her vechile fâik idi” ve “kendi memleketinin harsını, medeniyetini, marifetini inkar veya istihkar eden milletinden sâkit olur” (1337: 58-59) şeklindeki ifadeleri O'nun bu konudaki düşüncelerini ortaya koymaktadır.

Ahmet Midhat Efendi de medeniyeti teknik anlamda kullanmaktadır. O'nun medeniyet kavramı ile kastettiğinin genellikle terakki (ilerleme) düşüncesi olduğu söylenebilir (Okay, 1991: 7). “Batı Medeniyeti Karşısında Ahmet Midhat Efendi” isimli çalışmasında Orhan Okay, Genç Osmanlılarla Ahmet Midhat Efendi'nin medeniyet hakkındaki görüşlerinin farklı olduğuna değinir. Okay'a göre “Genç Osmanlılarda devlet idaresi, hürriyet, parlamento meseleleriyle görülen medeniyet, Ahmet Midhat Efendi'de – belki de medeniyet kelimesinin kökeni olan “medinenin” hatırlattığı – bir büyük şehir nizamı, elektrik, gramofon, telefon, matbaa vs. medeniyet aletleriyle, maarifin ıslahı gibi ilim ve teknik meseleleriyle ortaya çıkmaktadır” (Okay, 1991: 9).

Evrensel olduğunu kabul etmekle birlikte medeniyeti tek bir millete özgü olarak düşünmeyen ve medeniyet-hars ayırımı üzerinde duran Ziya Gökalp de medeniyete teknik bir anlam yükler.⁹

⁹ Gökalp'e göre, milletlerin sahip oldukları teknoloji, teşkilat yapıları onların medeniyetlerini oluşturur. Bu nedenle medeniyet evrensel-

Üçüncü yaklaşımı ifade eden “çoğul medeniyet” anlayışına göre ise, “medeniyet” kavramı, kültür ya da hars kavramından soyutlanarak sadece bir “teknik ilerleme”ye indirgenmez. Tersine bunları da içerecek şekilde, bu yaklaşımda kavrama daha geniş bir anlam dünyası kazandırılır. Medeniyet kavramının tarihsel gelişimine bakıldığında çoğul medeniyet yaklaşımının sonraki dönemlerde daha çok benimsendiği söylenebilir (Huntington da “yedi veya sekiz” medeniyetten bahsetmektedir).

Üç *Muamma*'nın yazarı Haşim Nahit'e göre medeniyet bir duyuş, düşünüş ve yaşayış şeklidir. Bu nedenle bir Türk, bir Arap, bir Japon medeniyetinden bahsedilebilir. Yazara göre birbirlerinden farklı olan toplumların medeniyetleri birbirine uymaz. “Şark ile Garb arasındaki fark iki esaslı sebebe ircâ olunabilir: 1-Medeniyet farkı, 2-Zihniyet farkı” diyen Nahit'e göre medeniyetler arasında iyi-kötü kıyaslamasının yapılması da doğru değildir. Şark ve Garb medeniyetleri farklı kaynaklardan

dir ve taklit edilebilir. Fakat her milletin kendine has harsı vardır ve hars taklit edilemez: “Her milletin saadeti kendi millî hayatını yaşaması ile kâbidir. Bundan dolayıdır ki biz hars-culture ile medeniyet-civilisation'ı birbirinden ayırıyoruz. Hars bir milletin dinî, ahlâkî, bedîî duygularının mecmûudur. Bu mecmuaya halkın konuştuğu lisanla içtîmâî bünyeyi de ilave edilmek lazım gelir. Medeniyet bir milletin ilme, fenne, sanayie, teşkilata aid mâlumat ve melekelerinin heyet-i mecmuasıdır. Her milletin kendisine mahsus bir harsı olduğu halde beynelmîlel bir zümre ‘medeniyet’te müşterektir. Mesela Avrupanın müşterek bir medeniyeti olduğu halde, Fransız, Alman, İngiliz ilh. milletlerinin birer husûsî harsı vardır. Filhakika bir milletin saadeti medeniyetine değil harsına istinad eder. ... Milletler birbirinin harsını taklid edemezler. Fakat medeniyetlerini taklid tarikiyle alabilirler. Medeniyet insanîyetin müşterek bir malıdır. Binâenaleyh biz Avrupadan medenî unsurları aynen alabiliriz. Harsımız gibi medeniyetimizi de kendimiz ibdâ edelim dersek asırlarca medeniyetsiz kalmak tehlikesine düşeriz” (Gökalp, 1918: 275-278).

beslenmiş iki ayrı medeniyettir. Bu nedenle aralarında kıyaslama yapmak yerine farklılığı tespit edip bırakmak gerekir.¹⁰ Medeniyet ve Avrupa kültürü hakkındaki bu tartışmalara Avrupa'ya giden Osmanlı ve Arap seyyahlarının eserlerinde geniş yer verilmiştir (Kalın, 2007: 125-134).

Cemil Meriç'te de medeniyet tekil değil, çoğuldur. Meriç, İbni Haldun'dan hareketle medeniyet yerine "umran" kavramını önerir. Umran en geniş anlamı ile 'ictimai hayat'tır ve kültür ve medeniyeti birlikte içermektedir (Meriç, 1996: 86). Meriç'e göre Avrupa medeniyeti evrensel bir medeniyet olmayıp medeniyetlerden bir tanesidir sadece. Roma ve Yunan medeniyetleri de Avrupa değil, Akdeniz medeniyetleridir. Kendisini insanlık tarihinin merkezine koyan Avrupa, zamanı Eskiçağ, Ortaçağ ve Yeniçağ olarak ayırmaktadır. "Oysa her büyük medeniyetin ayrı bir eskiçağı, ortaçağı ve yeniçağı vardır" (Meriç, 1996: 108). Meriç bu bağlamda kendine has değerleri gerçekleştirerek insanlığın ortak birikimini zenginleştiren bir tek medeniyete değil farklı medeniyetlere vurgu yapar.

Görüldüğü gibi, medeniyet perspektifinden Batı'ya ilişkin değerlendirmeler Osmanlı aydınlarından Cumhuriyet dönemi düşünürlerine kadar farklı algılamalara konu olabilmektedir. Batı medeniyeti, Abdullah Cevdet'te "gülü ve dikenini ile alınması gereken tek bir medeniyet" olarak görülmekte iken, İstiklal Marşı şairi

¹⁰ "Benlik şuuruna mâlik insanların mensub oldukları medeniyet sistemi ile başka bir medeniyet sistemini mukayese edip, bunların ayrı ayrı şeyler olduğunu anlamaları pek tabii olmaz mı? Halbuki bizzat Avrupa, çok münevverlerin zihnini, böyle bir muhakemeye icbar etdi". Ayrıntılı bilgi için bkz., Haşim Nahit, (Haşim Nahit, 1337: 30-33).

Mehmet Akif'in dilinde, Kurtuluş Savaşı koşullarında "tek diş kalmış canavar"a dönüşebilmektedir.

2) Batı'dan Neyi Almalı, Neyi Almamalı?

Batı'ya dair yapılan bu maddi-manevi gelişmişlik ayrımı, sadece Batı'ya bakışla değil, Batıdan nelerin alınması gerektiği ile de ilgili bir tartışmadır. Yukarıdaki medeniyet tartışmasına paralel olarak, Batı'ya karşı izlenmesi gereken tutumun ne olması gerektiği konusunda da farklı yaklaşımlar gündeme gelmiştir.

Meşrutiyet dönemindeki tartışmalara bakıldığında bu konuda iki farklı ve temel yaklaşımın somutlaştığı söylenebilir. Bunlardan ilki, her alanda "Avrupai" kurumların, değerlerin ve hayat tarzının aktarılması yoluyla bütüncül bir *batılılaşma*; ikincisi ise İslâmcıların başını çektiği, bazı Türkçülerin yanı sıra, farklı ideolojik tercihlere sahip diğer akımlardan pek çok aydınının da katıldığı ve Batı'nın teknolojik gelişiminden yararlanıp, kültürel alanlarda millî değerlere sahip çıkmayı öngören seçici bir *modernleşme*dir.

Batıcılar, Batı'ya ilişkin, maddi-manevi ya da ekonomik ve kültürel farklılıklara işaret eden, bu anlamda "medeniyet"i bölen bir bakışa karşıdırlar. Bu düşüncede, Batı farklı yönleri ile parçalanamaz bir bütündür.¹¹

¹¹ Meşrutiyet dönemi Batıcılık düşüncesinin ileri gelenlerinden Abdullah Cevdet Batı'nın üstünlüğünün her yönüyle tartışılmaz bir biçimde kabul edilmesi gerektiğine inanıyordu. Dönemin önde gelen Batıcı dergisi olan *İctihad*'ın başyazarı Cevdet'e göre Batı'nın her alanda üstünlüğü bilime dayanmaktaydı ve ona karşı durmak saçmalıktan başka bir şey değildi. Başyazarın ifadesiyle "ya biz Avrupa'ya gitmeliydik" ya da "Avrupa bize gelecekti (işgal edecekti) (Hanioğlu, 1985: 1384). Toplumun her açıdan batılılaşmaması, İmparatorluğun yok olması sonucunu doğuracak bir olguydu. Yine

Meşrutiyet dönemi İslamcılık düşüncesi ise Batıcılık düşüncesinin tam karşısında yer almaktadır. İslamcılar Batı'nın ekonomik ve teknolojik gelişmişliğini takdir etmekle birlikte, dinsel ve kültürel alanda Batı'ya yoğun bir eleştiri yöneltmektedirler.¹² İslamcı düşüncenin önde gelen düşünürlerinden Said Halim Paşa'ya göre kültürel değerleri de içeren bir batılılaşma anlayışı ülkeyi anarşiye sürükleyecektir. Bu şekilde bir anlayışla ne kadar batılılaşırsak felâketimiz de o kadar büyük olacaktır (Said Halim Paşa, 1338: 75) Bununla birlikte Said Halim Paşa ilerleyebilmek için Batı'dan yararlanmayı zorunlu görmektedir. Fakat bu faydalanma, onun unsurlarını aynen tatbik ile mümkün değildir. Yabancı bir medeniyetten yararlanma, o medeniyetin unsurlarını kendi medeniyetine uydurarak tatbik etmekle mümkün olabilir.¹³

İkinci Meşrutiyet dönemi Batıcılarından Kılıçzâde Hakkı'ya göre varlığımızı sürdürebilmemizin koşulu Avrupalılar gibi düşünmekti. Aksi halde nereye gidersek gidelim sonumuz hüsrandı (Güngör, 1975: 69).

¹² Abdullah Cevdet'in herhangi bir ayırım yapmayan tam batılılaşma isteği, sadece İslamcılar tarafından eleştirilmemiş, "Garbcılar" adı verilen ve kendisinin başını çektiği grupta bile sert eleştirilerle karşılaşmıştır (Hanoğlu, 1981: 363). Cevdet'e karşı, Garbcılar içerisinde Celâl Nuri Bey'in başını çektiği bir grup tarafından Avrupa'ya karşı modernleşme ve bunun sağlanabilmesi için olumlu geleneksel yapı ve İslâm'ın toplumsal içeriğinden yararlanma görüşü savunulmaya başlanmıştır. Nuri'ye göre "medeniyet-i sinaiye" alanında Avrupa'nın öncülüğü inkar edilemez. Ama "medeniyet-i hakikiye" alanında Avrupa'dan alacağımız bir şey yoktur. Abdullah Cevdet Celâl Nuri'nin "Şime-i Husûmet" adlı makalesine karşı yazdığı "Şime-i Muhabbet" adlı makalesinde, "Avrupalıların bize hiç bir zaman kötülük yapmadığı, ilerlememiz için çalıştığı, bize herşeyin kendimiz tarafından yapıldığı"ni savununca Celâl Nuri, "Müslümanlara, Türklere Hakaret, Düşmanlara Riayet, Muhabbet" adlı eserini kaleme alır. Eserinde Abdullah Cevdet'in kendileri için mânen öldüğünü ifade eden Celâl Nuri onu ağır bir dille eleştirir (Celâl Nuri, 1332: 3).

¹³ Said Halim Paşa'ya göre, bizi bu felakete sürükleyen Batı hayranla-

Şehbenderzâde Filibeli Ahmed Hilmi tarafından çıkarılan *Hikmet* dergisinin yaklaşımı diğer İslamcıların yaklaşımlarından çok farklı değildir. Ona göre de, Avrupa'nın tekniği alınmalı ama aramızdaki toplumsal farklılıklar nedeni ile kültürel değerleri alınmayıp kendi kültürel değerlerimiz korunmalıdır. Hikmet'e göre Avrupa'nın "medeniyet-i manevîye"sinin alınması "kavâid-i tekâmüle mugâyir olduğu için mahfûmuzu mûcib olur." Bu düşüncenin nedenleri dergide madde madde açıklanmaktadır¹⁴. Mehmet Akif de aynı yaklaşımı bir şiirinde şöyle ifade etmektedir: "Alınız ilmîni Garbın, alınız san'atını / Veriniz hem de mesâinize son süratini" (Mehmet Akif, 1987: 244).¹⁵

rı kendi toplumlarını tanımamaktadırlar Batı hayranları "kendimizi henüz teessüs ederek mevcudiyet-i milliyesini istihsale çalışan yeni doğmuş bir cemaat farzedecek derecede geçmişimizin ve eslafımızın azimetinden şüphe ediyor ve bizi hakir görüyorlar" (Said Halim Paşa, 1337: 53). Said Halim Paşa'ya göre bugün ilerlemiş olan Batı toplumlarının hiç birisi bir başka toplumu körü körüne taklit ederek mevcut konumlarına gelmemiştir. Kendi aydınımızın bize söylediğini bir Alman ya da Fransız aydını kendi milletine söylemiş olsaydı çok büyük tepki alırdı. Ona göre millî kanun ve değerlerini yitiren bir millet artık varlığını kaybetmiştir. Çünkü, bir millet, üzerinde yaşanan topraktan daha kıymetli olan manevî vatanını (her milletin kendi değerleri) kaybederse, toprak kaybetmese bile, millî değerlerini yitirdiğinden artık ayrı bir varlık teşkil etmez (Said Halim Paşa, 1337: 55-62).

¹⁴ "Körü Körüne Taklid Hakkında Bir Mütâlaa", *Hikmet*, C. 1, sayı 5, 10 Cemâziyel evvel, 1328.

¹⁵ Dönemin önde gelen İslamcı dergisi *Sebilü'r-Reşâd*'da çıkan "Garblaşmak Hakkında" başlıklı bir makalede Garb medeniyetinin sadece maddî ve teknik boyutunun olmadığı, onun ahlâkî, kültürel, siyasal boyutlarının da bulunduğu belirtilmektedir. "Garb medeniyeti dediğimiz şeyin hakikati bu merkezde olunca bizler için Avrupa'nın nelerini taklit ve kabul, nelerinden bilâkis ictinab ve tebaud etmemiz lazım geldiğini tâyin kolaylaşır" denilerek Garbın sadece feninin ve ilminin alınması gerektiği, aksi takdirde varlığımızı kaybedeceğimiz öne sürülmektedir. Aynı dergide neşredilen bir başka makalede kendi kanunlarımız varken başkalarının kanunlarının tatbik edilme-

Mümtaz Turhan'ın da belirttiği gibi Batı'ya ilişkin yaklaşımda, maddi-kültürel ayırımı konusunda Türkçüler de İslâmcılardan çok farklı görüşlere sahip değildir. Her iki akım da Avrupa'dan yalnızca ilim ve tekniğin alınması ile yetinilmesi konusunda ortak bir vizyona sahiptir (Turhan, 1951: 244). Ancak bu yaklaşımın Türkçülerin hepsi için geçerli olmadığı açıktır. Cumhuriyet döneminde Osmanlılık, İslamcılık ve Türkçülük tartışması, yönetici elitin Türkçülüğü resmi görüş haline getirmesiyle tek yanlı olarak sona erdirilmiştir. O tarihten itibaren izlenen modernleşme programı “sadece ilim ve fennin alınması” çabasından ibaret olmamış; onlardan daha fazla veya daha önce, “medeni bir ulus” olmanın “Batılı yaşam biçimi”ne özgü kültürel formlarının aktarılmasını ifade etmiştir.

3) Cumhuriyet'ten Günümüze: Karışık Duyguların Belirlediği Batı Algısı

Cumhuriyet'in ilk yıllarında Batı'nın olumlu ve olumsuz yönlerine ilişkin ayırım tamamen terk edilerek, her alanda batılılaşma düşüncesi ağırlık kazanmıştır. Geleneksel kurum ve değerlerin kaldırılması, kılık ve kıyafet alanında yapılan değişiklikler ve dil devrimi gibi uygulamalar ile, daha önce batılılaşma konusunda kültürel alana taşınan değişim, yerini her alanda radikal bir batılılaşma projesinin uygulanmasına bırakmıştır. Bu süreçteki “Batı” algısı da, iç ve dış siyasi gelişmelere ve Kemalist dönemin modernleşme programının toplumsal düzeydeki yansımalarına göre değişmiştir.

si aklın kabul edebileceği bir iş olarak görülmez denilmektedir. Bu derginin ve belki de İslâmcıların konu ile ilgili yaklaşımlarını Mustafa Sabri'nin şu sözü özetler gibidir: “Terakki edelim ama Müslüman kalmak şartıyla”. (Mustafa Sabri, 1335: 1).

Cumhuriyet döneminde Batı algısı, siyasi, kültürel ve konjonktürel boyutlarıyla, eşzamanlı bir aşk ve nefret ilişkisini yansıtmaktadır.

Siyasal anlamda Cumhuriyet, Batılı devletlerin tamamına (“yedi düvele”) karşı kazanılmış bir zaferle başlatılmış, tarih de bu “milat”tan hareketle tanımlanmıştır. Birinci Dünya Savaşı sürecinde yaşanan kayıplar, Osmanlı Ülkesi'ni paylaşmaya yönelik Sevr Anlaşması, işgalin ardından Yunanistan'a karşı verilen Kurtuluş Savaşı, Batılı devletlere karşı toplumun algısını tarihsel olarak şekillendiren önemli unsurlardır. Toplumsal hafızada, işgal sürecinde yaşanan acılarla ilgili hatıralar önemli bir yer tutmaktadır. Yeni devlet, ulusal kimlik oluşturma sürecinde bu birikimden fazlasıyla yararlanmıştı. Bu çerçevede, siyasi anlamıyla “Batı”, toplumsal hafızaya “zalim, işgalci ve kötü niyetli” çağrışımlarla kaydedilmiştir.

Yeni devletin elitleri ve onların katkısıyla şekillenen toplumsal bilinç açısından *medeniyet* veya *kültür* anlamıyla “Batı” ise yukarıdaki anlamın tersine, olumlu bir nitelik taşımaktadır. Bu anlamıyla Batı, ulaşılmak istenen “muasır medeniyet”i ifade etmektedir. Osmanlı'nın son döneminde görülen modernleşme çabalarındaki seçicilik terk edilmiş, Batı'nın bilim ve teknolojisini alıp toplumsal kurum ve değerlerini süzgeçten geçirmeyi öngören yaklaşım yerini, Batı'nın bir bütün olarak benimsenmesine yönelik bir devlet politikasına bırakmıştır. Bu çerçevede, Türkiye'de toplumun “Batılı” bir toplum haline gelmesinin önünde engel olarak algılanan geleneksel kurum ve değerlerin yukarıdan aşağıya bir yöntemle ve devlet gücüyle tasfiyesine çalışılmıştır. “Radikal batılılaşma” olarak da adlandırılan bu sürecin iki temel etkisinden söz edilebilir. İlki, bunun toplumsal düzeyde uyandırdığı tep-

ki ve bu tepkinin ürünü olan içe kapanma ve reddediş şeklindeki tutumlardır. İkincisi ise, Kemalist modernleşme programının yürütülüş biçiminin, paradoksal biçimde onu Batı'dan koparıcı etkisi olarak ifade edilebilir.¹⁶

Cumhuriyet tarihi boyunca Batı algısını biçimlendiren üçüncü bir faktör, değişen uluslararası konjonktüre göre Batı ile kurulan ilişkilerin etkisidir. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin özellikle Kuzey'den gelen tehdit algısıyla yeni ittifak arayışlarına girmesi, NATO'ya katılmasına ve Avrupa'daki bütünleşme çabalarında yerini almasına katkıda bulunmuştur. Askeri ilişkiler anlamında Kore'de birlikte hareket ettikleri, Kıbrıs'ta ise ayrı düştikleri dönemler de olmuştur. Avrupa Birliği'nin oluşumu sürecinden itibaren uluslararası ortam, Türkiye'yi genellikle ABD ve Avrupa'ya yakınlaştıran bir etkiyi ifade etmiştir. Ancak bu olumlu ilişki ve algı durumu, Doğu Bloku'nun yıkılmasından sonra ABD'nin "terörizmle mücadele" adı altında İslam ülkelerine yönelik saldırı ve işgalleriyle olumsuzla çevrilmiştir. Afganistan'dan Irak'a kadar yüz binlerce insanın –Türkiye'ye komşu ve akraba halkların, Müslümanların- katledilmesine yol açan ABD'nin güvenlik politikası, Batı algısı açısından ciddi bir bozulmayı ifade etmiştir. ABD saldırılarının Avrupa'dan Kore'ye kadar pek çok ülke tarafından da desteklenmesi, Batı kavramını ABD'nin dış politikasından ibaret görmeyi güçleştirmiş ve Kurtuluş Savaşı sürecindeki işgal hatıralarıyla, Batı'ya duyulan olumsuz hisler canlanmıştır.

¹⁶ Bu yaklaşıma göre, kendisini Batılı toplumlarla aynı "İbrahimi" gelenek içinde tanımlayan geleneksel/Osmanlı tarih kavrayışının resmi düzeyde terk edilerek yerine tarihi Orta Asya'dan başlatan "Türk tarih tezi"nin ikame edilmesi, aslında felsefi ve sembolik anlamda Batılı toplumlarla ortak bağın da kopması anlamına gelmiştir.

2000'li yıllar, Türkiye'nin AB ile bütünleşme çabaları açısından bir dönüm noktası olarak değerlendirilebilir. Bu süreçte Türkiye, başta "Kopenhag Kriterleri" olmak üzere, tam üyelik müzakerelerinin başlatılabilmesi için kendisinden istenen reformların tamamına yakınını, şartırtıcı bir hızla tamamlamıştır. Ancak bu kez de AB'nin Türkiye'ye yönelik politikasında bir farklılaşma yaşanmış ve Fransa ile Almanya'nın başını çektiği ülkelerde iktidara gelen sağcı partiler, "tam üyelik" sözünü değiştirerek, onun yerine "imtiyazlı ortaklık" önermeye başlamışlardır. Özellikle Sarkozy, Merkel ve Avusturya'dan Plastnik gibi siyasetçilerin, Papa Benediktus gibi dini liderlerin "Türkiye'nin Avrupa'ya ait olmadığına" veya aradaki "din ve kültür farkı"na vurgu yapan ve Türkiye'yi ötekileştiren bazı açıklamaları, hiç kuşkusuz Türkiye toplumunda olumsuz bir karşılık bulmuştur.

Son olarak Batılı ülkelere, devletlere, ABD ve Avrupa'ya yönelik algıdaki değişimin, Türkiye'deki iç politika sorunlarıyla ilgili bir boyutu olduğunu da vurgulamak önemlidir. AB sürecinde, Türkiye'nin alışıldık "oyalayıcı" tutumuyla gerçekleştirmeyi erteleyeceği düşünülen reformların muhafazakar demokrat AK Partiliyle ve olağanüstü bir isteklilikle gerçekleşmiş olması, Türkiye'de bazı iç siyasi dengeleri sarsıcı etki yapmıştır.¹⁷ Özellikle Cumhuriyet'in "laiklik" niteliğine vurgu yapan, kendilerini "ulusal bütünlüğün teminatı" olarak tanımla-

¹⁷ Türkiye'de siyasetin yaklaşık yüz yıllık pratiği içinde, kendisini sürekli olarak batılılaşma projesinin lokomotifi ve bu çerçevede "gelişme ve ilerleme"nin öncüsü olarak gören asker ve sivil bürokrasi ile onlarla aynı toplumsal tabana dayalı siyasi partilerin (Ana muhalefet partisi CHP'nin), AB üyeliğine bu kadar yaklaşıldığında, bu kez farklı bir siyasi tutum olarak "milliyetçi" ve "içe kapanmacı" olarak değerlendirilen tepkiler vermeye başladıkları görülmektedir.

yan ve Başbakan Erdoğan'ın "bürokratik oligarşi" olarak suçladığı kesimler, ekonomik ve sınıfsal bakımdan "çevre"yi temsil eden AK Parti Hükümeti'ne karşı yürüttükleri ideolojik mücadelede, onun AB sürecinde verdiği "tavizler" in altını çizen bir söylem inşa etmişlerdir.¹⁸ Milliyetçiliğin popüler söylemdeki etkisinin belirgin biçimde hissedilmeye ve "vatansever" çetelerin ortaya çıkmaya başladığı bu süreçte, Malatya'da misyonerlik yapan iki kişinin, Trabzon'da Rahip Santoro'nun ve İstanbul'da Ermeni gazeteci Hrant Dink'in öldürülmesi, bu zehirli propagandaların Türkiye'de toplumsal barış açısından ne kadar endişe verici boyutlara ulaştığını açıkça göstermektedir. Söz konusu propagandaların bu çalışmayı daha doğrudan ilgilendiren bir yönü ise, sürecin diğer boyutu olan "düşman Batı" propagandasıdır.

¹⁸ Bu söyleme göre, "Batı işbirlikçisi AK Parti" ülkeyi "satmakta", Avrupa da "Kürtçü ve şeriatçı güçlere Türkiye üzerindeki kötü emelleri nedeniyle" destek vermektedir. Batılı güçler Türkiye'de Kemalist rejimi yıkmaya çalışmakta, Soros burada da "turuncu devrim" benzeri bir dönüşümü arzulamakta, ABD Türkiye'yi "ılımlı İslam"a dayalı bir rejime dönüştürmeyi hedeflemekte, misyonerler parayla Anadolu halkını Hıristiyanlaştırarak bu vatandaşları kendi "emperyalist hedefleri" için hazırlamaktadırlar. Bütün bu felaketin siyasi düzeydeki uygulayıcısı ise "aymaz", ama genellikle "ihanet içindeki" AK Parti Hükümetidir (Bu söylemin misyonerlerle ilgili boyutu için 20. dipnota bakınız).

Sonuç olarak, son yıllarda "Batı" ile ilgili kanaatlerin belirgin bir biçimde olumsuzlaşmasına dönmesinin bir yüzünde AB üyesi ülkelerin uluslararası alanda ABD ile birlikte yaptıkları hatalar, örneğin İtalya, Polonya ve İngiltere'nin işgallere destek için asker göndermesi vardır. Keza AB üyesi ülkelerin kendisinden beklenen reformları yerine getiren Türkiye'yi kültürel, dini vb. nedenlerle dışlamayı sürdürmesi, Avrupa'daki Müslümanlara veya Türklere yönelik ayrımcı uygulamalardaki artış bu çerçevede etkili olmuştur. Madalyonun diğer yüzünde ise, Türkiye'deki iç siyasi mücadelede AB'nin araçsal bir kullanıma konu edilmesi yatmaktadır.

Yukarıda verdiğimiz kısa tarihi arka plan Osmanlı'nın son ve Cumhuriyet'in ilk dönemlerinde ortaya çıkan tutum ve yaklaşımların bir taraftan kırılmaya uğrarken öbür tarafta süreklilik arzettiğini göstermektedir. Çalışmada yer alan mülakatlarda bu algı ve tutumlar çarpıcı bir biçimde ortaya konmaktadır.

Elinizdeki çalışma, *bu süreçte* Türkiye'de toplumun Batı ile ilgili kanaatlerini ifade etmektedir. Mülakata katılanların fikirlerini desteklemek için verdikleri örnekler göz önüne alındığında, katılımcıların Batı ile ilgili kanaatlerinin, özellikle son yıllarda yaşanan iç ve dış siyasi gelişmelerden etkilenmiş oldukları görülmektedir.

II. BÖLÜM

“DOĞU”DAN GÖRÜNEN “BATI”

“Doğu”dan Görünen “Batı”

Araştırmamızda katılımcıların Batı’ya ilişkin genel perspektiflerini ortaya koymak ve bu çerçevede mülakatta sorulacak soruların seyrine yön vermek için ilk olarak “Batı size neyi ifade ediyor” sorusu soruldu. Bu soruya verilen cevaplar iki grupta toplanabilir. Batı dendiğinde aklına “medeniyet” gelen de vardır, “insan hakları, özgürlükler, insanın insanca yaşama hakkı” gelen de. Ankaralı tekstil işçisi Ulviye Hanım’a göre Batı “modern yaşam” ve “farklılık” demek; yani “insanların hepsinin aynı olduğu bir ortam değil”. Ticaretle uğraşan Samsunlu Ali Bey’e göre Batı, “gelişmişlik, hayat standardının yüksekliği, çalışkanlık, eğitim düzeyi ve özgürlükler” demek. İstanbul’da oto tamirciliği yapan Fazıl Bey’e göre “ekonomik açıdan insanların daha iyi oluşu, sosyal hakların daha iyi oluşu” anlamına geliyor. Ortaokul mezunu inşaat bekçisi Selahattin Bey’e göre ise, “Batı deyince, sanki orada daha geniş bir hava var... Yani insanın biraz daha ferah hissettiği bir yer”. İkinci grupta yer alan cevaplarda çizilen Batı imajı ise, “çifte standartlı”, “sömürücü”, “ikiyüzlü” siyasetiyle Batı’dır.

Batı’nın neyi ifade ettiğine ilişkin olarak katılımcıların

kendi ifadeleri ve öne çıkardıkları kavramlar, olumludan olumsuzla şu şekilde özetlenebilir:

“Medeniyet”, “uygarlık”, “sanayi, teknoloji ve kültürel olarak gelişmişlik”, “özgürlük ve insan hakları”, “demokrasi”, “rahatlık”, “yaşam standartları”, “modern yaşam”, “sosyal hakları ve güvenceleri oturmuş bir sistem”, “eğitim düzeyinin yüksekliği”, “iş-çalışma”, “çalışma disiplini”, “eğlence”, “tatil”, “kanunların oturduğu, gücünün güçsüzü ezmediği bir düzen”, “farklı gelenekleri, kültürleri olan ülkeler”, “farklı bir kültür”, “gelişmiş ama sorunlu”, “medeni görünen ama medeni olmayan bir topluluk”, “kendi benliğini kaybetmiş, sadece çıkar ilişkileri üzerine kurulmuş bir sömürü düzeni”, “kendi menfaatleri için her şeyi yapabilen bir topluluk”, “dejenere olmuş bir ülke”, “Haçlı Seferleri”, “Batı’nın bombaları”, “sömürgecilik” “ikiyüzlülük”, “kapitalist düzen”, “esir kampı”, “ukalalık”, “soğukluk”, “kayıtsızlık”, “hiçbir şey”.

Metin analizi sonucunda derlenen yukarıdaki kavramlardan da anlaşılacağı gibi, katılımcılar Batı’ya ilişkin temel yaklaşımlarını medeniyet perspektifinden ortaya koymaktadırlar. 90 katılımcının 30’undan fazlası doğrudan medeniyet ya da uygarlık kavramını kullanarak Batı’ya ilişkin yaklaşımını belirtmektedir. Teknolojik gelişmişlik, eğitim düzeyinin yüksekliği, yaşam standart-

ları gibi medeniyetin unsurlarına ya da “medeni olmayan bir toplum” gibi tersinden medeniyete işaret eden tanımlar da düşünüldüğünde medeniyet perspektifi üzerinden Batı'nın tanımlanması çabaları daha fazla dikkat çekmektedir.

1) Batı Neyin Beşiği?

Araştırma kapsamındaki katılımcıların Batı'ya ilişkin algılamalarının medeniyet ve Batı kavramları etrafındaki tartışmalara benzer şekilde önemli ölçüde farklılaştığı gözlemlenmektedir. Sergilenen yaklaşımlar dört temel kategoride toplanabilir

a) Batı: “Medeniyetin Beşiği”

Yukarıda katılımcıların Batı'ya ilişkin olarak en fazla ya doğrudan ya da unsurları üzerinden medeniyet kavramına vurgu yaptıklarına değinilmişti. Batı'nın “medeniyet”, “gelişmiş bir toplum”, “demokrasi”, “modernleşme”, “teknoloji” gibi pozitif temalarla tanımlanması araştırmanın yapıldığı illerin neredeyse tamamında gözlemlenen bir durumdur. Medeniyet temelli tanımlamalar farklı toplum kesimlerince de ortak bir biçimde dile getirilmektedir.

Katılımcılardan Ali ve Hüseyin Beyler ile Ankara'da tesadüfen girdiğimiz bir taksi durağında karşılaştık. Hüseyin Bey lise mezunu ve 34 yaşında. Ali Bey ise ilkokul mezunu ve 55 yaşında. Aslen Çorumlular. Sormamıza rağmen Alevi olduklarını söyleyen Ali ve Hüseyin Beyler konuşmamız sırasında sürekli olarak Çorum'daki köylerine cami imamı atanmamasından ve her cenaze sonrasında kaymakamlığın kapısını çalmak zorunda kalmalarından şikayet ettiler.

Hüseyin Bey için Batı tek kelime ile medeniyet demek: “İnsan hakları, özgürlükler, insanın insanca yaşama hakkı”. Ali Bey ise şunları ekliyor: “Sağlık, temel özgürlükler, sosyal haklar, iş alanları”.

Mersin'in şirin bir sahil kasabasında yaşayan ve mülakat isteğimizi nazikçe kabul etmekle kalmayıp, komşularını da çağırarak bizi evinde ağırlayan Hasibe Hanım ve eşi Yücel Bey, Batı'ya ilişkin oldukça olumlu duygulara sahipler. Hasibe Hanım uzun yıllar Hollanda'da, Amsterdam Havaalanında “catering”de çalışmış. Eşi Yücel Bey de konsoloslukta güvenlik görevlisi olarak görev yapmış. Hasibe Hanım ve Yücel Bey'in bir oğlu şu anda Amsterdam bölgesinde İşçi Partisinden belediye başkan yardımcısı olarak çalışıyormuş.

Hasibe Hanım servis yaparken Yücel Bey, aşağıdaki satırlarda değinilecek olan İrfan Bey'in “Batı denince Haçlı Seferleri aklıma geliyor” sözüne karşı çıkarak başlıyor konuşmasına:

“Bizde tabii din ön plana çıktığı için Batıyı hep böyle düşman, bizi yıkmak, vatanı parçalamak anlamında devamlı suçluyoruz. Halbuki adamların onda hiçbir gayreti yok. Biz zaten kendi kendimizi parçalıyoruz. Tarih boyu geçmişte çok da övündüğümüz Osmanlı İmparatorluğu'nun yaşantısına bir bakın, doğru dürüst Müslüman bir tane padişah anası yok. Bizim yaşadığımız şu coğrafyada dünyada olmayan bir şey, padişahlar tahta çıktıklarında kardeşlerini boğdurmuşlar. Böyle bir ataların torunları olarak biz gelişmişiz. Çok duygusal millet olduğumuz için biz verdiğimiz hemen karşılığını istiyoruz. Halbuki Batı'da böyle değil; menfaatler karşılıklıdır. Biz hep böyle verelim ama karşılığında da ezilsinler istiyoruz, böyle vicdanen. Evet, Batı zengin ama bizim

ülkemiz hepsini içine alacak kadar zengin. Ama başımıza doğru dürüst, Atatürk ve İnönü’den sonra insanlar geçmemiş, memleket iyi yönetilmemiş. Kasıtlı olarak cahil bırakılmışız, hiç kendimizi geliştirmemişiz. Eskiden öğretmen okullarından, Köy Enstitüsünden çıkan inşaatı, hayvancılığı, her şeyi biliyordu. Sonra kasıtlı olarak geri bırakılmış. Bizde eğitim çok üst düzey sayılır, her sene 200-300 bin mezun veririz ama hiçbirine iş veremeyiz. Avrupa’da bizden mezun olup giden bir arkadaşımızın akrabasının, elektrik mühendisi, diplomasını geçerli saymadılar... Yani eğitim bizde çok geri, aşırı bir yüklenme var, üniversitelerde eğitim iyi değil. Adım başı bizde özel hastane ve dersaneler var, çok çarpık bir şey. Bir de Türkiye’de devlet o kadar acz içine düşmüş ki kanunlar hep devleti korumak için yapılmış. Avrupa’daki kanunlar tam bunun tersi, orda vatandaşı devlete karşı korumak için yapılmış”

Hasibe Hanım “Mesela hastanelerin düzelmesini, oradaki sistem gibi isterim, çok aksaklıklar var. Paranz varsa burada çok rahatsızsın, ama orada herkes aynı. Hastaneden girince hemen tavırlarıyla belli ediyorlar, iyi ediyorlar seni” diyerek eşine destek veriyor. Aynı konuşmada bulunan İrfan Bey’in eşi Nesrin Hanım da Batı denince aklına ilk gelenin “teknolojik anlamda biraz daha gelişmişlik” olduğunu belirterek kocası İrfan Beyden ayrılıyor.

Nihal Hanım, tek çocuklu, lise mezunu, 56 yaşında. Sahile yakın bir yerde küçük bir balıkçı dükkanı var. Nihal Hanım PTT’den emekli ve ülke sorunları ile yakından ilgili. Düzenli bir Hürriyet okuru ve hayatından gayet memnun. Mülakat teklifimize çekincesiz olarak olumlu yanıt veren Nihal Hanım için “Batı medeniyet demek,

demokrasi demek”. “Ama her ülkede değil. Çoğu ülkede medeniyetin kisvesi altında mı diyeyim, artık nasıl olursa, onların da çoğu şeyden nasibini almadığını düşünüyorum. Mesela İngiltere gibi, İngilizler gibi”.

Konya’da bir sanayi sitesinde mülakat yaptığımız sanayi çalışanları da Batı’ya ilişkin ilk vurgularını medeniyet kavramı üzerinden yapmaktalar. Mehmet Bey’e göre; Batı deyince insanların refah düzeyine ulaştığı, teknolojiyi en uygun şekilde kullanan kesimin olduğu, eğitimin yüksek olduğu, medeniyetin beşiği olmuş, medeniyetle en çabuk şekilde kaynaşmış kesim olarak görüyoruz. İsmail Bey için ise, “Batı’yı daha üstün medeniyet olarak alabiliriz”.

Yine Konya’da karşılaştığımız Fadime Hanım’ın Batı’ya ilişkin öne çıkardığı kavram “çalışma disiplini”. İlkokul mezunu olan 58 yaşındaki ev hanımı Fadime Hanım 5 yıl Avusturya’da kalmış ve orada lokantada çalışmış. Fadime Hanım’a göre;

“Batı’da çalışma düzeni var, çalışma disiplini var. Ama bizim Türkiye’imizde şöyle bir şey var. Bugün kendin de olsan iş yerine sahıpsen, bizim Türkiye’imizde bir senlik benlik var. Bugün Avrupa’da gördüm. PTT’nin müdürü geldi, eline kazmayı aldı, binanın buzunu kazdı. Bizde benlik var. Onlarda çalışma var. Neden dersiniz, bugün işyerlerine vardığınız zaman iş vakti bu adamların bir bardak çayını içemezsiniz. Bizim burada her girdiğin yerde iş saatinde hele bir de adamın geldi mi, saatlerce beklersin. Bugün doktoruna gidiyorsun, bu böyledir. Bizim çalışma düzenimiz bozuk. Bir de bizde bugün çalışan işçimizin hakkı verilmiyor. Bugün git birçok yerde sigortasız işçi çalışır. Sigortasız orada çalıştıramazsın, yasak. Öyle bir şey yok. Yani o adamlara bir doktora

gittiğin zaman, burada torpilin varsa girersin, orada o yok. Hepsi kendi düzeninde. Sen doktorsan ben işçiyim, ben bahçıvanım, o yok. Herkes mesleğini seçmiş. Aynı yönde gidiyor onlar”.

Batı'ya dair pozitif algılama biçimi Fadime Hanım'da “çalışma disiplini” olarak kendisini gösterirken, mülakat isteğimizi, barın çalışmadığı bir akşam eşi ve dört çalışanı ile birlikte kabul eden “Beach Club” işletmecisi Serdar Bey'de, yine pozitif olmakla birlikte, algılamanın niteliği değişiyor. Serdar Bey “Batı'nın sizdeki çağrışımı nedir” sorumuza “Benim aklıma bir tek eğlence geliyor, başka da bir şey gelmiyor” diye yanıt veriyor. Serdar Bey'in ortağı İlker Bey için de Batı “özgürlük, rahatlık ve insanların refahı” demek. İstanbul'da bir firmada hizmetçi olarak çalışan Semra Hanım'ın aklına ise Batı denince “tatil” geliyor.

Ankara'da bir kurumda memurluk yapan, lise mezunu 28 yaşındaki Levent Bey ile yine Ankara'da bir üniversitenin kütüphanesinde çalışan, üniversite mezunu 25 yaşındaki Özlem Hanım için ise Batı daha modern, gelişmiş bir toplumun ifadesidir.

Görüldüğü gibi Batı'ya ilişkin herhangi bir önyargı taşımadan koşulsuz olarak pozitif yaklaşım içerisinde olan katılımcılar, “medeniyet”, “uygarlık”, “medeniyetin beşiği”, “ekonomik, kültürel, teknolojik gelişmişlik”, “demokrasi, insan hakları ve özgürlükler”, “çağdaş, modern bir toplum” ve “çalışma disiplini” gibi kavramları öne çıkarmaktadırlar. Bu katılımcılara bakıldığında, bir kısmı Batı'da hiç bulunmamış olmakla birlikte, diğer bir kısmı Batı'da uzun süre kalmış ve orada değişik işlerde çalışmış kimselerdir.

b) Batı: “Haçlı Seferleri”, “Sömürgecilik”, “İkiyüzlülük”, “Esir Kampı”

Araştırmamız kapsamında Batı'ya ilişkin en fazla dile getirilen ikinci yaklaşım, negatif bir algı olarak, tarihsel olarak da temellendirilen Batı'yı Haçlı Seferleri ile, sömürgecilikle özdeşleştiren görüşlerdir.

Şeker fabrikalarında müdürlük yaptıktan sonra emekli olan ve kendisini “ulusalcı düşünceye sahip biri” olarak tanımlayan İrfan Bey'in sözleri bu yaklaşımın tipik bir örneğini ortaya koymaktadır:

“Batı denince benim aklıma ilk olarak Haçlı Seferleri geliyor, kapitalist düzen geliyor. Belki biraz farklı gideceğim, ama az önce hanımefendinin söylediklerine de katılıyorum. Batı kültür diyorlar, teknoloji diyorlar, bilim diyorlar. Kabul ediyorum. Fakat biz Türk milleti olarak bunların hepsini yapabilecek insan gücüne sahibiz. Fakat idari şeklimizin yanlış olmasından dolayı biz bunları bir türlü yapamıyoruz. Bunun sebebi nedir? Bağımlılık. Yani ulu önder Mustafa Kemal Atatürk'ün dediği gibi tam bağımsızlık olmuş olsaydı belki biz de Batı'ya yönümüzü çevirecektik, Batı gibi olacaktık ama belki o zaman da Batı'nın bizden alacağı şeyler olacaktı. ... Batı bana Haçlı Seferlerini, misyonerliği hatırlatıyor. Ama Batı'nın idare şekline oluyor bu”.

İstanbul'da, 8 personel istihdam eden küçük bir firmanın sahibi inşaat mühendisi, muhafazakar eğilimli İbrahim Bey de İrfan Bey ile paralel düşünmektedir:

“Batı deyince Haçlı Seferleri aklıma geliyor en başta. Her ne kadar Batı medeniyeti demokrasi adı altında kendisini biraz ılımlılaştırmışsa da bunların ruhlarındaki

Müslümanlara karşı Haçlılık bir türlü geçmiyor. Sempatik gözüküyorlar bize ama o Haçlı ruhları bir türlü silinmiyor, sürekli kalplerinin derinliklerinde Haçlı ruhu yatıyor onlarda. Onun için sadece İslam ülkelerini değil Avrupa'nın dışındaki tüm kıtalardaki tüm medeniyetleri sürekli sömürüyorlar. Onlar sömürge üzerine kurulmuş bir medeniyet ve başka taraftaki sömürü kaynaklarını kendi halkına aktararak kendi halklarının refah seviyesini belli bir aşamaya getirmişler”.

“Haçlı Seferleri” ifadesinin yanında Batı'ya ilişkin dile getirilen bir başka vurgu “sömürgecilik” ya da “emperyalizm”dir. Malatya'da konuştuğumuz 26 yaşındaki bayan araştırma görevlisi için de Batı bir “sömürge medeniyeti”dir; “sonradan oluşturulan bir sömürge medeniyeti”. O'na göre, aslında Batı kavramının kendisi de sorunludur: “Özünde Batı da yoktur. Neyin, nerenin batısı? Avrupa kendi tarif ediyor ve tariflerini ihraç ediyor”. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi'nden bir araştırma görevlisinin sözleri de bu yaklaşımın en net ifadelerinden biri olarak okunabilir:

“Batı denilince bende ne çağırıyor? Sömürgecilik çağırıyor. Emperyalizm çağırıyor. Böyle şeyler çağırıyor. Bende hiçbir biçimde demokrasi, insan hakları, bu tip çağrışimler yapmıyor. Batı'nın sahip olduğu iddia edilen bu değerler bende çağrışım yapmıyor”.

Sömürgecilik yaklaşımı, sadece, “keşke komünizmi uygulamak mümkün olsa” diyen, Atatürk'e ve Nutuk'a hayranlığını dile getiren ve “gönlünün sosyalizmden yana” olduğunu belirten yukarıdaki gibi doktora yapan eğitimli araştırma görevlileri ile sınırlı değildir. Kamyonu ile bir apartman binasının deposuna su aktarıırken mülakat yaptığımız, Ankara'nın banliyösünde bir köyde

yaşayan ve çiftçilik yapan 51 yaşındaki ilkokul mezunu Kasım Bey de paralel düşünceler içerisinde:

“Batı deyince benim zihnimde sömürücü bir millet canlanıyor. Geçmişte bütün milleti sömürmüşler. Afrika kıtasını, efendime söyleyeyim, buraları hep sömürmüşlerdir. Oraya kendi şeylerinde özgürlük götürürler, ama işleri güçleri âlemi sömürmek, bir de Hıristiyanlaştırmak”.

Mülakatımıza Konya'dan katılan ve Açık Öğretim Fakültesi'nde okuyan 35 yaşındaki İsmail Bey'in sözlerinde negatif Batı algısı doruğa çıkıyor: “Batıdan önce belki Doğu'yu söylemek lazım. Doğu deyince benim aklıma hep Batı'nın bombalarının düştüğü yer gelir. Dolayısıyla Batı da Doğuyu sürekli bombalayan bir yerdir”.

Katılımcılarımızın Batı algıları her zaman aynı kalan, değişmeyen, sabit bir tutum olarak belirmemektedir. Tersine bazı katılımcılarımız Batı algılarının zaman içinde değiştiğine vurgu yapmaktadırlar. İlkokul öğretmeni 3 çocuk annesi 42 yaşındaki Melahat Hanım'ın sözleri bu değişime işaret etmektedir. Melahat Hanım'ın Batı algısı zaman içinde medeniyetin temsilcisinden ikiyüzlülüğe doğru evrilmiştir:

“İlk gençlik yıllarımda Batı benim için çok güzeldi, işte medeniyetin temsilcisi, her bakımdan gelişmiş, çok özenilecek bir yerd, ama şu anda öyle bir şey yok. Şu anda teknolojik olarak, bilim olarak gelişmiş ama medeni olduklarını düşünemiyorum. Ya da ikiyüzlü olduklarını düşünüyorum, öyle diyebilirim”.

Melahat Hanım bu değişimin nedenlerini de şöyle izah etmektedir:

“Özellikle işte son yıllarda dünyanın bütününde yaşanan işgal, savaş olayları bana bunları düşündürüyor ve bu yüzden Batı'nın ikiyüzlü olduğunu düşünüyorum. Yani kendi insanları için her şeyin güzelini ve doğrusunu isteyen, demokrasi isteyen ama kendi dışındaki insanlar için asla iyilik düşünmeyen, sadece sömüren bir şey olarak görüyorum şu anda”.

Araştırmamız sırasında dikkat çeken bir nokta, bazı katılımcılarımız tarafından pozitif bir durum olarak değerlendirilen Batı'ya dair bir olgunun diğer bazı katılımcılarımız tarafından negatif bir durum olarak değerlendirilebilmesidir. İlk genç kızlık yıllarını Ankara'da Köşkte Adnan ve Berrin Menderes'lerin evinde geçirdiğini belirten ve mülakat sırasında bize Menderesler ile ilgili ilginç anekdotlar aktaran, Konya'da tesadüfen karşılaştığımız Ayşe Hanım için Batı'nın çalışma disiplini, iş yöntemi hiç de öyle imrenilecek bir durum değildir. Ayşe Hanım'a göre Batılıların yoğun çalışması bir “esir kampı”nı andırıyor:

“Batı'ya gidenleri, işçiler olsun çalışanlar olsun, görüyoruz. Hiç mutlu gelen yok. Ben çok İstanbul'da, Ankara'da yaşadım, gelenlerle karşılaştım; hep gelenler kafası hasta geliyorlar, çünkü çok çalışıyorlar, her saat sıkı iş. Ama netice hiç yok. Alırsa memleketinde başını sokacak bir ev alıyor. İşte birkaç kuruş para edinen ediniyor. Ben zaten Avrupa'da her tarafı gezdim ama yaşantılarını hiç kabul etmiyorum. Gittim gördüm, bir esir kampı gibi yaşıyorlar. Çok özür dilerim sabah kalkıyorlar bir sefer tasları var; ekmeğe hemen bir yağ sürüyorlar, dolduruyorlar taslarına, bir de ellerinde çay termosu, koşa koşa işlerine gidiyorlar. [Bütün gün akşama kadar çalışıyorlar]. Bir Türk halkının işyerinde çalıştığı da bu,

yediği de bu. Gelirken marketlerine gidiyorlar. Marketlerinden yiyeceklerini alıyorlar. Saati yok, istirahati zor. Her şeyi zor bir yaşantı. Oradaki Türklerimize çok acıyorum. Batılılar çok çalışıyorlar çok”.

c) Batı: “Maddi Olarak Gelişmiş, ama Kültürel Olarak Yozlaşmış”, “Kendini Beğenmiş”

Araştırmamız sırasında Batı'ya ilişkin ortaya konan üçüncü bir yaklaşım ya da Batı'nın katılımcılarımızda çağrıştırdığı bir başka ifade, Batı'nın ekonomik ve teknolojik olarak gelişmiş ama, manevi ve kültürel değerler açısından yozlaşmış olduğudur.

Cumhuriyet elitleri tarafından bu ayırım bir kenara bırakılmış olsa da araştırmamızda bazı katılımcılarımızın Batı'ya ilişkin yaklaşımlarında bu farklılığın etkileri gözlemlenmektedir. İstanbul'dan CHP'li bir milletvekilinin sekreterliğini yapan Sevim Hanım Batı'nın gelişmişliğine ve “dejenere olmuşluğuna” birlikte işaret ediyor. Ankara'da bir camide imamlık yapan Cüneyt Hocanın ifadesi ile Batı; “Çok düzenli bir toplum. Maddi yönden teknolojisini sanayisini tamamlamış bir toplum. Manevi yönden ise aile yapısının bozuk olduğu, sosyal sorunların yükseldiği bir toplum olarak gözüktüyor”. Çok benzer bir yaklaşımı bir şirkette sorumlu müdür olarak çalışan lise mezunu 27 yaşındaki Yasemin Hanım da sergiliyor. Avrupa'da birçok ülkeyi gördüğünü belirten Yasemin Hanım'ın sözleri ile Batı:

“Teknolojik olarak bizden biraz daha ileri. Standartları daha oturmuş. Sosyal hakları ve güvenceleri biraz daha sistemli. Fakat onun yanında son zamanlarda böyle biraz Batı'ya negatif bakıyorum. Özellikle son birkaç yaz tatile gidip de orda hani Avrupalı dediğimiz insanları

biraz daha yakından görme, tanıma, konuşma imkanı bulduktan sonra. Ahlaki olarak bizden çok farklı, kültür olarak bizden çok farklı insanlar. Çok farklı medeniyetler. Dediğim gibi şimdi işin iki boyutu var. Birincisi hani medeniyet teknoloji olarak bizden çok çok ilerdeler. Ama kültür olarak bizden çok çok gerideler”.

Haçlı Seferleri ve sömürgecilik düzeyinde olmasa da araştırmamızda Batı’ya ilişkin gösterilen bir başka olumsuz tutum, Batı kavramına yüklenilen “kendini beğenmişlik”, “ukalalık”, “insanlarının soğukluğu” gibi nitelendirmelerdir.

Ankara’da mali müşavirlik yapan, üniversite mezunu, iki çocuklu, AK Parti’ye yakın olduğunu belirten 35 yaşındaki Ahmet Bey bu nitelendirmelere şu şekilde değinmektedir:

“Batı deyince zihnimde son çağlarda modernizmle birlikte biraz ukalalık, biraz çok bilmişlik, biraz egemen olmanın verdiği rahatlıkla tahakküm eden insan yapısı, ulus yapısı, ülke yapısı canlanıyor”.

İstanbul’da bir Anadolu İmam Hatip Lisesinden yeni mezun olmuş, başörtüsü sorunu nedeniyle yurt dışında okumayı düşünen 17 yaşındaki Fatma’nın ifadelerinde ise Batı’nın kendisini beğenmişliği “insanlarının soğukluğu” olarak yansımaları buluyor. Kendisiyle konuştuğumuz 45 yaşındaki bir ev hanımı da benzer bir ifadeyle “insanların birbirine bağlı olmadığı bir yer geliyor [aklıma]; gerçi görmedim” diyor. İstanbul’da şarküteri işleten 55 yaşındaki Mustafa Bey için Batı “şımarık bir toplum”.

d) Batı: Kayıtsızlık

Araştırmada görüş belirten bütün katılımcıların

Batı’ya dair bir ön kabulle görüşlerini belirtmeye başladıkları ya da Batı’ya dair oluşmuş bir kanaatle görüş belirttikleri söylenemez. Bazı katılımcılar, pozitif ya da negatif bir değerlendirme yapmadan Batı’nın sadece farklı bir medeniyet ya da kültür olduğunu belirtmekle yetinmektedirler. Benzer şekilde diğer bazı katılımcılar da Batı’ya ilişkin hemen bir değerlendirme yapmamakta, Batı’ya dair bir kayıtsızlık içerisinde bulunmaktadır. Bu görüşteki katılımcıların gündelik uğraşları içerisinde Batı’nın fazlaca bir yer işgal etmediği söylenebilir.

Mersin’in Akdeniz’de kıyısı bulunan bir ilçesinde berberlik yapan ilkokul mezunu, 29 yaşındaki İsa Bey, mülakat isteğimize çalışmasına ara vererek ve yeni müşteri almayarak içtenlikle yanıt verdi. Belki de gündelik uğraşları arasında fazlaca yer tutmadığından sorulara ilişkin daha çok arkadaş çevresinin etkisi ve yönlendirmesi ile bilgi sahibi olan, Lübnan’a asker gönderilmesine karşı çıkan İsa Bey’in zihninde “Batı denince hiçbir şey canlanmamaktadır”. Yine aynı ilçede internet kafe işleten, lise mezunu, mülakat için çok da istekli görünmeyen 25 yaşındaki Gökhan Bey’in Batı hiç ilgisini çekmemektedir:

“Valla benim aslında o kadar da ilgimi çekmiyor. Belki oradaki yaşantılarını falan tam bilmediğimiz için benim çok fazla ilgimi çekmiyor. Çünkü yani onların da bizden daha iyi olduğuna inanmıyorum yani. Bazı arkadaşlar var oraya gitmeye çalışan. Benim iki ay önce oraya bir arkadaşım gitti. İnternette müracaat etti, geldi, gitti. Orda pizzacılık yapıyormuş, mesela ehliyet olmazsa hiçbir şey yapılmıyormuş. Onun için gittiğine de pişman oldu gibi bir şey oldu yani. Dönmeyi de kendine yediremiyor şimdi”.

2) Batı'nın Genel Görünümü Üzerine

Türkiye'de toplumun Batı algısına dair bu araştırmada Batı'nın genel görünümü açısından öncelikle, bölüntülü siyasal toplumsallaşma kavramını anımsatırcasına parçalı bir Batı algısının varlığı dikkati çekmektedir. Mülakatlarda Batı'nın bir medeniyet olarak görülmesi ile başlayan cümlelerin “Haçlı Seferleri” ile bitebilmesi rastlanabilen bir durumdur. Batı'ya dair dile getirilen yaklaşımlar genellikle bütüncül, hep aynı biçimde ilerleyen, lineer bir biçimde değil, her zaman örtüşmeyen yer yer birbiri ile çelişen yaklaşımlar biçimindedir. Bölüntülü algılama biçiminin her zaman bir çelişki ya da tutarsızlıktan kaynaklanması gerekmemektedir. Batı belirli alanlarda takdir edilirken, belirli alanlarda eleştirel bir süzgeçten geçirilerek değerlendirilmektedir. Ankara'da imamlık yapan, lise mezunu, tek çocuk sahibi 36 yaşındaki Cüneyt Hocanın ifadeleri bu dualistik değerlendirmelerin tipik bir örneğidir: “Çok düzenli bir toplum. Maddi yönden teknolojisini, sanayisini tamamlamış bir toplum. Manevi yönden ise aile yapısının bozuk olduğu, sosyal sorunların yükseldiği bir toplum olarak gözüküyor”. Dolayısı ile ilerleyen satırlardaki Batı'ya dair öne çıkan değerlendirmeleri birbirinden kopuk, birbirinden bağımsız değerlendirmeler olarak değil, genel olarak iç içe geçmiş, bazen de eklektik değerlendirmeler olarak okumak gerekir. Yaklaşımların daha net ortaya konabilmesi açısından bu ayrımlar yapılmaktadır. Aksi halde, katılımcıların anlam dünyasında bu farklılaşmalar her zaman burada ortaya konduğu kadar net olmayabilmektedir.

Aslında bölüntülü algılama biçimi araştırmanın genel hipotezini destekleyici niteliktedir. Dört temelde değerlendirmesi yapılan genel Batı algısına bakıldığında, katı-

lımcıların Batı'ya ilişkin net bir ayrışma içerisinde oldukları gözlenmektedir. Tersine Batı'ya ilişkin sempati ve eleştirilerin genellikle birlikte dile getirildiği söylenebilir. Özetle katılımcılar genel olarak Batı'ya dair total bir kabul ya da ret yaklaşımı içerisinde değildiler.

Bununla birlikte araştırmamızda katılımcıların önemli bir kısmının Batı'ya dair pozitif bir yaklaşım içerisinde olduğu söylenebilir. Bu görüşteki katılımcılar Batı'yı genellikle ya doğrudan medeniyet perspektifinden ya da insan hakları, demokrasi, özgürlükler, ekonomik ve teknolojik gelişmişlik, yaşam standartlarının gelişmişliği gibi medeniyetin unsurları üzerinden tanımlamaktadırlar. Batı'ya dair bu yaklaşımı sırası ile “Haçlı Seferleri-sömürgecilik”, “maddi olarak gelişmişlik ama kültürel olarak yozlaşmışlık” ve “kayıtsızlık” yaklaşımları izlemektedir.

Batı'ya ilişkin negatif bir kanaat sahibi olsalar bile, araştırmaya katılanların Batı'ya dair taşıdıkları bu genel fikirlerini sıradan bir Batılıya hemen hemen hiç yansıtmadıkları, araştırma sırasında gözlemlenen önemli bir bulgudur. Oldukça olumsuz denebilecek bir Batı imajına sahip olmasına, Batılı devletlere ve uyguladıkları politikalara ağır eleştiriler yöneltmesine rağmen, katılımcılar, sıradan Batılı bir insana çok daha pozitif bakabilmekte, onunla ortak mekanlarda bulunmaktan hiç de rahatsızlık duymayabilmektedirler.

Türkiye'nin AB üyeliğine ilişkin tartışmalarda görülen AB'nin sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiğine dair tartışmaların ya da farklı algılamaların araştırmamızdaki katılımcılarda da gözlemlendiği söylenebilir. Katılımcıların hepsinde Batı, sadece Avrupa ile sınırlı coğrafi bir alan değildir. Yine Batı, bütün katılımcılarca sadece Avrupa'yı ve ABD'yi içeren bir kimlik olarak da görül-

memektedir. Bazı katılımcılarca Batı bir kimlik olarak Türk ve İslam dünyası dışında kalan bütün dünya olarak algılanabilmektedir. Batı bu anlamda “Müslümanlığın öteki”si gibi düşünülmektedir. Bu anlamda katılımcı Batı’ya ilişkin değerlendirmelerinde Japonya, Kore ya da Çin’e de referans verebilmektedir. Bununla birlikte Batı’ya coğrafi ve kimlik anlamında Avrupa ve ABD’yi aşacak biçimde değerlendiren yaklaşımın katılımcılar arasında oldukça sınırlı kaldığı söylenebilir.

Batı’nın genel görünümüne ilişkin vurgulanması gereken bir başka nokta da, katılımcıların bir kısmının Batı’ya ilişkin bir kayıtsızlık içerisinde buldukları, Batı’ya dair fazlaca bir değerlendirme içerisine girmeden gündelik uğraşlarını yürüttükleridir. Bunun araştırmanın başında öngörülen bir durum olmadığını belirtmek gerekir. Aslında bu durum, toplumun durduğu yerden bakılırsa, Türkiye’de toplumu her durumda Batı’ya gösterdiği tepkiye göre değerlendiren sosyal bilimcilere bir eleştiri olarak da okunabilir.

III. BÖLÜM

HİRİSTİYANLIK: "BATI'NIN DİNİ" NASIL ALGILANIYOR?

Hıristiyanlık: “Batı’nın Dini” Nasıl Algılanıyor?

Tarihsel olarak düşünüldüğünde Türkiye toplumu, dinsel anlamda, en fazla Hıristiyan dünyası ile ilişki içerisinde olmuştur. Gerek Osmanlı Devleti’nin uzun yüzyıllar Batılı ülkeler ile bazen savaş bazen barış içinde yaşamış olması ve gerekse Osmanlı toplumu içerisinde yoğun bir Hıristiyan nüfusun bulunmuş olması bu ilişkinin tarihsel arka planını oluşturmaktadır.

Çalışmanın bu kısmında Batı ve Hıristiyanlığın katılımcılar tarafından nasıl algılandığı araştırıldı. Türkiye’de Batıdaki “İslam karşıtlığı”na paralel olarak gelişen bir “Hıristiyan karşıtlığından” bahsedilebilir miydi? Bir din olarak Hıristiyanlık ve Hıristiyanlara dair ne tür duygular beslenmekteydi? Batı dünyasında son yıllarda sıklıkla görülen olaylar, örneğin Danimarka’daki karikatür krizi ve Papa’nın Almanya’daki konuşmasında açığa çıkan İslam ve onun peygamberine yönelik ağır eleştiriler, neredeyse tamamı Müslümanlardan oluşan katılımcıların görüşlerini nasıl etkilemişti? Batı ile Hıristiyanlık birbirine eşdeğer iki kavram mıydı? Batı medeniyeti Hıristiyan bir medeniyet miydi? Bu ve benzeri tartışmalar çalışmanın bu kısmında değerlendirilecektir.

Çalışmada katılımcılara öncelikle Hıristiyanlığın kendilerine ne çağrıştırdığı soruldu. Alınan yanıtlar, eşit oranda olmasa da, katılımcıların tekil değil çoğul bir Hıristiyanlık algısına sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

1) Hıristiyanlığın Anlamı

Hıristiyanlık: “Semavi Dinlerden Birisi”, “Hz. İsa’nın Dini”

Katılımcılar arasında en yaygın yaklaşım, Hıristiyanlığın “semavi dinlerden birisi”, “Hz. İsa’nın dini”, “dört büyük kitaplı dinlerden birisi”, “İncil’e inananların dini”, “hak dinlerden birisi”, “üç önemli, büyük, en çok inananı olan dinden biri” olduğu gibi pozitif ifadelerle dile getirildiği ve bu ifadelerden de anlaşılacağı gibi, belirli ölçülerde kutsallık ve saygınlık içerdiği bir yaklaşımdır.

Diyarbakır’da yaşayan 26 yaşındaki bir bayan öğretmen için Hıristiyanlık, “Diğer dinler gibi bir dindir. Hz. İsa’ya ve İncil’e inanan, Hz. İsa’yı diğer peygamberlerden üstün görüp inanan kişilerin takip ettiği inançtır”. İzmir’de yaşayan ve özel sektörde çalışan 35 yaşındaki Fikriye Hanım için ise “Hıristiyanlık, Hz. İsa’ya ve İncil’e inananların oluşturdukları bir toplumdur. Hak dinlerinden birisi olarak sayılmaktadır ve Allah tarafından İslamiyet’ten önce dünyaya gönderilmiş olan bir dindir”. Malatyalı işçi emeklisi Ramazan Bey’e göre de “İsa

Peygamber'in inancıdır, İncil'i ifade eder". Erzurum'da görüştüğümüz inşaat mühendisi Sevgi Hanım'a göre ise "Benim olmayan, ama inandığım dinden önce olan ilahi bir din". Yine İzmir'den Avukat Ahmet Bey için Hıristiyanlık "Kendine has ibadet şekli olan bir inanış biçimidir, diğer bütün dinler gibidir. İnanışları bir Allah, bir peygamber ve kitapları vardır".

Gözde Hanım ile Ankara'da özel bir iş yerinde karşılaştık. İşyerinin çay ve temizlik hizmetlerini yerine getiriyor. İlk çocukluk yıllarında ailesi ile birlikte sekiz yıl Almanya'da kalan Gözde Hanım, Hıristiyanlığa ilişkin bir başka konuya işaret ediyor: "Biz Müslümanlıkta bütün peygamberlere inanırız. Onlar sadece İsa peygambere inanıyorlar. Ama biz bütün geçmiş peygamberlere inanıyoruz".

Yine Ankara'da taksicilik yapan ve Alevi olduğunu belirten Hüseyin Bey ise "Hıristiyanlık size neyi ifade ediyor" sorumuza doğruya giden yolların farklı olabileceğini belirterek yanıt veriyor:

"Yani dört tane kutsal kitap var. Doğru bir tanedir. Doğruya giden yollar farklıdır. Bizim Kur'an-ı Kerimde olan inanışımız doğrudur. Onlarda da yanlış bir şey yoktur. Onların hepsinde de insanı iyiye, doğruluğa, güzelliğe sevk eden yollar vardır. Dinlerle ilgili kötü bir şey düşünmüyorum. Öyle bir önyargım yok. Ben İncil'i biraz okudum. Kuran'ı da okudum. Doğruya giden yollar farklı, tarzları farklı, hepsi o".

Görüldüğü gibi, Hıristiyanlığın semavi dinlerden birisi olduğunu ifade eden görüşlerde herhangi bir negatif unsur öne çıkarılmıyor. Hıristiyanlığa karşı, nesnel ve tarafsız bir dil de kullanılmıyor. Tersine, ifadelerde Hıris-

tiyanlığa ilişkin bir ölçüde kutsal ve saygın bir dil kullanılıyor. Ve bu dilden konuşan yaklaşım sahipleri, katılımcılar arasındaki en yaygın grubu oluşturuyor.

Hıristiyanlık: "Farklı Bir Din"

Hıristiyanlığın katılımcılara ifade ettiği anlamlar açısından dile getirilen ikinci yaklaşım, Hıristiyanlığın "farklı bir din", "yabancıların dini", "Batı ülkelerinin sahip olduğu din", "hiçbirşey" gibi ifadelerle daha çok nesnel, tarafsız, nötr ya da kayıtsız kalınarak ortaya konulduğu yaklaşımdır. Bu algı biçiminde katılımcılar genellikle bir yargı belirten ifadeler kullanmamaktadırlar. Örneğin Diyarbakırlı 28 yaşındaki işsiz Ahmet Bey, Hıristiyanlığın "kendi dininden farklı bir din" olduğunu belirtmekle yetinirken, Bursa'dan lise mezunu işçi Ender Bey aynı soruya "Bir din, yabancıların dini, bizim her gün onların ise sadece Pazar günü ibadet ettiği bir din; İsa, Baba ve kutsal haç etrafında dönen bir din" şeklinde yanıt vermektedir. Öte yandan Mersin'de Beach Club işleten Serdar Bey açısından Hıristiyanlık "pozitif ya da negatif hiçbirşey ifade etmiyor". Erzurum'da konuştuğumuz 52 yaşındaki emekli öğretmen Nimet Bey'e göre ise Hıristiyanlık artık "sembolik olarak yaşatılan bir değer. Hıristiyanlık artık bir din değil, krallık gibi sembolik bir değer. Dünyevi işlerle ilgili iddiası olmayan bir değer".

İslam dünyasına ve Anadolu Türklerine yönelik tarihi Haçlı Seferleri düşünüldüğünde aslında katılımcıların toplumsal hafızasında Hıristiyanlığın daha kötü duygularla ya da daha fazla Haçlı Seferleri ile tanımlanması beklenebilir. Bununla birlikte sadece bir katılımcı "Haçlı Seferleri ile bildiğimiz bir din" ifadesi ile Hıristiyanlık bağlamında Haçlı Seferlerine işaret ediyor. Konya'dan araştırmamıza katılan ilkökul öğretmeni Melahat Hanım

da Haçlı Seferlerine işaret etmekle birlikte bugün artık bakışımın değiştiğini ifade ediyor: "Hıristiyanlık denince tarihe baktığımda Haçlı Seferlerini hatırlıyorum, ama bugün artık 'işte onlar Haçlı Seferlerini yaptılar' gözü ile bakmıyorum".

Hıristiyanlık: "Tahrif Edilmiş Bir Din"

Önceki iki yaklaşıma göre, katılımcıların daha az dile getirdiği üçüncü yaklaşım, Hıristiyanlığın "tahrif edilmiş bir din" olduğudur. Bu yaklaşımda genellikle Hıristiyanlığın doğuşu itibariyle hak bir din olduğu, ama zamanla bozulduğu, değiştirildiği vurgulanmaktadır.

İstanbul'da, Türkiye müzik piyasasının merkezini oluşturan İMÇ Bloklarının yakınlarında bir müzik mar-kette çalışan, üniversite mezunu 29 yaşındaki Köksal Bey, Hıristiyanlığın "Allah tarafından İslamiyet'ten önce insanlara gönderilmiş olan, ancak zaman içerisinde geçirdiği değişimlerle özünü kaybetmiş bir din" olduğunu ifade ediyor. Ankara'da din görevlisi olarak çalışan Cüneyt Hoca da çok benzer ifadelerle Köksal Bey gibi düşünülmektedir: "Hıristiyanlık semavi dinlerden biri. Fakat aslını kaybetmiş. Gönderilen kitap dejenere edilmiş. Hz. İsa'nın getirdiği prensiplerin tamamen yok sayıldığı bir din". Konya'da kilimcilik yapan İsmail Bey'in sözleri de benzer bir duruma işaret ediyor: "Allah'ın İsa peygambere gönderdiği hak dinlerden bir tanesi. Fakat zamanla tahrifat olmuş. İnsanlar eliyle değiştirilmiş ve şu anda piyasada üç ya da dört tane farklı İncil bulunmaktadır. Hıristiyanlık budur".

Hıristiyanlığa ilişkin bu bağlamda dile getirilen benzer bir algı, "İslam öncesi bir din olduğu" ve İslamın geliş-i ile birlikte "hükümünün ortadan kalktığı" yaklaşımıdır.

İstanbul'da inşaat işçisi olarak çalışan ortaokul mezunu 26 yaşındaki Selahaddin Bey'in sözleri bu yaklaşımın bir özeti gibidir:

"Hıristiyanlık bizim Kur'an-ı Kerim'de belirtilen bir din yani. Zamanı gelince gelmiş, zamanı bitince tedavülden kaldırılmış. Ve son din olarak bizim İslam dini ve kitap olarak Kur'an-ı Kerim, peygamber olarak Hazreti Muhammed gelmiştir. Ve sondur zaten; ondan sonra da gelmeyeceği Allah tarafından beyan edilmiştir. Onun için Hıristiyanlık bir dindir, hak dinidir, gelmiştir saygımız vardır, sonuna kadar da saygımız olacaktır".

Özetlemek gerekirse, katılımcıların Hıristiyanlığa ilişkin üç farklı algı içerisinde oldukları gözlemlenmiştir. İlkinde, Hıristiyanlık hakkında da, İslam için olduğu gibi belirli ölçüde kutsallık içeren ve saygılı bir dil kullanılmaktadır. Bu yaklaşımda Hıristiyanlık "Semavi dinlerden birisi, Hz. İsa'nın dini" gibi tanımlarla ifade edilmektedir. İkinci yaklaşımda ise daha nesnel, tarafsız bir dille "farklı bir din" olarak tanımlanmaktadır. Önceki ikisine göre daha az dile getirilen üçüncü yaklaşımda ise Hıristiyanlığın "değiştirildiğine" "birden fazla İncil bulunduğu"na" vurgu yapılmaktadır.

Her üç yaklaşımda da Hıristiyanlığa ilişkin negatif ya da kötileyici bir dilin kullanılmaması, bu araştırmada dikkat çeken bir durumdur. Katılımcılar arasında Hıristiyanlığa ilişkin belirtilen en sert yaklaşım İstanbul'da inşaat mühendisliği yapan İbrahim Bey'den gelmiştir. İbrahim Bey'e göre "Hıristiyan Hıristiyandır ve Müslüman Müslümandır ve Hıristiyanlar her zaman Müslümanları ezme çabası içerisindedirler". İbrahim Bey bu yaklaşımı ile diğer katılımcılardan oldukça farklılaşmaktadır.

2) Hıristiyan bir komşunuz ya da çevrenizde bir kilise olsa ...?

Bir önceki kısımda katılımcıların genel Hıristiyanlık algısı üzerine sorular sorulduğu ve yanıtların genellikle oldukça pozitif olduğu belirtilmişti. Bu olumlu yaklaşımları test etmek amacıyla katılımcılara kendilerini, ailelerini ve çevrelerini daha yakından ilgilendiren sorular soruldu. Hıristiyan bir komşularının olmasını nasıl karşıladıkları, çevrelerinde bir kilise bulunmasından ve Hıristiyan komşularının ibadetleri için bu kiliseye gitmelerinden rahatsız olup olmadıkları araştırıldı.

Daha somut düzeydeki bu sorulardan elde edilen bulgular, Hıristiyanlık algısına ilişkin bulgularla örtüşmektedir. Katılımcıların büyük çoğunluğu (5 katılımcı hariç) değişik nedenlerle Hıristiyan bir komşularının olmasından, mahallelerinde bir kilise bulunmasından ve Hıristiyanların bu kiliseye devam etmelerinden rahatsızlık duymamaktadırlar. Katılımcıların rahatsızlık duymamalarının ve Hıristiyan komşuya ve kiliseye sempati ile bakmalarının nedenleri aşağıdaki gibi sıralanabilir:

“Demokratik hak ve özgürlükleridir”

Hıristiyan bir komşularının olmasından rahatsızlık duymayacağını belirten katılımcılar, Hıristiyan komşularının mahallelerindeki kiliseye ibadetleri için devam etmelerini onların demokratik hak ve özgürlükleri olarak görmekteler. Diyarbakırlı katılımcı esnaf Hamdi Bey'e göre “Bir Müslüman camiye nasıl gidebiliyorsa, Hıristiyan da aynı şekilde gidebilmeli ve özgürce ibadetini yapabilmelidir”. Daha önceki satırlarda bahsettiğimiz Mersin'de bar işleten Serdar Bey'in eşi, lise mezunu,

35 yaşında ve kendini “komünizme daha yakın” gören Sinem Hanım da benzer şekilde düşünmekte ve “Hıristiyanların ibadetlerini en demokratik hakları” olarak görmektedir.

“İslam hoşgörüdür”

Bazı katılımcılar Hıristiyan komşudan ve mahallelerindeki kiliseden rahatsızlık duymayacaklarını, “kendilerinin Müslüman olduğunu ve İslam'ın da zaten bir hoşgörü dini olduğunu” ifade ederek temellendirmektedirler. İzmir'de bir kamu kurumunda çalışan üniversite mezunu Selma Hanım'ın sözleri bu görüşteki katılımcıların yaklaşımını özetlemektedir: “Ben bir Müslümanım ve bizim dinimiz hoşgörüyü emreder, komşumun ibadeti ve inancı beni rahatsız etmez fakat ona İslam dinini ve güzelliklerini ... anlatırım”.

Ankara'da bir kamu kurumunda çalışan lise mezunu Levent Bey ise daha kültürel bir gerekçe ile Hıristiyan bir komşudan rahatsızlık duymayacağını dile getirmektedir: “Hayır, asla duymazdım. Bizim komşuluk ilişkilerimizde toplumumuzdan kaynaklanan bir sıcaklığımız, sevecenliğimiz var”.

“Farklılıklar içerisinde yaşamak zenginliktir”

Hıristiyanlarla ya da başka dinden insanlarla bir arada yaşamamış ya da geçmişte farklılıkların bir arada yaşaması ile oluşan kültürel zenginliğe hayran olan bazı katılımcılar, Hıristiyan bir komşularının olmasına çok daha sempati ile bakabilmektedirler. Kendisi ile Konya'da karşılaştığımız ilkökul öğretmeni Melahat Hanım Hıristiyan bir komşusunun olmasını neredeyse heyecanla karşılayarak “Ben çok sevinirim, çok sevinirim. Hatta onunla

bire bir ilişki kurmayı, iletişim içinde olmayı da isterim doğrusu" diye yanıt veriyor. "Neden çok sevinirsiniz?" diye sorduğumuzda ise farklılıkların yarattığı kültürel zenginliğe hayranlığını dile getiriyor:

"Farklılıkları seviyorum, bir de yani merak da ediyorum, farklı bir dinden bir insanla nasıl anlaşılır, nasıl paylaşılır bir hayat. Bunu da merak ediyorum. Çünkü Osmanlı bunu çok güzel başarmıştı, hani o eskilerden dinlediğim, mesela İstanbul, işte hükümdarlığın olduğu şehir; oradaki insanların anılarını falan dinliyorum veya okuyorum. Çok ilginç ve güzel geliyor bana; mesela bir Ramazan'da Ermeni komşusunun ona iftariyelik getirmesi. Bunları hep yaşamışlar, masal büyükmüş yani, bunları ben de yaşamak isterim".

Erzurumlu Nimet Bey de "yan komşumun Hıristiyan olması beni rahatsız etmez. Kilise ile ilgili olarak, etrafımızda eğer Hıristiyan varsa, onların ibadet etmelerine imkan tanınmasından rahatsız olmam" diyor.

Kendileri ile Ankara'da mülakat yaptığımız araştırmacı görevlileri Taner ve Özlem de benzer düşünceleri dile getiriyor. Özlem caminin, cemevinin, kilisenin "bir nevi inanç özgürlüğünün güzel bir kanıtı" olacağını ifade ederken, Taner de yine farklılığın bir zenginlik olduğuna işaret ediyor:

"Ben rahatsız olmam, Hıristiyanlıktan, kiliseden, farklılıklardan rahatsız olmam, bilakis çok sevinirim. Sağımda solumda bir kilise olsa, kiliseye gidenler olsa; şamanlar olsa. Bu farklılıkları severim. Farklı inançların, farklı düşünsel yapıların bir arada olması, bence bunu yapabilmek önemli. Türkiye bu anlamda da aslında bir zenginliğe sahip ama bu farklı kullanılıyor".

"Hıristiyanlarla zaten daha önce birlikte yaşadım ve güzel ilişkiler kurdum"

Yurt dışında uzun yıllar kalarak Hıristiyanlarla birlikte yaşamış olan ya da Türkiye'de Ermeni veya Rum vatandaşlarımızla iletişim içerisinde olan katılımcılarımız bu alandaki sorularımıza yaşadıkları deneyimlerden hareketle yanıtlar veriyorlar.

Konya'da karşılaştığımız, ev hanımı, ilkokul mezunu, başörtülü Fadime Hanım, 5 yıl Avusturya'da kalmış. İki yıl lokantada hizmetçilik yapmış. Fadime Hanım görüşmemizde Avusturya'da iken Hıristiyan ev sahibi ile çok iyi diyaloglarının olduğunu söylüyor. Ev sahibinin üç kiracısı içerisinde en iyi iletişiminin kendisi ile olduğunu ifade ediyor. Fadime Hanım'ın Hıristiyan ev sahibi, daha sonra, ailesi ile birlikte Konya'ya gelmiş. Üç gün Fadime Hanımlarda misafir kalmışlar. Fadime Hanım Hıristiyan komşudan rahatsızlık duymayacağını belirterek "Hem orada gördüm, hem burada. Evimde misafir ettim. Gezdirdim. Çok da memnun döndüler" demekte. "Kiliseden rahatsızlık duyar mısınız?" sorusuna ise "Duymamamız lazım. Ben 2004'te tekrar gittim, geldim Avusturya'ya. Bak bizim Türklerimiz oralarda cami yapıyorlar. Gidiyorlar. Onlar tabi ki ezanı dışarı verdirmiyorlar, ama onlar bizim Türklerimizin namazına karışmıyorlar" şeklinde yanıt veriyor. 19 yaşındaki üniversite öğrencisi Pınar da "Hıristiyan akrabalarım var zaten, kötü karşılamam. Kilise olması ve ibadet edilmesi beni rahatsız etmez" diyor.

Yine Konya'dan, daha önce bahsettiğimiz, genç kızlık yıllarını Adnan Menderes'lerle birlikte geçiren Ayşe Hanım ise, bütün Hıristiyanlardan değil ama daha önce kendileriyle birlikte çalıştığı için Ermeni ve Rum kom-

şularından rahatsızlık duymayacağını belirtiyor. Çünkü Ayşe Hanım'ın daha önce Ankara'da Ermeni ve Rum arkadaşları olmuş, onlarla iyi arkadaşlıklar kurmuş. “Şimdi hepsi rahmetli oldular” diyor 71 yaşındaki Ayşe Hanım. Ayşe Hanım artık Hıristiyan İngilizlerden de rahatsızlık duymuyor:

“Ah Olmam; neden olmam; benim Bodrum'da evim var. Bu sene 3 ay orada kaldım, müstakil ev. Onun yanındaki müstakil evi İngilizler almış; nasıl öpüyorlar beni anlatamam; sokakta böyle goodbye, Ayşe canım, hi, bye ... Ben afedersin börekler yaptım, dolmalar yaptım, götürüyorum nasıl parçalanıyorlar. Biz gittik; İstanbul'a, Konya'ya... Nasıl güzel bahçe diyorlar benim bahçeme bakıyorlar. Çok kanı sıcak insanlar. ... Mesela plaja gidiyoruz, Hanım bana kalkıyor iskelenin yanındaki yastığı, yatağı veriyor; ben ona veriyorum. Yani anlaşıyoruz böyle”.

Ayşe Hanım'ın sözleri, “öteki”ne dair taşınan korkuların bir arada yaşamakla nasıl aşıldığının somut ifadeleri olarak da okunabilir. “Memleketinde bir sürü Süryaninin, Ermeninin, Musevinin ve Hıristiyanın olduğunu” belirten, İstanbul'da araba tamirciliği yapan ilkokul mezunu Fazıl Bey'in sözleri de birlikte yaşamış olmanın sonuçlarını ortaya koymaktadır:

“Benim memleketimde Süryanisi de var, bir sürü efendime söyleyeyim Hıristiyanı da vardı, Musevisi de vardı, Ermenisi de vardı. Ben o insanların ekmeğini de yedim. O insanların işini de yaptım. Evinde de yattım. Ve o insanların kesinlikle bana kötü gözle baktıklarını hiçbir zaman görmedim. Ben de kesinlikle onlara kötü gözle bakmadım”.

Fazıl Bey'den farklı olarak, Türkiye'nin doğusunda değil, Batısında İstanbul'da yaşamış ve Yeditepe Üniversitesi, Felsefe Bölümü mezunu müzik market çalışanı Köksal Bey de Fazıl Bey'e paralel görüşlere sahiptir. Müslüman filozoflarından daha çok Hıristiyan filozofları çalıştığını ve pek çok Hıristiyan arkadaşı olduğunu ve zaman zaman Pastör'ün vaazlarına da katıldığını belirten Köksal Bey, doğal olarak Hıristiyan bir komşudan ya da kiliseden hiçbir rahatsızlık duymamaktadır. Köksal Bey “yaşantısı ile örnek olmaya çalıştığını” ve “kendi dininin onların dininden daha iyi olduğunu baskıcı bir yönle değil, güzellikle” ortaya koymaya çalıştığını ekliyor.

“Benim için önemli olan insanlıktır”

Çalışmamızda dikkat çeken bir başka nokta, “Hıristiyan bir komşunuz olmasını nasıl karşılırsınız?” sorusuna bazı katılımcılarımızın kendileri için komşularının din, dil ve mezheplerinin önemli olmadığını, önemli olanın komşularının insanlık kalitesi olduğunu belirtmeleridir.

İzmir'de bir lokantada bulaşıkçılık yapan ilkokul mezunu 45 yaşındaki Celal Bey görüşlerini şöyle dile getirmektedir:

“Benim için komşumun Hıristiyan olmasından çok insan olması önemlidir. Hırsız Müslüman komşum olacağına dürüst, samimi Hıristiyan komşum olsun. Tabi ki onlar da ibadetlerini kiliselerde yapıyorlar ona da saygı duyarım. Ama onlar da bana saygı duyacaklar ve benim inanışıma karışmayacaklar”.

Konya'dan site yöneticisi Mehmet Bey “Kişiyi dini-ne göre değil davranışlarına göre yargılarım; menfi mi müspet mi, ne yaptı diye bakarım” şeklindeki ifadesi ile

ve yine Konya'dan güvenlik şefi İsmail Bey "İnsanları inancına göre değerlendirmemeli; Müslüman'dan da iyi insan çıkabilir; Hıristiyan'dan da" sözleri ile Celal Bey ile paralel düşünmektedir. İstanbul'dan Yasemin Hanım, aynı sorumuza, "Komşumun nasıl olduğuna bağlı" diye yanıt verirken, yine İstanbul'dan Sevim Hanım "Komşumun insanlığı kaliteli ise benim için işte Hıristiyan olması dini farklı olması veya mezhebi farklı olması anlamsız" diye yanıt vermektedir.

"Bana karışmadığı sürece sorun olmaz"

Katılımcılarımızdan bazıları, Hıristiyan bir komşudan rahatsız olmayacaklarını ifade ederlerken, Hıristiyan komşularının da kendilerini rahatsız etmemesini, yaşam biçimlerine ve ibadetlerine karışılmamasını istemektedirler. Bu görüşteki katılımcıların Hıristiyan bir komşuya dair kısmi bir endişe içerisinde oldukları söylenebilir.

İzmir'den üniversite öğrencisi Esin aynı soruya "Kıskınlık haklarına ve değerlerime saygı duydukları sürece benim için sorun değildir. Sınırlarını korudukları ve misyonerlik faaliyetlerinde bulunmadıkları sürece sorun değil. Ama aksi bir durumda bundan son derece rahatsız olurum ve yakınımda olmalarını istemem" şeklinde yanıt vermektedir. Maliye Bakanlığı'ndan emekli Nesrin Hanım ise Hıristiyan bir komşusunun olmasını istemekle birlikte bu komşunun kendisine "yok mini etek giymiş, yok askılı giymiş" diye bakmasını istememektedir. Din görevlisi Cüneyt Hoca da Hıristiyan komşudan ve yakınlardaki bir kiliseden rahatsızlık duymayacağını belirtirken benzer bir duruma işaret ediyor: "Kimse kimseye dini boyutta müdahale etmiyorsa, dinini benim aileme, çocuğuma, çevremeye enjekte etmeye çalışmıyorsa, komşu olarak rahatsız olmam".

İstanbul'dan, ilkokul mezunu, 41 yaşında, cam-mozaik sektöründe işyeri sahibi Murat Bey de Hıristiyan bir komşudan ve kiliseden rahatsız olmayacağını belirtirken, yaşadığı bir olayı anlatıyor:

"İnşaatta arkadaşımızın birisi Hıristiyandı. Hıristiyan olduğu için bize ters tepkilerde de bulundu. Yani namaz kılmayın, Cuma da nedir gibisinden. Ben de sen kendi yoluna gidebilirsin biz de kendi yolumuza yani bizim Cumamıza, namazımıza, niyazımıza bir şey yapamaz uğraşamazsın karışamazsın gibi konuştum. Neticede aynı bayrağın altında yaşıyoruz. Türkiye'de yaşıyoruz yani bunun için ayırım gayrim yapmanın hiçbir anlamı yok. Sen kendi ibadetini yaparsın, ben kendi ibadetimi yaparım dedim bu şekilde kapattık bu konuyu".

"Hıristiyan bir komşunun olması ve çevremde kilise bulunması beni rahatsız eder"

Yukarıda da belirtildiği gibi oldukça sınırlı sayıdaki bazı katılımcılarımız araştırma sırasında Hıristiyan bir komşunun ya da çevredeki bir kilisenin kendilerini rahatsız edeceğini belirtmişlerdir. Neden rahatsız olacakları sorulduğunda, kendilerinin bireysel tercihlerinin bu yönde olduğunu ve çocuklarının bu durumdan kötü etkileneneğini ifade etmişlerdir.

İzmir'de yaşayan, lise mezunu 45 yaşındaki memur Mert Bey görüşlerini şu şekilde ortaya koymaktadır: "Aslında onlar da insan, sonuçta onlar da ona inanıyorlar, ama yine de Müslüman bir komşu olmasını isterim. En azından daha iyi anlaşırım. Dili dilime, dini dinime uyan bir olması daha iyi olur. Kiliselerden çocuklarımız etkilenebilir bu yüzden kiliselerden uzak bir yerde yaşamayı tercih ederim". Yine İzmir'de eczacılık yapan Di-

dem Hanım da çok benzer ifadeleri dile getirmektedir: “Açıksası ben yanımda Hıristiyan bir komşum olmasını istemem, çoluk çocuğa kötü örnek olabilir. Ancak onların kiliselerinde ibadet yapmalarına da karşı değilim. Sonuçta onlar da kendi dinlerinin gereklerini yerine getiriyorlar”. Konya’dan kilimci İsmail Bey de nedenini izah edememekle birlikte Hıristiyan bir komşusunun olmasını istememektedir.

90’ı aşkın katılımcı içerisinde, Hıristiyan bir komşudan ve kiliseden rahatsızlık duyacağını açıklıkla belirtenlerin sayısı beş ile sınırlı kalmaktadır.

3) Bir Hıristiyan İyi Bir İnsan Olabilir mi? Cennete Gidebilir mi?

Genel Hıristiyanlık algısını daha somut düzeyde test etmek için sorulan bir başka soru, bir Hıristiyanın iyi bir insan olup olamayacağı ve cennete gidip gidemeyeceği idi.

İlk bakışta çok anlamlı görünmese de, bir Hıristiyanın bireysel olarak iyi bir insan olup olamayacağına verilen yanıtlar, katılımcıların Hıristiyan bir insana ilişkin önyargı taşıyıp taşımadıklarını analiz etmek açısından oldukça önemlidir. Katılımcıların büyük çoğunluğu tarafından, a priori olarak, Hıristiyan bir insanın iyi bir insan olamayacağına dair elde edilecek bir bulgu, taşınan önyargıların niteliğini göstermesi açısından kuşkusuz oldukça önemli bir bulgudur.

Bizim çalışmamız açısından ise, 90’dan fazla katılımcı içerisinde (bazı mülakatların fokus grup niteliğinde çoğul katılımcılarla gerçekleştirilmiş olması nedeniyle) hiçbiri “Bir Hıristiyan iyi bir insan olabilir mi?” sorumuza

“hayır” yanıtını vermemiştir. Katılımcıların tamamı, değişik gerekçelerle ya da gerekçesiz olarak bir Hıristiyanın iyi bir insan olabileceği üzerinde hemfikirdir. Okuma yazma bilmeyeninden öğretim üyesine, 17 yaşındaki gençlerden yaşı oldukça ilerlemiş olanlara, işsizden gelir durumu oldukça iyi olanlara ve Türkiye’nin çok farklı bölgelerinden bütün katılımcıların istisnasız, bir Hıristiyanın iyi bir insan olabileceği üzerinde hemfikir olması kuşkusuz oldukça önemli bir veridir. Bu durum Türkiye’de toplumun, çok farklı kesimleriyle, bireysel olarak bir Hıristiyanla ilişkin olumsuz bir ön kabul taşımadığını, “iyi insanları” sadece kendi ırkından ya da dininden olanlarla sınırlandırmadığını ortaya koymaktadır. Bu veri Türkiye toplumunun taşıdığı özgüvenin de bir göstergesidir.

Sorumuzun ikinci kısmı olan iyi bir Hıristiyanın cennete gidip gidemeyeceğine ilişkin ise üç tür yanıt verilmektedir:

“Evet cennete gidebilir”

Bazı katılımcılar iyi bir Hıristiyanın iyi bir insan olabileceğini ve doğal olarak cennete de gidebileceğini düşünmektedirler. Diyarbakır’dan 32 yaşındaki lise mezunu, bir kamu kurumunda memur olarak çalışan Lütfü Bey’e göre; “Cennete gitmek kavramı dinlerle ilgilidir. Ama eğer bir insan toplumda dürüst ve erdemli bir insansa, bağlı bulunduğu ülkenin kanun ve yasalarına doğru bir şekilde yaklaşıyorsa, toplumunu ve insanlarını seviyorsa neden cennete gitmesin?” Ankara’dan Levent Bey de “bir Hıristiyan iyi bir insan olabilir mi?” sorusuna, “tabii ki. İnsan yaratılıştaki kötü olarak yaratılmadı” diye cevap veriyor. Ona göre iyi bir Hıristiyan cennete gidebilir. Üstelik “Biz hepimiz Müslümanız diye hepimiz cennete gideceğiz anlamı taşıyor”. İstanbul’da bir şirketin

sorumlu müdürü olan Yasemin Hanım “sizce bir Hıristiyan iyi insan olabilir mi?” sorumuza, “kesinlikle olur” cevabını veriyor. “Cennete girebilir mi?” sorumuza ise, “dininden dolayı değil de insanlığından dolayı gidebilir” karşılığını veriyor. Ankara’da konuştuğumuz 29 yaşında-ki tekstil işçisi Ulviye Hanım da aynı fikri paylaşıyor:

“Ya o dinlere bağlı değil ki iyilik kötülük. İnsanın içinden gelen bir şey. Yani Müslümanlar, elhamdülillah hepimiz Müslümanız, ama hepimizi bir tartıya şey yapsan, hiçbirimizin, beş parmağın beşi bir değil ki. Hepimiz iyi değiliz. İlla ki [birileri] menfaat şeyine yaşıyor bu dünyada. Ben ona inanıyorum”.

Daha önce de kendisinden bahsettiğimiz Köksal Bey de bu görüşte olup düşüncesini çarpıcı bir biçimde dile getiriyor:

“Benim şahsi inancım şu ki, bir Hıristiyan, dünyada iyi yaşamış bir insan cennete gidecek. Mesela şöyle düşünürüm: Dünyada bilim tarihinde ciddi, yani her şeyiyle böyle büyük bir şeyi ortaya koymuş adamı cehenneme atacaksa bu tanrı; yani ben o kadar da acımasız bir tanrı olacağına inanmıyorum. Bakın şeye Einstein’a, Arşimed’e Aristoteles’e, o kadar acımasız bir tanrı yoktur herhalde”.

Yukarıda Batı’ya “sömürge medeniyeti” dediğini naklettiğimiz araştırma görevlisi de bir Hıristiyan’ın iyi bir insan olabileceğini ifade ederek: “Cennet-cehennem inancım yok, ama eğer cennet varsa o da gidebilir” demektedir. Verdiği yanıtın “öte dünya” inancı olup olmadığı kuşku olan Mersin’de sahilde bar işleten Serdar Bey’in sözleri ise ilginçtir: “İlla öldükten sonra bir yere gidilecekse, iyi bir Hıristiyan da neden gidemesin ki?”.

Erzurumlu Nimet öğretmen de “Allah her dili bilir, cennete de girebilir” diyor.

Malatyalı işçi emeklisi Ramazan Bey’in fikri de bu yönde. Hıristiyanların da cennete gidebileceğini bilgece bir ifadeyle şöyle ifade etmektedir: “[Hıristiyan da] iyi insan olabilir. O da Allah’a inanır. Cehennemde odun-ateş yoktur, herkes buradan götürür odununu ateşini.”¹⁹. Aynı kentteki bir kayısı bahçesinde konuştuğumuz Alevi ev hanımı da gidebileceğini düşünüyor: “Olabilir. Sonuçta onun da bir kalbi ve beyni var. Üstelik soru çok saçma”.

“Hayır, cennete gidemez”

Bu görüştekilerin tamamı, bir Hıristiyanın iyi bir insan olabileceğini kabul etmekle birlikte, cennete gidebilmesi konusunda olumsuz yanıt vermektedir. Bu düşüncedekilere göre cennete gitmek bir inanç meselesidir. Bu nedenle cennete gidebilmek için belirli konularda iman

¹⁹ Ramazan Bey, farkında olarak veya olmayarak, bir İslam ve Anadolu inancını dile getirmektedir. “Cehennemde ateş yoktur” ifadesinin Sünni ve Alevi versiyonları vardır. Sünni versiyonu, Abbasi döneminde Harun Reşit’in çağdaşı “meczip” görülen ama aslında bir ermiş olan Behlül Dana’ya dayanır. Rivayete göre Reşit ona nerden geldiğini sorar. Onu uyarmaya çalışan Dana, “cehennemden” der. Hükümdarın “oraya neden gitmiştin” diye sorması üzerine “ateş lazım oldu, onun için” der. “Peki alabildin mi?” diye Reşit yeniden sorduğunda ünlü Sufi şu cevabı verir: “Alamadım, çünkü oranın bekçileri bana: ‘Sanıldığı gibi burada ateş bulunmaz. Ateşi herkes dünyadan kendisi getirir’ dediler” cevabını verir (Bkz. www.beyan.com.tr/arsiv/kasim2004/veli.htm). Aynı yaklaşımın Alevi versiyonu ise Onaltıncı Yüzyıl şairi Pir Sultan Abdal’ın “Cehennemde ateş yoktur / Her insan ateşini bu dünyadan götürür” dizelerinde ifadesini bulur. Ramazan Bey’in yukarıdaki ifadesi, yaşanan bütün sorunlara karşın, Türkiye’de başka inanç gruplarından insanlara ilişkin algıyı olumlu anlamda belirleyen tarihsel ve kültürel arkaplanın varlığına işaret etmektedir.

edilmesi gerekir. Bu nedenle ancak Allah'ın birliğinin ve Hz. Muhammed'in son peygamber olduğunun kabul edilmesi durumunda cennete gidilebilir. Bununla birlikte bu görüştekiler çok kesin bir yargıda bulunmaktan da kaçınılmaktadırlar. Din görevlisi Cüneyt Hoca'nın sözleri bu konuya ışık tutmaktadır: “Bu İslam'da tartışılan bir konu. Eğer inanç sisteminde Allah'ı bir olarak biliyorsa, belki girebilir. Genel görüşe bakarsanız peygamberimizi kabul etmediği takdirde girmesi mümkün değil”.

Ankara'da mali müşavirlik yapan Ahmet Bey de benzer düşünceleri dile getirmektedir: “Benim inancıma göre cennete gidemez. Çünkü cennete gitmenin tek şartı kelime-i tevhid ve kelime-i rasul. Bununla birlikte şöyle bir anlayış da var. Her şeyi bilen de Allah'tır. Nihayetinde cennetin sahibi de Allah'tır. Görünüşteki kural budur. Fakat mülkün, cennetin de cehennemin de sahibi Allah'tır. Masundur, (cennete) götürebilir”.

“Bu konuda bilgim yok, ehline sormak gerekir”

Hıristiyan birisinin cennete gidip gidemeyeceği konusunda katılımcıların çoğunlukla yorum yapmaktan kaçındıkları gözlemlenmiştir. Yukarıdaki iki görüşe göre daha fazla katılımcının paylaştığı bu yaklaşımda katılımcılar genellikle, “bu konuda dini bilgilerinin yetersiz olduğu”, “bu durumun bir inanç meselesi olduğu için daha derin bilgisi olanlara sorulması gerektiği”, “kimin cennete gidebileceğini ancak Allah'ın bilebileceği” gibi gerekçeleri dile getirmektedirler. Malatya'dan işçi emeklisi bir katılımcı “Tanrı'nın işine karışılmaz” diye yanıt vermektedir. Bazı katılımcılar için ise Müslüman olmak otomatik olarak cennete gitmenin yolu değildir.

4) Batı Hıristiyan Bir Medeniyet midir?

Hıristiyanlık bağlamında katılımcılara sorulan bir başka soru, katılımcıların Batı'yı Hıristiyan bir medeniyet olarak görüp görmedikleridir. Bu soru ile amaçlanan katılımcıların Batı'ya ve Hıristiyanlığa bakışlarında bir farklılaşmanın olup olmadığını gözlemlemektir.

Beklenebileceği gibi katılımcılar bu soruda da birbirinden farklı yaklaşımlar içerisindeydiler. Katılımcıların görüşleri üç alt başlıkta özetlenebilir.

“Evet, Batı Hıristiyan bir medeniyettir”

Katılımcılardan bazıları, büyük oranda Hıristiyan bir nüfusa sahip olmalarından hareketle Batı'nın Hıristiyan bir medeniyet olduğunu düşünmektedirler. İzmirli Selma Hanım'ın sözleriyle ifade etmek gerekirse “Bence Batı, Hıristiyan bir toplumdur. Zaman içinde iki kavram birbiriyle iyice kaynaşmış durumda. Bana ikisi birbirini çağırıyor. Yani Batı eşittir Hıristiyan bir medeniyettir diyorum ben”. Ankara'da bir kütüphanede çalışan ve evlenerek İtalya'ya yerleşeceğini belirten üniversite mezunu 25 yaşındaki Özlem Hanım da benzer bir düşünceyi benzer sözlerle dile getirmektedir: “Nedense akla hep öyle gelir. Yani Batı eşittir Hıristiyanlık. Dinlerini yaşadıklarını düşünmüyorum ama nedense Batı ile Hıristiyanlık eskiden gelen bir alışkanlıkla eşdeğer görülüyor. Ne kadar yaşamasalar da, Hıristiyanız diyorlar”.

Batı'nın Hıristiyan bir medeniyet olduğunu düşünen katılımcılar, bununla birlikte Batılıların tamamıyla Hıristiyanlığa uygun olarak yaşadığı düşüncesinde de değildiler. Bu konuda sıklıkla verilen örnek orada da dini yaşamın Türkiye'deki gibi olduğu, çok koyu bir dini yaşamın

bulunmadığıdır. Bazı katılımcılar ise Hıristiyanlığın zaten aslından değiştirilmiş bir din olduğunu, bu nedenle zaten Batılıların isteseler de Hıristiyanlığa uygun yaşayamaya-çağını belirtmektedirler.

"Hayır, Batı Hıristiyan bir medeniyet değildir"

Bazı katılımcılar ise Batı'nın iki nedenle Hıristiyan bir medeniyet olmadığını ifade etmektedirler. İlk nedene göre, Batı'da sadece Hıristiyanlar yaşamamaktadır. Batı'da Hıristiyanlar ile birlikte, Müslümanlar, Yahudiler ve ateistler gibi farklı inanç ve medeniyetler de bulunmaktadır. Bu nedenle Batı'nın sadece Hıristiyan bir medeniyet olduğu söylenemez. Diyarbakır'dan işsiz Ahmet Bey, Esnaf Hamdi Bey, İzmir'den eczacı Didem Hanım, lokantacı Galip Bey, işçi Akif Bey bu şekilde düşünen katılımcılardan bazılarıdır. Bursa'dan Bankacı Fuat Bey ise, Batı'nın "yarı Hıristiyan yarı ateist bir medeniyet" olduğunu düşünmektedir.

Diğer bazı katılımcılar, ikinci bir nedenle Batı'nın Hıristiyan bir medeniyet olmadığını düşünmektedirler. Bu katılımcılara göre Batı medeniyeti Hıristiyanlıkla değil, Hıristiyanlığa rağmen gelişmiş bir medeniyettir. Konya'dan ilkokul öğretmeni Melahat Hanım'ın sözleri bu düşüncedekilerin yaklaşımlarını ortaya koymaktadır:

"...Batı medeniyetinin oluşması, yani tarihi bilgileri-mi hatırladığımda, özellikle o aydınlanma çağında olan bir şey. Yani kilisenin etkisi söndükten sonra Batı bu hale geldi. Dolayısıyla kilisenin payı var mıdır bilmiyorum ama daha çok kiliseye karşı olanlar bu medeniyeti oluşturdular. Yani kilisenin bir payı ya da Hıristiyanlığın payı çok yok galiba. Yani aynı şeydir diyemeyiz. Çünkü şu oluşmuş, medeniyet Hıristiyanlığın eseri değil çünkü".

İstanbul'dan Felsefe bölümü mezunu Köksal Bey de bu düşünceleri kısmen paylaşmaktadır:

"Daha önce Batı medeniyeti ile alakalı birçok kitap okumuştum. Şöyle deniyordu; yani çok da ciddiye alınmayacak bir şey belki ama; Batı dininden uzaklaştıkça bilim de daha çok ilerledi. Bakıyorsunuz Kopernik, Galileo kesinlikle o dönemde ortaya çıkmış. ... Yani Batı'nın engizisyon diye bir şeyi ortadan kaldırması çok çok iyi bir şey oldu ama tabii bunu ne kadar dini bir şey olarak değerlendirirsiniz".

Batı medeniyetinin Hıristiyanlığa rağmen geliştiğini düşünen katılımcılar da Batılı insanların Hıristiyanlığa uygun bir biçimde yaşadıkları düşüncesinde değiller. Melahat Hanım'ın sözleri bu durumu örneklemektedir:

"Fransa'da bir süre kaldım ben. Çok birebir ilişki içinde olmadım ama sokakta, çarşıda, pazarda küçük küçük ilişkiler oldu; ablamın komşusu vardı mesela, onu gördüm. ... Kesinlikle Hıristiyanlığa uygun yaşadıkları söylenemez. Hatta kiliseden çok uzaklar, benim gördüğüm öyle. Kendi geleneklerinden de çok uzak yaşıyorlar. Din merkezli değil, dini bir bağlantıları yok, sadece insani değerleri var, öyle geldiler bana. Yani kibarlar, insancılar, güzel tavırları var".

"Batı Hıristiyan bir medeniyet olamaz"

Batı medeniyetinin Hıristiyan bir medeniyet olup olmadığına dair sorumuza katılımcıların verdiği bir başka yanıt Batı'nın kesinlikle Hıristiyan bir medeniyet olamayacağıdır. Bu görüşteki katılımcılar genellikle bir din olarak Hıristiyanlığa daha pozitif bir anlam yüklemektedirler. Onlara göre Batı'nın sömürgeciliği, emperyalizmi ve

yayılmacılığı Hıristiyanlıkla açıklanamaz. Batı Hıristiyan bir medeniyet olsaydı, bu niteliklerinden uzak durması gerekirdi. Bu yaklaşımın en çarpıcı ifadesini Malatyalı işçi emeklisi Ramazan Bey'in şu sözlerinde buluyoruz: "Biri kalptir, diğeri cüzdandır". Aynı ilden 45 yaşındaki ev hanımı da benzer bir yaklaşım getiriyor: "Pek sanmıyorum uygun yaşadıklarını. Eskiden olsa belki ama şimdi lerde para daha önde onlarda".

İzmir'den Avukat Ahmet Bey'e göre Batılılık siyasi bir olgudur. Hıristiyanlık ise bir inanış biçimidir. Batılı ülkeler bir sömürü düzeninin parçasıdır. Dinlerde ise sömürü yoktur. Ahmet Bey'e göre Batı, Hıristiyanlığa uygun olarak da yaşamamaktadır. "Çünkü eğer uygun yaşasaydı, bu günkü yıkıcı ve zarar verici politikalarının bir çoğunu uygulamazdı". Erzurumlu inşaat mühendisi Sevgi Hanım da Batı'nın Hıristiyanlığın gereklerinden uzak olduğunu düşünürken, ikincisine daha pozitif bir anlam yüklediğini ifade eden şu yaklaşımı dile getiriyor: "İncil'i okudum. Ona uygun davranmadıklarını gördüm. Onlarda da uyuşturucu, alkol gibi şeyler günah olmasına rağmen tüketimi çok fazla".

Bursalı, 35 yaşında, lise mezunu, işsiz Serdar Bey için de Batı "sömürücü bir medeniyettir" ve Hıristiyanlığa uygun olarak yaşamamaktadır. Malatya'da kendisiyle konuştuğumuz araştırma görevlisi de aynı kanıdadır: "Kişisel fikrim, pek de uygun yaşamadıkları. En azından Tanrı'nın hiçbir dininin sömürgeciliğe izin vermeyeceğini düşünüyorum. Bu ortamda uygun yaşıyorlar diyemem".

Ankara'da kendi fakültesinde mülakat yaptığımız araştırma görevlisi Özlem Hanım'ın sözleri bu konudaki görüşleri daha detaylı bir biçimde ortaya koymaktadır:

"Belki onlar öyle olduklarını iddia ediyorlar, Hıristiyan bir medeniyet olduklarını. İşte Huntington'un medeniyetler çatışması tezi var, illa ki dinler çatışacak. Batı Hıristiyan, Doğu Müslüman gibi bir ayrım. Batı Hıristiyan değil inanmıyorum, sadece bu kavramın arkasına saklanmış. Çünkü oradaki insanları bir din birliği adı altında toplamak, en bariz özelliği bizim dinimiz Hıristiyan, ötekiler Müslüman şeklinde bir kutuplaşma. Kısacası Hıristiyan olduğuna inanmıyorum. Çünkü Hıristiyanlık da her şeyden önce bir din. Dinler insanlara neyi emreder? İşte barış içinde yaşamayı, medeniyeti, ilerlemeyi toplu olarak. Hiç bunu yapan bir (Batılı) medeniyet yok yani".

Batı'nın Hıristiyan bir medeniyet olamayacağını düşünen katılımcılar, doğal olarak yukarıdaki iki görüşten daha fazla bir biçimde, Batılıların Hıristiyanlığa uygun yaşamadıklarını ifade etmektedirler. Burada özellikle ilgi çekici olan, katılımcıların genellikle Hıristiyanlığı olumsuz olarak bu yargıyı dile getiriyor olmalarıdır.

5) Misyonerlik Çalışmaları

Çalışmamız sırasında katılımcılarla, Hıristiyanlıkla ilişkilendirilen ve Türkiye'de son zamanlarda Trabzon'da ve Malatya'da yaşanan trajik olaylara da gerekçe gösterilen misyonerlik çalışmalarıyla ilgili konularda da konuştuk. Bu çalışmaları sorarken, misyonerliğe pozitif ya da negatif bir anlam yüklemekten ya da misyonerliği tanımlama çabalarına girişmeden doğrudan "Misyonerlik çalışmalarını hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorduk.

Batı-din bağlamında buraya kadar yazılanlar Türkiye'de Hıristiyanlığa, Hıristiyan bir komşuya ya da çevrede bulunabilecek bir kiliseye neredeyse hiçbir tepki duyulmadığının, bir tepki duyulmasının ötesinde çok

sıcak yaklaşıldığının somut ifadeleri olarak da okunabilir. Ancak konu misyonerlik çalışmalarına gelince bu yaklaşımın hemen hemen tamamen tersine döndüğü bu araştırma sırasında gözlemlediğimiz bir başka olgudur. Katılımcılar genellikle her dinin mensubunun kendi dininde ibadet etme, kendi dinini yayma ve kendi dininin gereklerini yerine getirme hakkı ve özgürlüğü olduğunu ifade ederlerken, misyonerlik çalışmalarının bu durumun ötesinde anlamlar taşıdığı düşüncesindedirler. Katılımcılarımızın büyük bir kısmı misyonerlik çalışmalarını olumsuz bir biçimde değerlendirmektedir.²⁰

²⁰ Katılımcıların Hıristiyanların kendi dinlerini ifade etmelerine ve inançlarını başkalarına anlatmalarına itiraz etmemelerine karşın, aynı soru misyonerlerle ilgili olarak sorulduğunda itiraz etmeleri nasıl açıklanabilir?

Türkiye toplumunda misyonerlere yönelik bu tepkinin tarihsel ve aktüel kaynakları vardır. Tarihsel anlamda, Osmanlı Devleti’nin yıkılması sürecinde, gayrimüslimler arasında ayrılıkçı fikirlerin oluşturulmasında misyonerlerin ciddi bir etkisi olduğuna ilişkin yaygın bir kanaat vardır. Ortodoks Rum ve Ermeni halkları arasında en milliyetçi ve dolayısıyla en ayrılıkçı tutuma sahip unsurların, misyonerler tarafından Protestanlaştırılan veya Katolikleştirilen Rum ve Ermeniler olduğu fikri genel kabul görmektedir. Bu bilginin doğruluğunu veya yanlışlığını tartışmak bu çalışmanın kapsamı dışında olup, önemli olan bu konuda genel bir kanaatin varlığıdır.

Misyonerlere yönelik tepkinin aktüel kaynağı ise, Türkiye’nin iç siyasi dengeleriyle ilişkili görünmektedir. AK Parti Hükümeti’ne tepki duyan bazı çevrelerin, ona karşı yürüttükleri muhalefetin bir parçası da, Hükümet’in gayrimüslimlere yönelik açılımları ve “ülkenin parçalanması planlarına hizmet etmesi” yönündeki propogandalardır. Mevcut Hükümet’in İslami bir arkaplandan gelen bir kadroya sahip olmasına karşın azınlıklar lehine gerçekleştirdiği düzenlemeler, ona muhalefet eden Kemalist çevreler tarafından gündemde tutulmakta ve mevcut rejimin “*laiklik ve milliyetçilik* ilkelerinden bir sapma”, “Lozan’ın delinmesi” ve hatta “vatana ihanet” olarak suçlanmaktadır. Bu çerçevede misyonerlerin faaliyetleri de “Batılı emperyalistlerin Türkiye üzerindeki emellerine hizmet eden ajanların çalışmaları” olarak yansıtılmakta, sıkça “tarih”e göndermeler yapılmakta ve onlara kolaylık gösteren Hükümet “işbirlikçi” veya “teslimiyetçi” olarak suçlanmaktadır. Başbakan Erdoğan’ın “inançlarına güvenenler, inanç özgürlüğünden korkmazlar” şeklindeki yaklaşımı ile

Katılımcılar arasında misyonerlik çalışmalarından habersiz olan ya da bu çalışmaların neler olduğunu bilmeyen oldukça sınırlı sayıdadır. Katılımcıların büyük çoğunluğu bir şekilde ya bizzat karşılaşarak ya da medya aracılığı ile bu çalışmalardan haberdardır. Gösterilen tepkiler aşağıdaki gibi sınıflandırılabilir:

“İnsanların zaaflarını kullanarak onları kandırıyorlar”

Misyonerlik faaliyetlerine gösterilen ilk tepki, misyonerlerin özellikle ekonomik yönden sıkıntılı, sosyal açıdan sorunlu kimselerin maddi vaatler karşılığında dinlerini değiştirmeye çalıştıklarıdır. Bursa’da bir öğrencinin sözleri ile, misyonerler “ekonomik nedenlerle insanlara yaklaşıyorlar. Yoksul kesimlere dolar dağıtmak suretiyle insanların aklını çeliyorlar. Bir insan üç gün aç kaldıktan sonra dördüncü günü kesin ruhunu satır”.

Buradaki temel rahatsızlık nedeni, Diyarbakır’dan Lütfi Bey’in ifadeleriyle “herhangi bir insanı, özgür iradesinin dışında, bir dinden diğer bir dine, çeşitli nedenlerden (özellikle ekonomik) dolayı başka bir dine geç-

Ermeni Ortodoks Kilisesi Patriği Mesrob II’nin cemaat olarak onların AK Parti’ye vereceğini açıklaması da “delil” olarak ortadadır. İlginç olan, Türkiye’de genel olarak gayrimüslim azınlığa, özelde ise misyonerlere yönelik bu propogandaların dindar Müslüman kesimlerden ve bu arkaplandan gelen Hükümet’ten değil, seküler milliyetçi kesimlerden, bazı bürokratik güçlerden ve “sol” ana muhalefet partisi CHP’den geliyor olmasıdır. Nitekim, Hıristiyanlığı seçen vatandaşların ibadethane ihtiyacını karşılama amaçlı “apartman katında ibadethane”ye izin verecek olan yasa önerisi, Parlamento’da CHP’nin muhalefetiyle engellenmiştir.

Türkiye’de gayrimüslim azınlığın durumuna ve son yıllarda misyonerlere yönelik olumsuz propogandaların Türkiye’deki siyasi ve ekonomik güç mücadelesindeki işlevine ilişkin bir makale için bkz. (Özipek: 2006).

mesinin sağlanması”dır. “Oysa ki inanç özgür irade ile olmalıdır”.

Daha önce kendisinden bahsettiğimiz, Hıristiyan bir komşusunun olmasını heyecanla karşılayan Konyalı Melahat öğretmenin sözleri de rahatsızlığın nedeninin misyonerlerin dinlerini yayma çabası olmadığına işaret etmektedir:

“Mesela bu misyonerlik faaliyetlerinde her şeyi kullandıklarını biliyorum yani her türlü insanların zaaflarından yararlandıklarını. İşte para karşılığı işte özellikle yoksul insanlara, ne bileyim yani bir şeylerin karşılığında. Benim dinime, inanç dünyama göre bu yanlış. İnsan gönülden inanır ya da gönülden iman eder; ama bir takım zorunluluklarımı karşılayayım diye din değiştirmek alçakça geliyor. Bunları kullanarak yapmak da alçakça. Yoksa dediğiniz gibi onların dinlerini yayma çabalarından dolayı değil. Yoksa insan görür, çok imrenir, araştırır, Hıristiyan olur, ona bir şey diyemem”.

Lisans eğitimini Hollanda’da tamamlamış, mülakat yaptığımız sırada bir İstanbul CHP milletvekilinin danışmanlığını yapan 28 yaşındaki Deniz Bey de Melahat Hanım ile paralel düşünmektedir:

“Sonuçta bunlar, Müslümanlık da Hıristiyanlık da bir tebliğ dinidir. İnsanlara yol gösterici olması babında İslam nasıl tebliğ ediyorsa insanlara, Hıristiyanlık da o şekilde bir dindir. O anlamda birbirinden farklı değildir. Tabi ne düzeyde olduğuna bağlı. İnsanları, sen para verip, karşılığında arkadaşları da organize edip, getir şuraya bir organizasyon yapalım, bir ayin düzenleyelim filan noktasında ise tabii bu beni rahatsız eder. Ama şöyle de

bir kitap var, bak bunu da oku gibisindense beni pek rahatsız etmez yani”.

Mersin’de karşılaştığımız Balıkcı Nihal Hanım ise ilgili sorumuza, “Yehova Şahitleri” ile karşılaştığını belirtip izlenimlerini bizlere aktararak yanıt veriyor:

“Önce dinledim, broşürlerini verdiler, okudum. İşte biz tüm kitapları bir araya getirdik, bunun arkasındayız dediler. Kutsal kitaplarını istedim, verdiler. Eve gittim, okudum. İşte İncil, Zebur, Tevrat var, Kur’an-ı Kerim yoktu. Sordum, bir sürü kıvırttırdılar, inandırıcı gelmedi. Sonra onların çalışması biraz garip geldi. Mesela Tıp Fakültesinde otururken geliyor. Orda, hastaların yanında rahatsız ediyorlar. İşte broşür vermeye çalışıyorlar bilmem ne. Yani ne bileyim belki o da bir çalışmadır, dernek çalışması gibidir. Ama yani insanlar kendi gönlüyle yapmalı bunu bence. Yani yapmalı derken gidip de birilerini etkileyerek değil. Adam istiyorsa gitsin, içine girdiklerinde pek aradığını bulacağını da sanmıyorum yani. İşte resmen böyle cennet vaat ediyor, cennetin resimleri var, huriler var. İnandırıcı da gelmedi. Böyle Orta Çağda hani papazlar cennetten arsa satmış ya, onun gibi geldi, hiç inandırıcı gelmedi”. Görüldüğü gibi, katılımcılar misyonerlerin zor durumdaki insanların zaaflarından faydalandıklarını düşündükleri için çalışmalarına karşı çıkmaktadırlar. Ama insanların dinlerini yayma çabalarına ya da bireylerin kendi rızaları ile din değiştirmelerine bu gruptaki katılımcılar herhangi bir tepki duymamaktadır. Nihal Hanım’ın sözleri ile insanlar “kendi gönlüyle yapmalı bu işleri”. İstanbul’dan ortaokul mezunu usta-başı Mehmet usta “yaşantıları ile örnek olmalılar” şeklindeki sözleri ile adeta misyonerlere nasıl davranmaları gerektiğini salık veriyor: “Ben de rahatsız oluyorum

açıkçası. Ama direkt yaşantılarını yansıtip da bir başkası onun yaşantısına özense ... ona hiçbir itirazım olmaz. Yani Müslümanlar yaşantısıyla örnek olmalı, onlar da yaşantılarıyla örnek olsalar hiç rahatsız olmam ama şu anda onların yaptıkları zorlama, bir tür rüşvet verme. Bu tip şeyler görüyorum ben. Gariban kesimde ister istemez parayı görünce her türlü dönme oluyor”.

“Türkiye üzerinde siyasi hedefleri var”

Misyonerlik çalışmalarına karşı çıkan katılımcılarımızın ısrarla üzerinde durdukları bir başka konu misyonerlerin ülkemizi bölmeye, yıkmaya, kültürümüzü dejenere etmeye ve bu yolla ülkemizi ele geçirmeye çalıştıklarıdır. Örneğin İstanbul'dan cep telefonu satıcısı Selami Bey'e göre misyonerler toplumlari parçalayarak kendi çıkarlarına uygun toplum yaratmaya çalışıyorlar. Kendisiyle İstanbul'da konuştuğumuz 27 yaşındaki Yasemin Hanım'ın ifadeleri de hem misyonerlere yönelik derin bir kaygıyı hem de onlara bu serbestiyi veren Hükümet'e yönelik tepkiyi ifade ediyor:

“... inanılmaz gizli bir çaba içerisinde. Evlerin altı kiliseler olmuş. Apartmanlarda kiliseler yapılmış, ayrılmış daireler. Bu şekilde bizim gençlerimizi parayla beyin yıkamayla, yani metodları var. (...) alttan alta yapıyorlar. Sizin evinizin içerisine girip koltuğunuzun altına bomba koyuyorlar. Bir taraftan bizim devletimiz, bizim hükümetimiz son birkaç senedir buradan mal edinme mülk edinme bir takım konularda avantajlar sağlıyor. Bir taraftan böyle bir rahatlıkları var.”

İzmir'de bir lokantada bulaşıklık yapan ilkokul mezunu Celal Bey de aynı endişeleri paylaşmaktadır:

“Bence misyonerin dini olmaz. Onların amaçları kendi çıkarlarını korumak. Bu konu ülkemiz için çok hassas bir konu ve en az terör kadar da tehlikeli bir konudur. Bir toplumu yıkmanın en kolay yolu içerden çökertmektir. Misyonerler de bunu yapıyor. Önce yüzde sekseni açıklık sınırında olan bir halkı parayla kandırıyorlar ve sonra da toplumlari yok ediyorlar”.

Erzurum'da bir kahvehanede konuştuğumuz 56 yaşındaki emekli bir memur da misyonerlere karşı ve gerekçesini şöyle açıklamaktadır: “Parayla çocukları kandırıyorlar. Fakir insanlara ulaşıyorlar, kitaplarını sattırıyorlar. Din parayla satılmaz. Babanın evladını alıyorlar. İyi davranışla inancını kabul ettirmeli, parayla değil”. Aynı masada aynı soruyu kendisine de yönelttiğimiz lise mezunu bir esnaf da Batılıların önce kendi toplumlarına Hıristiyanlığı öğretmeye çalışmasının daha doğru olacağını savunmakta ve şöyle demektedir: “Kendisi yeterli değilken beni Hıristiyan yapması abes”. Nihal Hanım'ın sözleri ise misyonerlerin “siyasi amaçlarına” nasıl ulaştıklarına ilişkin kuşkularını ifade etmektedir:

“Mesela televizyonda izlemiştim, sakat çocukları kiliseye götürüyorlar işte onlara yardım ediyorlar. Sonra Karadeniz'de baya bir çalışmaları var, işte Pontus devleti falan... Hem lobileşiyorlar. Yani açıkça çıkıp biz buyuz demiyorlar, el altından yaptıkları için şüphe içinde izliyorum yani. Bir de şu var yani. Türkiye'nin konumu da belli, bu tür çalışmaları niye gelip yapıyorlar? Yani önceden ta Orta Çağ'dan beri ta Afrika'nın ucuna gidip misyonerlik çalışması yapmadılar mı? Oradaki zenciler Hıristiyan olmadılar mı? Benim burada dinim var ve herkes özgürce yaşıyor. Bu ülkede Alevisi de var, Sünnisi de var, Ermenisi de var, Yahudisi her türlü dinden

yaşayan var. Niye o gelip özellikle köylere, kırsal kesimlere, özellikle bir deprem bölgesine, zor koşullar altında muhtaç olan insanlara yardım ederek onları kendi taraflarına çekmeye çalışıyorlar? Bence Hıristiyanlığı yaymak adına değil bu. Siyasi şeylerdir herhalde, yani Türkiye'yi el altından oyup ele geçirmek”.

İzmirden Lokantacı Galip Bey ise, Türkiye'nin Hıristiyanlar için vazgeçilmesi mümkün olmayan özellikleri bulunduğunu belirterek, asıl amaçlarının ülkemizi İslam öncesi duruma getirmek olduğunu düşünmektedir.

Konu misyonerlik olunca, Hıristiyanlıkla, kiliseyle veya Hıristiyan komşuyla ilgili olumlu ifadeler, yerini kuşkucu ve olumsuz ifadelere bırakmaktadır. Yukarıda Hıristiyan komşusundan ve onların ibadet etmelerine imkan tanınmasından rahatsız olmayacağını ifade eden görüşlerine yer verdiğimiz emekli öğretmen Nimet Bey, bu yöndeki sözlerine şöyle devam etmektedir: “Salt dini olsa rahatsız olmam. Ancak misyonerlik faaliyetlerini siyasi ve emperyalist olarak görüp rahatsız olurum. Misyonerlik faaliyetlerinin altında emperyalist ve siyasal nedenler gördüğüm için karşıyım. Çünkü yaşamadıkları şeyleri yaymaya çalışıyorlar”.

Misyonerlik çalışmalarına ilişkin taşınan bir başka endişe, bu faaliyetlerin ardında “büyük güçlerin” olduğudur. Bursa'dan pazarlama elemanı Çiğdem Hanım'a göre misyonerlerin arkasında büyük devletler bulunmaktadır. Ankara'dan işadamı Ahmet Bey ise misyonerlik çalışmalarını “Batı sermayesinin bir uzantısı” olarak görmektedir:

“Misyonerlik çalışmasını son yüzyıllarda özellikle Batı sermayesinin uzantısı olarak görüyorum. Batı sermaye-

sinin yerleşmesi, yerleşmesi, yer tutması anlamında görüyorum. Türkiye'de misyonerliğin iki boyutunun olduğunu düşünüyorum. Bu birinci boyutu. İkincisi de asla rüçû. Anadolu topraklarında binlerce, onbinlerce Rumla, Ermeniyle, Yahudiyle, Slav ırkından birçok kimseyle birlikte yaşadık. Çok ilginç bir şeydir, Cumhuriyet döneminden sonra birdenbire bu insanlardan hiçbir isim kalmadı. Acaba bunların hepsi mi değişim dönemlerinde gönderildi, yoksa bunlar doğal olarak isimlerini, oturdukları yerleri Türk-Müslüman kimliği gibi mi gösterdiler? Ben misyonerlik çalışmalarının bu insanlar üzerinde etkili olacağı kanaatindeyim”. Ahmet Bey misyonerlik çalışmalarının daha çok gayr-i Müslimler üzerinde etkili olacağını düşünürken, Alevi olduğunu belirten Ali Bey'in sözleri misyonerlerin etkilerinin sadece gayr-i Müslimlerle sınırlı olmadığını göstergesidir:

“Biz Müslümanların Ramazan ayında yapmış olduğumuz bin kat fazlasını yapıyorlar. Parasal yardım da yapıyorlar. Çifte vatandaşlık veriyor. İsteddiği ülkeye gönderiyor. Ve eğitimi, kültürlü insanları alıyor. Bir Alevi olarak benim üzüldüğüm nokta Alevi kesiminden çok daha fazla üye var. Niye? Adam cami görmemiş, Kur'an görmemiş. Kimse ona dini eğitim vermemiş. Yani hiçbir şey bilmiyor, direkt bunu görünce bu iyiymiş diyor. Eğer bana bu dini eğitim verilseydi, ben orada olmayacaktım. Yani Aleviler üzerinde çok daha fazla çalışma var, etki var. Ben Türküm, Müslümanım, ama Alevi olabilirim. Benim babam Laz olsaydı, ben Laz olacaktım. Çerkez olsaydı, Çerkez olacaktım. Ben bugün beş vakit namazımı yerine getiremiyorsam, orucumu tutamıyorsam bu devletin ayıbıdır. Çünkü bana küçükken öğretilmedi, 40 yaşından sonra da benim bunu yapmam zor”.

“Bir rahatsızlık duymuyorum, haklarıdır”

Sınırlı sayıdaki bazı katılımcı ise yukarıda misyonerlik çalışmalarına ilişkin belirtilen endişelere katılmayarak, herkesin kendi dinini yaymasının doğal olduğunu, özgürlükler açısından da herkesin böyle bir hakkı olduğunu, bu tür faaliyetleri yasaklamanın daha sakıncalı sonuçlar doğurabileceğini dile getirmektedirler.

Mersin'den çiftçi Deniz Bey ve Konya'dan ilkokul öğretmeni Sümeyra Hanım, Hıristiyanlıkta, İslamda ve Yahudilikte de misyonerlik faaliyetlerinin bulunduğunu belirterek her dinin kendi tebliğini yapmasının normal olduğunu ifade etmektedirler. İstanbul'dan şarküteri işletmecisi Mustafa Bey'e göre “Benim dinimde tebliğ nasıl farz ise, onlara göre de kendi dinlerinde tebliğ farzdır”. Araştırma görevlisi Taner Bey de “dini yaymak isteyen misyonerin kendi inancı içerisinde tutarlı bir mantık sergilediğini” düşünmektedir. İstanbul'dan Köksal Bey Nazım Hikmet'in olduğunu belirttiği şu sözlerle bu görüşlere katılmaktadır: “Anladığını anlatmayan kalleştir”.

Ankara'dan, lise mezunu olan ve memurluk yapan Levent Bey ise özgürlükler açısından konuya yaklaşmaktadır. Levent Bey merak ettiği için misyonerlik faaliyetlerine katılmış. Orada papazı dinlemiş. Ama söylenenler kendisine ikna edici gelmemiş. Katılımcıların büyük çoğunluğunun Türk olduğunu, kız-erkek karışık olarak ayin yapıldığını belirten Levent Bey bu tür faaliyetlerin serbest bırakılmasından yana: “Onlar da dinlerini yaymak istiyorlar. Belli bir amaçları var. Bunu da bence serbest bırakmak gerekiyor. Her şeyi serbest bırakmak: sol, sağ. Mesela Kürtlerin kendi televizyonlarını, radyolarını kurması, kendi eğitimlerini yapabilmesi. Herkese büyük bir özgürlük tanınması taraftarıyım”. Malatyalı araştır-

ma görevlisi de “misyonerliği gayet normal buluyorum. Allah'a giden yollar farklı olabilir, ama önemli olan Tanrı'ya giden yolu insanların içinden geldiği gibi bulmaları. Bu onları ilgilendirir. Karşı değilim misyonerliğe” demektedir. Aynı ilde yaşayan ama farklı bir mekanda görüştüğümüz 32 yaşındaki mühendis de misyonerliği meşru görüyor; “Misyonerlik bir dinsel aşımadır ve ben karşı değilim. İnsanlar inandıkları şeyin tanıtımını yapabilmelidir” diyor.

Bursa'dan mobilyacı Yusuf Bey ve Mersin'den Serdar Bey, misyonerlik çalışmalarının gizli kapaklı yapılmasından rahatsızlık duymaktalar. Açık ve yasal olsalar kendilerine yönelik pek çok kuşku da aslında ortadan kalkacak.

Bazı katılımcılar ise misyonerlik çalışmalarından değil, onlara gösterilen hoşgörünün İslami çalışmalara gösterilmemesinden rahatsızlık duymaktadırlar. İstanbul'dan inşaat mühendisi İbrahim Bey'e göre Türkiye'de esas sıkıntı Müslümanların kendilerini özgürce ifade edebilme fırsatlarının olmamasıdır:

“Şimdi misyonerlik ile ilgili ben onların propaganda çalışmalarından rahatsız olmam. Ama Türkiye şartlarında Müslüman kesimin kendini ifade edebilme hürriyetini ellerinden aldığı ve karşı tarafı, Hıristiyanları serbest bıraktığın zaman onların faaliyetleri tabii ki etkili olmaya başlıyor. Şu andaki devlet politikası halkı dinsizleştirmek üzere kurulmuş. Türkiye'de laik sistem Müslümanlara karşı işte irtica adı altında baskı yapıyor. Onun için Müslümanlar kendilerini ifade edebilme bakımından sıkıntılı. Ama diğer taraftan misyonerler cahil bırakılmış Müslüman halkın kafasını allak bullak edebiliyor”.

Yine İstanbul'dan ilkökul mezunu işadamı Murat Bey de benzer şekilde düşünmektedir: “Sokakta Kur'an-ı Kerim dağıttığımız zaman işte İslamîyetçiler geliyor, Kur'an-ı Kerim dağıtıyor diyorlar, ama ayan beyan Taksim'de bu kitapları (İncil vs.) dağıtıyorlar ve insanların beyinlerini yıkıyorlar. Bunlara müsaade ediyorlar ama öbür taraftan bize mümkün değil. Yani hediye bir Kur'an-ı Kerim bile veremiyorsun”.

6) Batı ve Hıristiyanlık Üzerine

Daha önce de değinildiği gibi, Türkiye toplumu gerek Anadolu Selçuklu ve gerekse Osmanlı Devletleri döneminde en fazla Avrupa anlamında Batı ile iletişim içerisinde bulunmuştur. Uzun yüzyılları içeren bu iletişim ya da ilişki biçimi kuşkusuz sadece savaş ya da sadece barış, ticaret ilişkisi olarak tanımlanamaz. Bununla birlikte Haçlı Seferlerinin toplumsal hafızadaki yerinin halâ canlı olduğu söylenebilir.

11 Eylül sonrasında Batı'da gelişen İslam karşıtlığına ilişkin örneklerin medyada yoğun yer tutması, Danimarka'daki karikatür krizi, Papa'nın Almanya'da yaptığı konuşma acaba Türkiye'de toplumda Haçlı Seferlerini de çağrıştırarak bir Hıristiyan karşıtlığını tetiklemiş olabilir miydi?

Araştırmamız sırasında, 11 Eylül sonrası gelişmelerin katılımcıların Hıristiyanlığa ve Hıristiyanlara ilişkin görüşleri üzerinde negatif bir etkiye neden olduğuna dair bir bulguya ulaşamadık. Keza karikatür krizi, Papa'nın konuşması gibi son olayların olumsuz etkilerine de fazlaca rastlamadık. Bu sonuçlar katılımcıların son gelişmelerden habersiz olmaları ile de izah edilemezdi. Çünkü bazı katılımcılar bu gelişmelere işaret etmekle birlikte, bu

sonuçların Batı'nın Hıristiyanlığından değil, tersine Hıristiyanlıktan uzaklaşmasından kaynaklandığına vurgu yapmaktaydı.

Araştırmamızda Hıristiyanlık bağlamında dikkat çeken en önemli bulgu, katılımcıların Hıristiyanlığa karşı yer yer kutsallığa varan oldukça saygılı bir dil kullanıyor olmalarıdır. Hıristiyanlığa karşı genel düzeyde beslenen bu pozitif yaklaşım, Hıristiyan bir komşunun veya yakın çevrede bir kilisenin nasıl algılandığına ya da bir Hıristiyanın iyi bir insan olup olamayacağına ilişkin daha somut ve güncel yaşamı ilgilendiren sorulara verilen yanıtlarda da gözlemlenmiştir. Zaman zaman çevredekilerin de katılımıyla 90'ı aşan katılımcı arasında sadece 5 katılımcı çocuklarına kötü örnek olacağı gerekçesi ile Hıristiyan bir komşuyu tercih etmeyeceğini belirtmiştir. Katılımcıların tamamı ise bir Hıristiyanın iyi bir insan olabileceği üzerinde hemfikir. Bu sonuç aslında oldukça önemli bir bulgu. Tersinden düşünüldüğünde, eğer katılımcıların büyük çoğunluğu bir Hıristiyanın iyi bir insan olamayacağını belirtmiş olsaydı, bu sonuç Hıristiyanlara ya da yabancılara karşı taşınan önyargının açık bir göstergesi olacaktı. Elde ettiğimiz bulgu Hıristiyanlara karşı reel düzeyde bir önyargının olmadığını göstermektedir. Bu sonuç Batı'daki son zamanlardaki gelişmelerle birlikte okunduğunda, (bazı araştırmaların ortaya koyduğu gibi, en istenmeyen komşunun eşcinseller ve Müslümanlar olduğu sonucu ile birlikte düşünüldüğünde) çok daha fazla önem kazanıyor.

Hıristiyanlık bağlamında katılımcıların gösterdikleri en büyük tepki misyonerlik çalışmalarına ilişkin olarak ortaya çıkıyor. Katılımcılar misyonerlerin bir dini yaşama ya da yayma çalışmalarından fazlaca bir rahatsızlık duymamak-

tadırlar. Bununla birlikte katılımcıların büyük çoğunluğu misyonerlerin “zor durumda ve sıkıntı içerisinde bulunan insanların durumlarından faydalanmaya”, “ekonomik teşvik mekanizmaları ile din değiştirmeye zorlamaya” ve “Türkiye’yi bölmeye, zayıf düşürmeye” yönelik politikalar ve amaçlar taşıdıklarını düşünmektedirler.

IV. BÖLÜM

KÜLTÜR: BATI KÜLTÜRÜYLE BİRLİKTE YAŞAMAK

Kültür: Batı Kültürüyle Birlikte Yaşamak

Batı-genel ve Batı-Hıristiyanlık bağlamındaki sorulardan sonra katılımcılara, Batı-kültür alanında sorular soruldu. Batı kültürü ile Türk kültürünün uzlaşp uzlaşmadığı, gündelik yaşamda Batı kültürünün yoğun bir yer tutmasının nasıl karşılandığı, katılımcının bir Batı ülkesinde ya da bir Batılının katılımcının semtinde veya apartmanında rahatlıkla yaşayıp yaşayamayacağı gibi sorularla, katılımcıların kültürel alandaki görüşleri elde edilmeye çalışıldı.

1) Kültüre İlişkin Algının Tarihsel ve Aktüel Boyutları

Katılımcıların kültüre ilişkin yaklaşımlarının, esas olarak iki faktör çerçevesinde şekillendiği söylenebilir. Bu bölümde dile getirilen kanaatleri belirleyen tarihsel ve aktüel etkenlerin daha iyi anlaşılabilmesi bakımından bunlara kısa bir bakış yararlı olabilir. Bu etkenlerden ilki, geçmişten günümüze Türkiye’de toplumun “Batı kültürü”ne kapılarını açması çabasını da kapsayan modernleşme, diğeri ise günümüzde bu etkileşimi yoğunlaştıran küreselleşmedir.

Batı modernleşmesi temel olarak dünya çapında bir

benzeşme sürecidir, denebilir. Batı modernliğinin (farklı modernleşme tartışmalarını bir tarafa bırakarak) bu süreçte yaşamın pek çok alanında, önceden hiç olmayan ve öncesi ile kıyaslanamayacak oranda bir standartlaşma yarattığı söylenebilir.²¹ Bu etkinin hiç kuşkusuz beraberinde getirdiği tepkiler de olmuştur. Özellikle “batılılaşma” şeklinde algılanan ve uygulanmaya çalışılan “Türk modernleşmesi”nin bu yönü belirgin görünmektedir.

Küreselleşmenin özellikle iletişim ve haberleşme teknolojilerinde getirdiği yeniliklerle dünya toplumları birbirlerine daha açık hale gelmiş, toplumlar, bu açılmadan daha fazla etkilenir olmuşlardır. Buna rağmen, küreselleşme öncesi dönemdeki değişimin, kültürler üzerindeki etkisinin sınırlı olduğu görülmektedir. Modernleş-

²¹ *Ekonomik Standartlaşma* ile Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Bankası, IMF gibi örgütlerin istek ve kurallarının ulusal sınırları ve devletleri aşan bir niteliğe ulaşması; *Siyasal Standartlaşma* ile demokrasi, halk iradesi, parlamento, seçim gibi birey-devlet ilişkilerine dair belirli kurum ve kuralların evrensel kabulü; *Teknolojik Standartlaşma* ile televizyon, radyo ve gazete gibi kitle iletişim araçlarının, renk, dil ve dinlerine bakılmaksızın, bütün insanlığın kullandığı ortak iletişim araçları haline gelmesi; *Dilin Standartlaşması* ile İngilizce’nin ekonomik ilişkilerde, teknolojiye, bilimsel yazında, başlıca medya kuruluşlarında, sinemada, müzikte evrensel dil olması; ve *Bilimin Standartlaşması* ile bilimsel çalışma ve yöntemlerin standartlaşması, referansların ağırlıklı olarak Batı geleneği içerisinden verilmesi, bu sürecin farklı boyutlarını ifade etmektedir.

me sürecinde toplumların, benzer ekonomik, siyasal ve teknolojik kurum ve kurallara sahip olmalarına rağmen, yakın zamanlara kadar, kültürel farklılıklarını daha fazla muhafaza ettikleri söylenebilir. Bu nedenle, küreselleşmenin, daha önceki dönemlerde başlayan ekonomik, siyasal, teknolojik vb benzeşme süreçlerini hızlandırdığı, bir “zaman-mekan sıkışması”nı (Harvey, 1989) beraberinde getirdiği söylenebilir.

Bu çerçevede, ekonomik, siyasal, teknolojik ve ekolojik boyutları ile karşılaştırılırsa, küreselleşmenin kültüre ilişkin yaratacağı sonuçlar bakımından çok daha yoğun tartışmaların, çatışmaların ve anlaşmazlıkların olduğu söylenebilir. Kültüre ilişkin tartışmalar için ise bir sınır çizilebilir oldukça güç görünmektedir.²²

Sanal ve reel iletişim kanalları ile ulusal sınırların ortadan kalkması ve ekonomik, ekolojik, teknolojik, siyasal ve bilimsel gelişmeler sonrasında görece kapalı sınırlar içerisinde yaşayan kültürler birbirine karşı daha açık hale gelmişlerdir. Bu nedenle, ekonomi, siyaset ve teknoloji gibi alanlarla kıyaslandığında kültürel alanda daha yoğun tartışmalar yaşanmaktadır.²³

Türkiye’de modernleşme ve küreselleşme, “Batı kültürü” ile ilgili kanaatlerin niteliğini belirleyici bir etki yapmıştır. Bu bölüm, gerek tarihsel ve gerekse aktüel

anlamda bütün bu süreçlerden de etkilenen kanaatleri konu almaktadır.

Çalışmanın, Batı’nın genel görünümüne ve “Batı’nın dini”ne ilişkin bölümleriyle kıyaslandığında, katılımcıların genel olarak Batı kültürüne daha mesafeli ve eleştirel durdukları gözlemlenmektedir. Batı-kültür alanında katılımcılar, daha somut sorular sorulduğunda daha olumlu görüşler belirtmekle birlikte, daha genel sorulduğunda birbirinden oldukça çelişik yanıtlar verebilmektedirler.

Katılımcıların Batı kültürüne neden mesafeli ve çelişki durdukları, küreselleşmenin yakın dönemdeki etkileri göz önünde bulundurulmadan açıklanamaz. Küreselleşmenin, diğer alanlarla kıyaslandığında, en fazla etkiyi kültürel alanda yaratmakta olduğu söylenebilir.

2) Türk Kültürü ile Batı Kültürü Uyuşur mu?

Çalışmada önce genel perspektiflerini ortaya koyabilmek açısından katılımcılara Türk kültürü ile Batı kültürünün uyuşup uyuşmadığı ya da hangi açılardan uyuşup hangi açılardan uyuşmadığı soruldu. Verilen yanıtlar Türk kültürü ile Batı kültürünün “uyuşmadığı”, “bazı açılardan uyuşup bazı açılardan uyuşmadığı” ve “uyuştuğu” biçimindedir.

“Örf, adet, gelenek ve din nedeni ile uyuşmaz”

Soruyu “Türk kültürü” ve “Batı kültürü” gibi genel ve makro düzeyde sorunca, yukarıda bahsettiğimiz küreselleşme süreçleri ile gelişen kültürel tepkilerin de etkisiyle, katılımcıların büyük çoğunluğu öncelikle bu iki kültürün uyuşmadığı yönünde yanıt vermektedirler. Uyuşmamanın nedenleri ise katılımcılar tarafından genellikle örf, adet, gelenek ve din ile açıklanmaktadır. Bu açıklamada

²² Küreselleşmenin yerel kültürlerin yeniden canlanmasına katkıda bulunduğundan, bu süreçte yerel kültürlerin tamamen yok olacağına kadar, birbiri ile tamamen çelişen görüşlere kadar, çok dağınık bir çerçevede birbiri ile tamamen çelişen yaklaşımlar sergilenmektedir. Bu noktada Appadurai, bugün yaşadığımız temel problemlerden birisinin kültürel homojenleşme ve heterojenleşme arasındaki gerginlik olduğunu belirtir (Appadurai, 1996: 32).

²³ Küreselleşme, kültür ve Türkiye bağlamında daha geniş bir tartışma için bkz, Bülbül, 2004.

öne çıkan temel temalar şunlardır: “Bizim Müslüman onların Hıristiyan olması”, “adetlerimiz”, “törelerimiz”, “ahlak anlayışımız”, “aile yapımız”, “anne ve babalarımıza karşı davranışlarımız”, “bayramlarımız”, “yaşam biçimimiz”, “giyimimiz-kuşamımız”, “değerlerimiz”, “mutfağımız”, “düşünlerimiz”, “bizim sıcak kanlılığımız”, “terbiye anlayışımız”, “onların serbest yetiştirilmesi”, “eşlerini kıskanmamaları”, “onlarda suç oranlarının, uyuşturucu kullanımının yüksek olması”, “egoist olmaları”.

İzmir’den özel sektörde çalışan lise mezunu Fikriye Hanım’a göre Batı kültürü ile Türk kültürü uyuşmaz. “Çünkü din, kültür ve daha birçok konuda farklılıklarımız var. Bu farklılıklar temel farklılıklar olduğu ve toplumların yaşam biçimlerini derinden etkiledikleri için iki kültürün birbirleriyle uyuşan yanları yok denecek kadar azdır”.

Ankara’dan din görevlisi Cüneyt Hoca ise iki kültür arasındaki temel farklılıkları şu şekilde sıralamaktadır:

“En büyük farkı aile yapısında, aileye, anne-babaya bağlılıkta görüyorum. Aileye çekirdek aile olarak bakılmasında görüyorum. Avrupa’da gençler belli bir yaşa geldiğinde ekonomik bağımsızlığını alıyor, anne ve baba onlara bakma yükümlülüğünü üzerinden atıyor. Devletin sosyal güvenlik sisteminden dolayı olabilir. Türklerde İslam’ın getirdiği bir toplum bilinci var. Mesela mahremiyet konusunda, bu konu Türkiye’de etkin, Avrupa’da değil. Kadın-erkek ilişkilerinde problem olabilir.”

Ankara’da bir tekstil firmasında işçi olarak çalışan 20’li yaşlardaki Ulviye ve Kimya da adeta yaşadıkları deneyimden hareketle Cüneyt Hoca ile paralel düşünmektedirler. “Aile yaşamımız farklı, onlar daha özgür, biz daha sınırlıyız, bizde ailelerimiz, ağabeylerimiz bize karışır”.

Mersin’de bir barda karşılaştığımız ve kendisini “komünizme yakın” gören Sinem Hanım ise bir başka nedenle, “bizim sıcak kanlı olmamız” nedeni ile iki kültürün uyuşmayacağını söylüyor: “... Bence uyuşmaz. Ben Türk kültürünün çok özel olduğunu düşünüyorum. Çok sıcakkanlı olduklarını düşünüyorum insanların, onlar çok soğuk ve bunu idrak edemediklerini düşünüyorum. En kötü bir şey olduğunda bir araya gelişimizi kabul etmiyorlar”.

Ankara’da bir firmada sorumlu müdür olarak çalışan Yasemin Hanım ise bir anısını aktararak hem “sıcak kanlılığımıza hem de neden uyuşamayacağımıza” değiniyor:

“Türk kültürüyle Batı kültürü bence uyuşmaz. Bizim mesela İngilizce hocamız vardı, eşi Türk idi. İsmi Demet. İngiltere’ye götürmüş eşini. Eşi lavaboya gitmiş. Demet masada oturuyor. Başka bir İngiliz gelmiş konuşmaya çalışmış. Kadın şey yapmış, bizde hani yanlış anlaşıl-maması için. Eşi gelir gelmez de Demet tepki göstermiş Michael’a (kocası); ‘Geldi, işte benimle konuşmaya çalıştı, masaya oturdu rahatsız oldum’. Michael ise ‘Siz diyor bize hep soğuk diyorsunuz İngilizlere ama aslında siz soğuksunuz, yani bizde oturulabilir konuşulabilir işte bir erkek bir kadının masasına gidebilir ... Biz sıcak insanlar ama siz soğuksunuz siz tam tersini söylüyorsunuz’ diye tepki göstermiş”.

Yasemin Hanım’a göre “onların mantıkları bu olduğu sürece uyuşma olmaz”. Bir CHP milletvekilinin sekreteri olarak çalışan Sevinç Hanım da çok benzer duyguları dile getirmektedir: “Yani bilmiyorum. Eşlerini kıskanma olayı mesela bana çok ters geliyor. Bizde bir kıskançlık olayı vardır. Sahiplenme olayı vardır. Onlarda pek bir

sahiplenme yok. Rahatlık duygusu var. Bizde bunlar yok yani. Bize bunlar ters gelir”

Katılımcıların çoğunluğu Türk kültürü ile Batı kültürünün uyuşmayacağını belirtmekle birlikte, izleyen paragraflarda da görüleceği gibi, daha detay sorularda yanıtlar daha olumlu hale gelmektedir. Bu durumun kültürel alana ilişkin sorunun genel ve makro düzeyde soruluş biçimi ile ilgili olduğu söylenebilir. Hatta bazı katılımcılar Batı kültürü ile Türk kültürünün uyuşmayacağını belirtirken, aynı yanıt içerisinde uyuşmanın örneklerini sunabilmektedirler. Örneğin Mersin’den eczacı Sevda Hanım, her iki kültürün uyuşmadığını belirtirken, aynı anda Batı kültürünün yoğun etkisinden rahatsızlık duymadığını da ekleyebilmektedir. Ona göre gençler “belki ileriye giderek Batı kültürünün etkisinde davranıyorlar”. Yine Batı kültürü ile Türk kültürü uyuşmaz diyen Konya’da daha önce kendisinden sıklıkla bahsettiğimiz Ayşe Hanım’ın, Bodrum’da Batılı komşuları ile nasıl yakın ilişkiler kurduğunun örneklerini daha önce belirtmiştik.

Bazı katılımcılar ise Türk kültürüne eleştirel yaklaşarak her iki kültürün uyuşmayacağı düşüncesindedirler. Örneğin Ankara’da bir kütüphanede çalışan Özlem Hanım’a göre “Bizim kültürümüz, örf ve adetlerimiz onlarınkinden çok farklı. Biz daha kapalı bir toplumuz, onlar ise daha açık fikirli”. Uzun yıllar Hollanda’da kalmış olan ve çocukları orada bir belediyenin başkan yardımcılığını yürüten Yücel Bey ile Hasibe Hanım da benzer bir eleştirel yaklaşım içerisinde. Yücel Bey’e göre;

“Valla uyuştuğuna ben inanmıyorum. Zaten biz kültürü çok geç kabul etmişiz. Bir matbaa bile Avrupa’dan 100 sene sonra ülkemize girmiş, o zamanın yönetimi sakıncalı bulmuş. Ben bir İngiliz sefirini gezdirdim Doğu ve

Güneydoğu’da, genelde böyle eski kalıntıları gezdik, ta 3000–5000 yıllık şeyler. Çok enteresandı, bir sütun dağın başında ama 40-50 km ilerde bir sütun daha, bunu merak etti. Sorduk, o, göçmen kuşların yönünü kaybetmemesi içinmiş. Böyle kültürleri varmış adamların, işte bize bakıyorum, bir kara sütun. ... Tamam Mimar Sinan büyük mimardır ama bizim için. Mesela Köln’deki ... bir yapı ile Mimar Sinan’ın yapılarını bir araya getirin, acaba Mimar Sinan’ın hiç ismi olur mu? Biz kendi insanlarımızı çok kahramanlaştırıyoruz”.

Hasibe Hanım ise Avrupa’da gençlerin kendi hayatlarını kendilerinin kazandıklarını, buradaki gibi “baba parasıyla” geçinmediklerini dile getiriyor.

Diyarbakır’dan bazı katılımcılar da bizde Türk-Kürt ayırımı yapılmakta olduğundan, birbirimizi ezdiğimizden, demokratik ve özgür bir kültürümüzün olmadığından hareketle Batı kültürü ile Türk kültürünün uyuşmayacağı düşüncesindedirler.

“Bazı açılardan uyuşur, bazı açılardan uyuşmaz”

Katılımcıların bazıları Türk kültürü ile Batı kültürünün uyuşan ve uyuşmayan yönlerinin bulunduğunu dile getiriyorlar. Bu katılımcılara göre yine örf, adet ve dini konularda iki kültür uyuşmazken, ekonomi, eğitim ve maddi yaşam konularında uyuşma söz konusu olabilir.

İzmir’den üniversite öğrencisi Esin’e göre; “İki kültürün uyuşan ve uyuşmayan tarafları vardır. Bence uyuşmayan tarafları; gelenek-görenek, örf ve adetlerimiz uyuşmaz. Uyuşan tarafları ise artık günümüzde Türkiye ile Avrupa’nın yaşam koşulları arasında pek bir fark kalmamıştır. Bu nedenle yaşam şeklimiz uyuyor diyebiliriz”.

Bursa'dan Berna Hanım'a göre Osmanlı İmparatorluğu zamanında Hıristiyanlarla birlikte yaşıyorduk. Ama bugün artık bu uyuşma herhalde söz konusu olamaz. Bununla birlikte ekonomik konularda uzlaşma olabilir. Konya'dan kilimci İsmail Bey her iki kültürden gençlerin daha fazla uyuşabileceğini belirtiyor. Ankara'dan Yase-min Hanım'a göre ise her iki kültürden iyi tarafların alınması ile daha güzel bir bileşim ortaya çıkabilir.

Lisans eğitimini Hollanda'da tamamlamış, vekil danışmanı Deniz Bey ise, Batı deyince "Avrupa'nın neresi?" diye soruyor. Ona göre Avrupa çok büyük bir coğrafyadır. Kültürümüz bazı ülkelerin kültürü ile daha uyumlu olabilir:

"Yani işte Akdeniz ülkeleri var. Bunun içerisinde İtalya var, İspanya'sı var, Portekiz'i var, Yunanistan'ı var. Bu tip ülkelerle, tabi bizim daha Akdeniz kültürü olduğu için daha bir uyum sağlamamız daha kolay gibi görüyorum ben. Ama tabi özellikle işte Almanya, Fransa, İskandinav ülkeleri, oralara kadar gittiğimiz zaman biraz daha zor, çünkü oralarda insanlar biraz daha kendi içlerine dönük, biraz daha kapalılar diyebilirim. Hollanda keza öyle".

"Uyuşur"

Daha sınırlı sayıdaki katılımcılar ise Türk kültürü ile Batı kültürünün uyuşabileceğini düşünüyor. Bu katılımcılara göre Türk kültürünün "çok geniş bir kültür olması", "hoşgörülü olması", "farklı kültürlerle uyum sağlanabilmesi" gibi nedenlerle her iki kültür bir arada var olabilir.

Bursa'dan lise mezunu, 35 yaşında, işsiz Serdar Bey'e göre Türk kültürü ile Batı kültürü birbirleri ile uyuşur.

"Çünkü tarihsel perspektiften bakıldığında biz bu insanlarla iç içe yaşadık ama savaşta ama barışta. Türkiye'de faaliyette bulunan Avrupalı firmalar da burada kültürel olarak bir yakınlık sağlamakta. Herkes olduğu gibi birbirini kabul ederse sorun çıkmaz. Uyuşmayan yan olarak da örf ve adetler sorun olabilir. Namus ve ataerkil toplumu olmamız onların bazı yaşam tarzlarını sorgulamamıza neden olabilir".

Yine Bursa'dan işçi Ender Bey de her iki kültürün uyuşabileceğini düşünüyor. Ender Bey'e göre kuşkusuz bazı farklılıklar olacaktır. Ama bu tür farklılıklar örneğin Türkiye'de bölgeler arasında da vardır.

Konya'dan ilkokul öğretmeni Melahat Hanım ise bir başka noktaya dikkat çekiyor. Melahat Hanım'a göre biz Batılılar ile birlikte yaşayabiliriz. Bunda kuşku yok. Ama Batılılar bizle ne kadar yaşayabilir? Bu biraz kuşku:

"Bence birlikte yaşayabiliriz. Mesela biz bu konuda hakaten çok hoşgörülüyüz. Mesela ben bir şeyi çok ilginç buldum; Halide Edip Adivar'ın bir romanı vardı, kendi çocukluk ve genç kızlığını falan anlattığı, otobiyografi gibi. Çok ilginç geldi. İşte Fransız mürebbiyeleri falan var, ne bileyim işte Habeşistan'dan gelmiş uşakları var; yani işte çokuluslu bir millet, hepsi bir arada yaşamış. Yani bunun örneği var bizde. Biz gerçekten yaşayabiliriz ama onlar yaşayabilir mi? Onu bilmiyorum. Çünkü tarihlerine baktığımız zaman çok hoşgörülü olmadıkları kesin. Endülüs'te mesela, aynı şey. Müslümanların yönetimindeyken Yahudiler, Hıristiyanlar çok güzel şekilde yaşıyorlar; ama onlar devreden çıkıp Hıristiyanların eline geçince hem Yahudileri katlediyorlar hem Hıristiyanları katlediyorlar. Yani o kültür Batı'da yok; bir arada yaşama kültürü".

Yine Konya'dan, Avrupa'da da bir süre kalmış ve orada çalışmış olan ev hanımı Fadime Hanım da her iki kültür arasında bir sorun olmayacağını düşünüyor. “Herkes kendi dinini takip ettiği sürece uyuşur” diyor Fadime Hanım. Ankara'dan Özde Hanım ise insanların bir arada yaşadıkları zaman, kendilerine göre ortak noktalar bulacaklarına inanıyor.

Birlikte mülakat yaptığımız iki araştırma görevlisi Özlem ve Taner ise iki farklı nedenle her iki kültürün uyuşabileceğini belirtiyor. Taner'e göre her iki kültür arasında bir paylaşım sorunu olmadığı sürece bir uzlaşma sorunu ortaya çıkmayacaktır. Özlem ise Taner gibi ekonomik temelli değil, daha iyi niyet temelli gerekçeleri dile getiriyor:

“Uzlaşmaması için bir sebep yok ki. Kültür insanlığın ilk baştan beri getirdiği alet, edevat, gelenek ve göreneklerdir. Bir takım şeylerde olumsuzluklar çıkar. Yani uzlaşmak için önemli olan insani, ortak değerler. Hıristiyan, Müslüman diye niye ayıralım. Sonuçta bütün dinler neyi emreder, iyi, güzel yaşamayı, bunları yaptıktan sonra da bence çok uyuşmamak diye bir şey göremiyorum. Yani önemli olan iyi niyet. Uyuşamayacak hiçbir şey yok diye düşünüyorum”.

3) Batı Kültürünün Gündelik Yaşamda Yoğun Bir Yer Tutması

Batı kültürü ile Türk kültürünün uyuşup uyuşmadığı sorusundan sonra, Batı kültürünün gündelik yaşamda yoğun bir yer tutmasının katılımcılarca nasıl karşılandığı araştırıldı. Aslında belki de gündelik yaşamı yoğun olarak etkileyen, Batı kültüründen daha çok, küresel süreçlerin getirdiği kültürel etkilerdir. Bununla birlikte, bu

etkiler Türkiye'de daha çok Batı dolayımından geçerek kendisini ortaya koymaktadır. Ayrıca, sorunun, “küreselleşmenin kültürel olarak gündelik yaşamda yoğun bir yer tutması” biçiminde sorulması durumunda katılımcıların algılama zorluğu çekebileceği düşünülerek, soruda küreselleşme yerine Batı kültürü tabiri kullanıldı. Zaten, sadece bir katılımcı, İstanbul'dan Süleyman Bey, bu gelişmelerin, küreselleşmenin, artan kültürel etkileşimin, kitle iletişim araçlarının, yurt dışı seyahatlerin bir sonucu olduğuna işaret etmiştir.

Aldığımız yanıtlar iki grupta toplanabilir.

“Rahatsız ediyor”

Katılımcıların çoğunluğu Batı kültürünün gündelik yaşamda yoğun yer tutmasından rahatsızlık duyduklarını belirtmektedirler. Rahatsızlığın nedenleri, kendi kültürel benliğimizin kaybolmakta olduğundan, bu durumun kültürel emperyalizmin bir ifadesi olduğuna kadar uzanmaktadır.

Ağırlıklı olarak dile getirilen rahatsızlık nedeni, Türk kültürünün bu durumdan olumsuz etkileneceği ve kültürel benliğimizi kaybedeceğimiz endişesidir. İzmir'den üniversite öğrencisi Nuray'a göre “Her toplumun kendine özgü, bizi biz yapan değerleri vardır. Dil bir milletin bir nevi özgürlüğüdür. Sinemada, modada, şirketlerde yoğun olarak yabancı isimlerin kullanılması Türkçe'yi yozlaştıracaktır.” Yine İzmir'den üniversite öğrencisi Esin'e göre “Batı tarzı yaşantıya özenilmesi toplumda bozulmalara neden olacaktır”. İzmir'den Eczacı Didem Hanım ise “Kendimizi ve geçmişimizi unutacağız, neredeyse simitçiler bile yabancı isim kullanmaya başlayacaklar” diyerek şikayetini dile getiriyor. Bursa'dan bankacı Fuat Bey

“Her milletin bir karakteri olduğu, gündelik yaşamdaki yoğun Batı etkisinin milletimizin karakterini bozacağı” endişesini taşımaktadır. Konya’dan ilkokul öğretmeni Sümevra Hanım’ın sözleri bu eleştirileri özetler gibidir: “Bu alanlarda görülen durum, kimliği kaybetmenin ve hatta kimliksizleşmenin bir uzantısıdır”. Ankara’dan çiftçi Kasım Bey ise rahatsız olduğu örnekleri şu şekilde sıralıyor: “Moda diye göbeğine halka takmalar, burnuna halka takmalar, göbeğini açmalar, pantolonu yırtmalar, yani bunlar benim istemediğim, tasvip etmediğim şeyler”. Ankara’dan din görevlisi Cüneyt Hoca ise gündelik yaşamdaki bu örneklerin artmasının iki nedeni olduğunu düşünüyor. İlki “İslami kesim” halkın ihtiyaçlarına cevap verecek yenilikleri üretmiyor. İkincisi ise “İslami yaşam biçimi sürekli kötülendiği için gençlerimiz ister istemez Avrupai yaşam biçimine daha fazla meylediyor”.

Konya’dan ev hanımı Fadime Hanım “Nerede bizim Türkçemiz” diye sorarak tepkisini ortaya koyuyor; “Televizyonda Dr. Bakiler vardı. Adam öyle diyordu. Bizim Türkçemiz kayboluyor. Bizim Türk isimlerimiz nerede? Her mağaza değişik, değişik. İsmi anlamıyorsun, yabancı. İngilizce mi, Fransızca mı, Almanca mı, ne olduğunu bilmiyorsun. Bugün, gidiyorsun, et-market demiyor da şarküteri deniyor. Şarküteri Avrupa’da bir domuz ağılının ismiymiş. Ne demek şarküteri? Anlamıyoruz”.

Katılımcıların Batı kültürünün gündelik yaşamdaki yoğun etkisinden rahatsızlık duymalarının bir diğer nedeni, bu durumun çocuklarına kötü örnek olacağıdır. İstanbul’dan Selami Bey’e göre “Gelişme çağındaki çocukların Batı kültürünün bu kadar özenti içerisinded olmaları toplumun geleceği için hiç de hoş değil”. İstanbul’dan Sevim Hanım da Batı’daki anne-baba ve

çocuk ilişkilerini dile getirerek eleştirilerini ifade ediyor: “Çocuklarımızın onlar gibi dejenere olmasını istemediğim için rahatsız oluyorum. ... Batı’da 18 yaşını geçtiği zaman çocuk, biliyorsunuz, dışarı atılıp kendini geçindirmesi isteniyor. Ama bizde öyle değil. Bizler halâ ebeveyn olarak çocuklarımızı 18 yaşını da geçse çocuk olarak o konumda sayıyoruz. Belki iyi yapmıyoruz, belki kötü yapıyoruz ama halâ bizde bunlar var. Ben bunların halâ sürmesini isteyen bir insanım. Devam etmesini isteyen bir kişiyim”.

Dile getirilen bir başka eleştiri, tüketim kültürü eleştirisidir. Ankara’dan mali müşavir Ahmet Bey’e göre gençlerin aslında Batı kültürü ile bir ilgileri yoktur. Aşırı üretimi karşılayacak bir tüketim alışkanlığı yaratılmaktadır. Böylelikle varoşlardaki çocuklarda bir özenti olarak tüketim çok daha fazla artmaktadır. Yine Ankara’dan, Alevi olduğunu belirten taksici Ali Bey’in sözleri ise tüketim kültürünün gençleri nasıl tekdüzeleştirdiğinin bir işareti olarak okunabilir: “Yani eskiden gençliğin bir ideali vardı. Sağcısının, solcusunun, İslamcısının bu ülke için bir ideali vardı. Şimdi rock müziğiyle yetişen bir gençlik var ve aslında ben bu gençlere güvenmiyorum”.

Batı kültürünün gündelik yaşamdaki yoğun etkisine getirilen en ağır eleştiri, kültür emperyalizmi eleştirisidir. İstanbul’dan, şarküteri işletmecisi Mustafa Bey’e göre bu durum “tam bir kültür emperyalizmidir... Bunlar emperyalizmin yüzde yüz bir parçasıdır. Fransa’da Paris’in bir mahallesinde hiçbir Türk ismi yoktur. Kamusal yerlerinde de böyle. Ama bizde vardır. Niye Fransa’da bakkal kullanılmıyor da bizde şarküteri kullanılıyor?”. İstanbul’dan, sekreter Semra Hanım’a göre ise “Kültürel olarak bağımsızlığımızı yitirmiş durumdayız. Onların

egemenliğine girmiş durumdayız”. Şeker fabrikasından emekli müdür İrfan Bey’in sözleri ise bu yaklaşıma daha fazla açıklık getiriyor:

“Bir toplumda kültür ve dil bitmişse o toplum bitmiştir. Çünkü şimdi sıcak savaşlar bitti, soğuk savaşların zamanı. Televizyonla başladı kültür erozyonu. Toplumsal olarak kültürümüzü kaybetmişiz. Benim kız yabancı müzik dinliyor, hep medya da yabancı elinde zaten, kız türkü dinlemiyor. By by diyor telefonda, hoşça kal de, allahaismarladık de, diyorum. İnternete giriyorsunuz, slm, bunlar bilinçli yapıyor. Bazıları bana, ‘katsın’ diyorlar ama ben katılmıyorum. Eskiden yerli malı yurdun malı herkes onu kullanmalı diyorduk, ben Malatyalıyım, kaysı getirirdim. Adana kebabı varken, gidiyor pizza yiyor. Coca colayı eve sokmuyorum, çocuklarımıza kendi kültürümüzü yerleştirmemiz lazım, bakın satanizm ortaya çıktı”.

Ankara’dan, araştırma görevlisi Taner ise, ulusal perspektiften emperyalizm yaklaşımını dile getiriyor. Taner’e göre Atatürk’ün gerçekleştirdiği dil devrimi, kılık-kıyafet devrimi bu yolla aşındırılıyor. Ulusal kimliği-miz yok ediliyor. “Türkiye’de AB sürecinde özelleştirme var. Çeşitli ekonomik kayıplarımız var. Bunlar problem değil. Bunlar çok kolaylıkla geri kazanılabilecek şeyler. Ama kültürel işgali geri döndürme şansınız yok. Bu öldürücü nokta”.

“Rahatsız etmiyor”

Daha az sayıdaki katılımcı ise Batı kültürünün gündelik yaşamda yoğun bir yer tutmasından bir rahatsızlık duymadığını ifade etmektedir. Bu katılımcılara göre, bu durum, evrensel değerlerle daha barışık yaşamamızı, kendi değerlerimizi evrensel değerlerimize uyarlamamı-

zı, Batı kültüründen yenilikler almamızı, kültürümüzün daha rekabetçi olmasını, yerel ve evrensel olandan iyi olanı tercih edebilmemizi sağlamaktadır.

Mersin’deki bar işletmecisi Serdar Bey’e göre bu durum kaçınılmaz bir şeydir:

“Hangi ülkede yoktur ki? Moğolistan’da bile. Şu an dünyada herhangi bir yerde sokakta oturan gençlere bak. Sidney, Japonya, İstanbul’da oturan gençlere bak, hepsi aynı. ... Kaçınılmaz bir şey yani, çünkü dünyada olan bitenden herkesin anında haberi oluyor yani. Üstüne giydiğini herkes anında görüyor yani. Eskiden bir şeylerin gelmesi yılları alırdı. İyi-kötü olmasına bir şey demiyorum, herkesin kendi yorumu yani ama kaçınılmaz”.

Mersin’in bir sahil ilçesinde seyahat firmalarında muavinlik ve aynı zamanda çiftçilik yapan Deniz Bey için de bu gelişmeler olumludur:

“Dünyadan haberdar olmak, yeni gelişmeleri bilmek olumludur. Müzik zevktir. İnsanlar sevdiklerini dinleyebilirler. Ben hem bağlama, hem Bethowen, hem de pop dinliyorum. Ama bir mikrofon görünce hemen kültürümüz bozuldu diyorlar. Yabancı müzik dinlemekle kültür bozulmaz. Kültürünün bozulmasını istemiyorsan öğrenirsin, bağlama, tanbur ve diğer motifleri”.

İstanbul’dan, ortaokul mezunu, 39 yaşındaki usta-başı Mehmet usta ise Batı kültürünün etkisini Batı’nın çalışma kültürü olarak değerlendiriyor ve bu yönü ile olumlu buluyor: “Batı’da bir işçinin çalışma saati bellidir. Alacağı ücret bellidir. Ne zaman yapılacağı bellidir. Yani adamlarda resmiyette her şeyi bellidir. Ama bizim iş, saati saatine tutmuyor. Bir resmi daireye gittiğin za-

man insan yerine konulursun. Bizde bu yok. Niye rahatsız etsin böyle bir şey?” Bir ev hanımı da Batılı aile yapısının olumlu bir boyutuna işaret ediyor: “Aile yapısı bizden oldukça farklı. Özgürce yaşıyor. Çocukların kendi ayakları üzerinde durma çabası aslında güzel”.²⁴

4) Batı Toplumu İçerisinde Yaşamak?

Katılımcılara, Batı-kültür bağlamında üçüncü soru olarak Batı toplumu içerisinde rahatlıkla yaşayıp yaşayamayacaklarını, ne tür sorunlarla karşılaşmayı belediklerini ve bu sorunların beraber yaşamaya engel olup olmadığını sorduk. Daha önceki daha soyut denebilecek sorularla kıyaslandığında, katılımcıların gündelik yaşamlarını birebir ilgilendiren bu soruya ve sonraki soruya verecek yanıtlar önemliydi. Çünkü daha genel düzeydeki sorularda katılımcılar önyargıları ve korkuları ile hareket ederlerken, daha somut sorulara nasıl tepki verecekleri, aynı korku ve endişeleri taşıyıp taşıyamayacakları, yapılacak analizleri etkileyecek unsurlardı.

Verilen yanıtlar üç grupta toplanabilir:

“Rahatlıkla yaşarım”

“Bazı sorunlar çıkabilir” ve “Batı toplumunda yaşayamam” şeklindeki diğer iki yanıt türü ile kıyaslandığında daha fazla katılımcının Batı toplumu içerisinde rahatlıkla yaşayabileceği yanıtını vermesi ilgi çekicidir. Daha önce sorduğumuz “Batı kültürü ile Türk kültürü uyuşur mu?”

ve “Batı kültürünün gündelik yaşamda yoğun bir yer tutmasını nasıl karşılırsınız?” şeklindeki sorulara katılımcıların genellikle olumsuz yanıtlar verdikleri göz önüne alındığında, bu soruya verilen olumlu yanıtlar daha bir anlam kazanmaktadır. Katılımcılar, daha somut düzeydeki sorulara daha önyargısız, korkularını aşarak cevap verebilmektedirler.

Batı toplumu içerisinde rahatlıkla yaşayabileceğini düşünen katılımcılar, görüşlerini genellikle Türklerin uyumlu insanlar olduğu, farklı toplum içerisinde yaşamakta zorluk çekmeyecekleri, Batı’da ekonomik koşulların daha iyi olduğu, orada insan hakları bulunduğu, kuralların herkese uygulandığı, Türkiye’de yaşamının daha sıkıntılı olduğu gibi nedenlere dayandırmaktadırlar.

Batı kültürü ile Türk kültürünün uyuşmayacağını belirten Konya’dan 71 yaşındaki Ayşe Hanım bu soruya, “Valla gelirim olsa tabii yaşarım, niye yaşayamayayım” diye yanıt vermektedir. “Ben gergin bir insanım her yerde yaşarım” diye de eklemektedir. Mersin’den çiftçi Deniz Bey ise duyularını aktararak bir sorun olmayacağını düşünmektedir:

“Biz aşırı uç insanlar değiliz. Herhangi bir sorun yaşamayız. Sadece dil sorunu yaşarız. Giden birçok arkadaşımızla oturup konuşuyoruz. Hiçbirine, yolda bir şahıs durdurup, ‘Müslüman’sın’, ‘Türksün’ diye bir şey yapmamış. Öyle bir sorun yaşamamış. Ama toplumda bazen tesadüf ya da aşırı uç birine denk gelirse o anda heyecanla bazı şeyler olabilir. Adam faşist olur, şey olur”.

Daha önce Avustralya’da yaşadığını belirten Bursalı pazarlama elemanı Çiğdem Hanım Batı toplumu ile Türk toplumunun yaşam tarzlarının çok farklı olduğunu ama

²⁴ Bu ifade, genellikle Avrupa’da çalışmış olan işçilerin anlattığı, “onsekiz yaşına gelen çocukların evden ayrıldığı Batılı aile” imajının bir ifadesi olarak anlaşılabilir. Genellikle ailelerin kendilerini yaşam boyu çocuklarından sorumlu hissettikleri düşünülen Türkiye’de bu imaj yadrigatıcıdır. Ama bu örnekte olumlu algılanabildiği de görülmektedir.

birlikte yaşamaktan bir sorun çıkmayacağını düşünüyor. Ona göre Türk toplumu Batı'ya uyumda zorlanmaz.

Batı'da rahatlıkla yaşayabileceğini ifade eden katılımcılar, karşılaşılabilecekleri en büyük sorun olarak dil sorununa işaret etmektedirler. Dil sorununu, vatan özlemi, yalnızlık ve münferit bazı olaylar ve yabancılara duyulan tepkiler izlemektedir. İzmir'den Avukat Ahmet Bey "Batı'da kesinlikle rahatça yaşayabileceğini" düşünmekle birlikte, "bazı sorunlarla karşılaşmak mümkündür. Bazı kişiler tarafından aşağılanmak gibi sorunlar olabilir. Ancak bunu tüm topluma mal etmek mümkün değildir". Yine Bursa'dan Serdar Bey'e göre "Yabancıya karşı her toplumun bir tepkisi olacaktır. Ancak bu zaman içerisinde diyalog yoluyla aşılabacaktır. Kendi içimizde bile yabancıya tepki koyabiliyoruz. Birlikte yaşamakta bir sorun çıkmaz".

Üniversite eğitimini Hollanda'da tamamlamış, milletvekili danışmanı Deniz Bey ise tecrübelerinden hareketle karşılaşılabilecek diğer bazı sorunlara işaret etmektedir:

"İnsanlar biraz daha soğuk bakıyorlar. Soğuk derken, zaten hayat tarzları o. Yani oradaki insanlar biraz daha soğuklar. Yani insanlarla bir yere kadar ilişki kurabiliyorsunuz. Bir yerden sonra biraz daha kapalılar. Türkler ... kadar açık değiller bazı şeylere. Burada misafirperverlikten falan tabii ki söz edilebilir. Orada da var. Oradaki insanları kötülemek istemiyorum ama orada biraz daha farklı bir kültür var".

Görüldüğü gibi Batı'da rahatlıkla yaşayabileceğini düşünen katılımcılar, karşılaşılabilecek sorunlar olarak dil sorununa, vatan özlemine, Batılıların soğukluğuna ve yalnızlık gibi temel insani duygulara vurgu yapmaktadırlar.

"Bazı sorunlar olabilir"

Katılımcıların bir kısmı, Batı'da yaşayabileceklerini düşünmekle birlikte, bazı sorunların ortaya çıkabileceğini de ifade etmektedirler. Din, kültür, yemek alışkanlıkları gibi konularda bazı sorunlarla karşılaşılabılır. Bununla birlikte, bu katılımcılara göre, karşılaşılabilecek olası sorunlar birlikte yaşamaya engel ya da aşılamaz sorunlar değildir.

Diyarbakır'da gündelik işçi olarak çalışan ilkökul mezunu 48 yaşındaki Hüsnü Bey'e göre Batı toplumu ile birlikte yaşayabiliriz. Fakat bazı sorunlarla karşılaşılabılır. Hüsnü Bey bununla birlikte "düşünce farklılıkları, din ve dillerin ayrı olması gibi sorunların mutlaka beraber yaşamaya engel olacağını" düşünmemektedir. İzmir'de özel sektörde çalışan Fikriye Hanım'a göre "Batılılar ile dinlerimiz farklı, kıyafet ve yemek kültürümüz ayrı. Bu tür sorunlarda toleranslı davranılırsa belki sorun çıkmaz". Ankara'dan, üniversiteye hazırlık öğrencisi Gülüsum de "kendisinin Müslüman olmasından kaynaklanan sorunlarla karşılaşılabileceğini" düşünmektedir. Kayısı bahçesinde konuştuğumuz, Ortaokulu dışarıdan bitirmiş ev hanımı da bazı sorunların çıkabileceğini düşünüyor, ama "imkansız beraberlik yoktur" diye de ekliyor:

"Rahat edemem, kendi akrabalarım içinde daha rahat ederim. Dil sorunu yaşarım, ama zamanla alışabilirim. Yaşarız birlikte, ama zor olur. Dil, yeme içme... Ev tarzları farklı, yeme tarzları farklı. Onlar bizim gibi sofraya kurmazlar. Ama beraber yaşamaya engel değil. sonuçta onların da kalbi var".

Dini ve kültürel konuların dışında, katılımcıların karşılaşılabileceklerini belirttikleri bir başka sıkıntı, yemek

alışkanlıklarına ilişkindir. Araştırma görevlileri Özlem ve Taner bu konuda bazı sorunlar yaşayabileceklerini düşünmektedirler. Taner, “Çok basit düşüncecek olursak, belki onların yediği, içtiği şeyi rahatlıkla yiyemeyeceğim. Ağız tadıyla yiyeceğim şeyler bulamayabilirim mesela. Bunu çeşitlendirebiliriz rahatlıkla” diyerek görüşlerini ifade ediyor. Yemek ve gıdaya ilişkin bir başka endişe “helal gıda” tüketimi bağlamında dile getirilmektedir. Bursa’dan mobilyacı Yusuf Bey bu konuda sorun yaşayacağını düşünmektedir. Bununla birlikte Yusuf Bey’e göre “Aslında yüzyıllardır iki kültür bir arada yaşamayı başarmış, yeni bir şey yok gibi. İstanbul’da halâ Ermeni, Rum mahalleleri mevcut. Tarihten alınacak dersler ile, birlikte yaşamak gerçekleştirilebilir”

Batı toplumunda yaşamaya ilişkin dile getirilen son bir endişe yabancı bir toplumda yaşamaktan duyulan korku ve çekingenliktir. Ankara’da devlet memuru olarak çalışan Levent Bey bu bağlamda görüşlerini şöyle dile getirmektedir:

“Benim açımdan bir sorun olacağını sanmıyorum. Ama o toplumun bana vereceği cevapları bilemiyorum. Biraz kuşkuyla bakıyorum, o insanlar bana acaba nasıl davranacaklar? Ben bugün Türkiye’nin neresine gitsem o misafirperverliği hissedebilirim, ama orada hissedebilecek miyim? Bilemiyorum. Belli bir korku var. Bana nasıl davranacaklarını kestiremiyorum”.

Batı toplumunda yaşadıkları takdirde bazı sorunlarla karşılaşabileceklerini düşünen katılımcılar, son tahlilde bu sorunların aşılamaz olmadığını, ama bu sorunların aşılması için bir diyalog süreci, karşılıklı anlayış ve zaman gerektiğini ifade etmektedirler.

“Yaşayamam”

Katılımcıların bir kısmı da Batı toplumu içerisinde yaşayamayacağını düşünmektedir. Bu katılımcılar, dini, kültürel ve etnik nedenlerle çok ciddi sorunlarla karşı karşıya kalacaklarını ifade etmektedirler. Bu sorunlar genellikle kısa sürede aşılamaz ve birlikte yaşamaya engel sorunlar olarak görülmektedir. Bu katılımcıların genel görünümüne bakıldığında, bunların genellikle yurt dışında hiç bulunmadıkları ya da yurt dışına ilişkin kötü duyumlarla sahip oldukları görülmektedir.

Batı toplumu içerisinde, en fazla dini ve kültürel nedenlerden dolayı yaşanılmayacağı düşünülmektedir. İstanbul’dan inşaat mühendisi İbrahim Bey endişelerini şöyle sıralamaktadır:

“En başta burada alıştığım kültürü orada devam ettirebileceğim konusunda endişeliyim. Ya da dini vazifemi yerine getirebilir miyim, getiremez miyim? Ve ahlaki konularda da endişeliyim. Onlar ahlaki konularda çok serbest ... biz biraz daha mutaassıbiz, muhafazakarız. Bizim muhafazakarlığımız onlar tarafından sürekli yanlış algılandı. Onlar ailevi konularda, ailevi ilişkilerde de rahat. Sosyal dayanışma yok mesela onlarda. Aileler arasında sosyal dayanışma yok, yani herkes kendi menfaatini düşünebilecek bir yapı arzettiği için orada senin bir sorunun olduğu zaman kimse el atmaz”.

Mersin’den internet kafe işleticisi Gökhan Bey de kültürel farklılıklara, Batı’daki ‘aşırı serbestliğe’ işaret ediyor: “Yani kültürümüz farklı, bildiğimiz kadarıyla onlar için her şey normal. Yani, her şey derken, kızların, erkeklerin giyinimleri, tarzları bize uymayan bir sürü şey var. Mesela cinsellik, onlar için gayet normal şeyler yani”.

İstanbul'dan üç genç kız, Tuba, Merve ve Fatma ise Müslüman olarak tepki çekmekten korkuyorlar. Örtülü olarak dış görünüşleri ile yadırganacaklarını ifade ediyorlar. Kendilerine “örümcek kafalı” diye bakılacağı endişesini taşıyorlar.

Bir şirketin sorumlu müdürlüğünü yapan Yasemin Hanım ise bir süre Türkiye'de bir başka şehirde yaşadığını, orada bile ciddi sıkıntılar çektiğini, Türkiye dışına gittiği takdirde çok daha fazla sorunla karşılaşacağını dile getiriyor. Bursa'dan, işçi Ender Bey'e göre Batılıların gerek yaşam gerekse düşünce yapılarındaki farklılıklar sıkıntı yaratacaktır: “Avrupa'da uzun yıllardır yaşayan insanlarımızda bile bir uyum sorunu olmaktadır. İş disiplini de farklılık olur. Örneğin Bursa'daki yabancı tekstil firmalarında iş disiplini daha sıkı. Arkadaşlık, komşuluk ve akrabalık ilişkileri de Avrupa'da daha zayıf olacaktır. Dolayısıyla tüm bunlar birlikte yaşamaya engeldir”.

İzmir'den üniversite öğrencisi Nuray duyumlarından hareketle Avrupa'da yaşayamayacağını düşünüyor: “Rahatlıkla yaşayabileceğimi düşünmüyorum. Avrupa'da yaşayan Türklerimizin gördüğü kötü muameleleri de duyuyoruz. Bazı anlatılanlar bana Avrupa'da hayvanların bile bizden daha değerli olduğunu düşündürüyor. Hem kültürel açıdan ailemin ve çocuklarımla kötü şekilde etkilenmesinden korkarım”. Yine İzmir'den Mert Bey'e göre “Bizler istesek bile onlar bizi orada yaşatmazlar. Almanya'da Türk ailelerin evlerini bile yakmaya başladılar. Bunların nedeni, onların bizleri Türk ve Müslüman olduğumuz için sevmemelerinden kaynaklanıyor”.

Batı toplumu içerisinde yaşayamayacaklarını düşünenlerin dile getirdikleri bir başka eleştiri, Batı top-

lumunun tutucu, ötekini dışlayıcı ve ırkçı olduğudur. Konya'dan ilkokul öğretmeni Sümeyra Hanım bu durumu şu sözlerle ifade etmektedir: “Batı toplumlarının, kültür ve özellikle onu oluşturan din ve değerler konusunda, tutucu olduğunu, kendilerinden olmayanları da ötekileştiren bir tavır takındıklarını biliyorum. Ve aidiyetin insan için önemli olduğuna, bu öteki olmanın insanı psikolojik anlamda rahatsız edeceğine inanıyorum”. İzmir'den eczacı Didem Hanım da Batı toplumunda yaşadığı takdirde ayrımcılıkla karşılaşacağını, dışlanacağını ve kendisine karşı ırkçılık yapılacağını düşünmektedir. Yine İzmir'de bir lokantada bulaşıkçılık yapan ilkokul mezunu Celal Bey'e göre ise “Onlar bize barbar derler ama asıl barbar onlar. Biz insanları hiçbir zaman ayırmayız. Ama onlar bize ikinci sınıf, vebalı insan muamelesi yaparlar. İkinci sınıf bir vatandaş olarak yaşamak da mümkün değildir”.

5) Batılı Bir İnsanın Türkiye'de Yaşamaları

Katılımcılara sorulan bir başka soru “Batılı bir insanın sizin aranızda rahatlıkla yaşayabileceğini düşünür müsünüz? Ne tür sorunlarla karşılaşmasını beklersiniz? Bu sorunlar beraber yaşamaya engel midir?” sorusu idi.

Bir önceki, “Batı toplumu içerisinde rahatlıkla yaşayabilir misiniz?” sorusu ile kıyaslandığında, katılımcılar çoğunlukla Batılı bir insanın kendi aralarında daha rahat yaşayabileceğini belirtmişlerdir. Verilen yanıtlar iki grupta toplanabilir:

“Rahatlıkla yaşar”

Bu soruya verilen yanıtlarda ilk dikkati çeken bulgu, katılımcıların önemli bir kısmının, Batılı bir insanın,

kendilerinin Batılı bir ülkede yaşamalarından çok daha rahat kendi aralarında yaşayabileceğini düşünmeleridir. “Kendilerinin hoşgörülü olduğu”, “Türk milletinin geçmişte çok farklı medeniyetleri bir arada yaşattığı”, “misafirperver olduğumuz”, “zengin oldukları için Batılıların bir sorunla karşılaşmayacakları”, “bizim Batılılar kadar dışlayıcı olmadığımız” gibi nedenler, Batılı bir insanın kendi aralarında daha rahat yaşayabileceğine dair dile getirilen düşüncelerdir. Bu gruptaki katılımcıların doğal olarak hiçbiri Batılıların kendi aralarında fazlaca bir sorunla karşılaşacağını ya da karşılaşılacak sorunların aşılabilir olduğunu düşünmemektedir.

İzmir’de devlet memuru olarak çalışan Selma Hanım’a göre; “Bir Batılı bizim içimizde çok rahatlıkla yaşayabilir. Hiçbir ciddi sorunla da karşılaşmayacaktır. Çünkü Türk toplumu her zaman engin hoşgörüsüyle tanınır, bu yüzden önemsenecek derecede sorunlar yaşamayacaktır”. Çok benzer ifadeleri Yine İzmir’den Celal Bey’in, İstanbul’dan Mehmet ve Ahmet Bey’lerin, Konya’dan Ayşe Hanım’ın, Ankara’dan Kasım Bey’in ve diğer pek çok katılımcının sözlerinde de bulmak mümkündür. Mersin’den Nihal Hanım’a göre bizim hoşgörülülüğümüz ve misafirperverliğimiz “aptallık” derecesine varacak niteliktedir. Katılımcılar “hoşgörülü olduğumuzu” ifade ederken bazen Osmanlı mirasına, bazen Türk kültürüne ve bazen de İslami kurallara referansta bulunuyorlar. İstanbul’dan Fatma ve Merve bu bağlamda “komşusu açken tok yatan bizden değildir” hadisini hatırlatırken, yine İstanbul’dan Mustafa Bey “İslam dininin gayrimüslim de olsa komşuluk hakkına ve adalete verdiği önem nedeni” ile yabancıların bir sorunla karşılaşmayacaklarını düşünmektedir. Mustafa Bey’e göre bireysel düzeyde, “Hans ile Hasan” arasında sorun

çıkılmaz. Ama siyasal sistemler için içine girerse sorunlar başlar. “İnsanlar arasında sorun yok, politikalar arasında sorun var” diyen Ankaralı Hüseyin Bey de Mustafa Bey gibi düşünmektedir.

Batılı birisinin bizim aramızda sorun yaşamayacağına dair belirtilen bir başka gerekçe bizim toplumumuzda ırkçılığın, dışlayıcılığın olmadığıdır. Bursa’dan Çiğdem Hanım’a göre “Türklerde hiçbir zaman dışlama ya da ters tepki olmaz. Biz Batılılara karşı çok olumlu bir yaklaşım içerisindeyiz”. Taksi şoförü Hüseyin Bey de, konuşmamızda, Çiğdem Hanım’ı haklı çıkarıncasına yabancı yolcularına nasıl daha özenli davrandığını anlatıyor.

Konya’dan Melahat Hanım ise Batılıların alışık olduğu hayat tarzının bizde de artık yerleştiğini, alışveriş kültürünün, televizyon programlarının benzeştiğini ileri sürerek bir sorun çıkmayacağına işaret ediyor.

Bazı katılımcılar Türkiye’de yaşamakta olan Batılıları örnek vererek hiçbir sorunlarının olmadığına değiniyor. Antalya’da, İstanbul’da, Kız Kalesi’nde onlarca Batılı insanın çok rahat bir şekilde yaşadığına vurgu yapılıyor. Mersin’den bar işletmecisi Serdar Bey “geçenlerde Annalisa diye birisinin geldiğini, kimsenin ona nereli olduğunu bile sormadığını, sonradan Amerikalı olduğunu öğrendiklerini, buraya gelip yerleştiğini” belirtiyor. Bursa’dan Serdar Bey ise kendi deneyimini aktarıyor ve olası sorunlara işaret ediyor:

“Ben Batılıların burada rahatlıkla yaşayacaklarına inanıyorum. Çünkü ben bunu kendim yaşadım. Bosch firmasında çalışırken Avrupa’nın değişik ülkelerinden (İspanya, Almanya, İtalya gibi) insanlarla karşılaştım. İlk başta onlarda da bize karşı bir çekingenlik vardı. Ancak

zaman içerisinde çok güzel bir kaynaşma oldu. İnsanlar birbirini tanımadığı için ilk başta bir çekingenlik oluyor, ardından bu durum diyalog ile aşıyor. Yabancıların karşılaşabileceği sorunlardan bir tanesi Türk halkının meraklı bakışları ve giyim tarzı konusunda olabilir. ‘Küpesi var mı, eşcinsel mi?’ gibi dış görünüş önem taşır”.

Bazı katılımcılara göre ise Batılıların burada herhangi bir sorunla karşılaşmaması, bizim değil onların davranışlarından kaynaklanmaktadır. Bu görüştekiler Batılıların “mütevazi oldukları”, “rahat insanlar oldukları için sorunları kolaylıkla aştıkları”, “ekonomik yönden zengin oldukları için sorunlarla karşılaşmayacakları” gibi nedenleri dile getirmektedirler. Uzun yıllar Hollanda’da kalmış olan milletvekili danışmanı Deniz Bey, Batılıların daha uyumlu olduklarını belirterek bir başka noktaya işaret ediyor:

“Türkiye’deki dışlayıcılık kadar yurtdışında da dışlayıcılık var. Öyle bir şeyden bahsetmiyorum, ama buraya gelen insanlar biraz daha adaptasyona yakınlar. Yani daha çok kaynaşıyorlar. Buraya gelenler biraz daha şey, yani seninle konuşuyor, bununla konuşuyor, böyle bir ortam yaratıyor. Ama buradan giden birisi, mesela adam köyünden kalkmış 80’lerde gitmiş Türk mahallesinde oturuyor. Ekmeğini Türk mahallesinden alıyor. Efendime söyleyeyim, pazar market Türklerin elinde. Kasap da Türklerin elinde. Tabi böyle bir şey olunca insanlar oraya adapte olamıyorlar. Dediğim gibi bu da şeyden kaynaklanıyor. Oradaki insanların daha bireysel ve buradaki toplumun biraz daha grupsal olması”.

Batılı bir insanın kendi aralarında rahatlıkla yaşayabileceğini düşünen katılımcılar sınırlı sayıda bazı sorunlara da işaret etmektedirler. Bu sorunlar, bürokratik engel-

ler, Türkiye’deki trafik sorunları ve kuralızsızlık, Batılıların giyim kuşam konusunda daha serbest davranmaları, komşuluk ilişkilerinde Batılıların hemen polis çağırması biçiminde sıralanıyor.

“Rahatlıkla yaşayamaz, sorunlarla karşılaşır”

Katılımcıların bir kısmı, Batılı bir insanın kendi semtlerine yerleşmesi durumunda rahatlıkla yaşayamayacağını, bazı sorunlarla karşılaşabileceğini düşünmektedir. Dil, din, kültür, yaşam biçimi, giyim-kuşam, alışveriş, örf ve adetler bakımından bir Batılının sıkıntı çekebileceğini ifade etmektedirler.

Ankara’dan işadamı Ahmet Bey’e göre, Batı’ya gidip yerleşmesi ya da Batı’dan bir insanın buraya gelip yerleşmesi durumunda en büyük sorun, karşılıklı taşınan önyargılardır. Önyargılar aşılamaz değildir. Ama bunun için “önyargılı olanın da, önyargı duyulanın da kendisini ifade etmesi için gayret etmesi” gerekmektedir. İstanbul’dan Köksal Bey’e göre de önyargılar birlikte yaşamaya engel teşkil edecektir. Ama önyargılar, gidilen yere ve eğitim durumuna göre daha az ya da daha çok olabilir. Benzer şekilde diğer bazı katılımcılarca küçük şehirlerde daha fazla sıkıntı olacağı ifade edilmektedir.

Mersin’den Gökhan Bey, kendi yaşadığı semtte Batılıların giyim-kuşamlarının sorun teşkil edeceğini ifade etmektedir. İstanbul’dan Süleyman Bey ise Batılı bir insanın Türk toplumunda ibadet, yemek ve damak tadı sorunları ile karşı karşıya kalabileceği düşüncesindedir.

Ankara’dan, eşlerinden yeni boşanmış olan 20’li yaşlardaki Kimya ve Ulviye Hanım ile İstanbul’dan Semra Hanım, kendi semtlerinde özellikle yalnız yaşayan ya-

bancı bayanları Türk erkeklerinin rahat bırakmayacağını dile getirmektedirler. Onlara göre yalnız yaşayan yabancı bayanlar, eşlerini kıskanan Türk bayanlar için de sorun teşkil edecektir. Batı'ya karşı olumsuz yaklaşımlarıyla yukarıda kendisinden söz ettiğimiz Malatyalı araştırma görevlisi bayan da Türkiye'deki bir Batılı'nın örf ve adetlerden dolayı sıkıntıyla karşılaşabileceğini, dil sorunu yaşayabileceğini ve "iyi bir Hıristiyan ise Malatya'da Hıristiyanlığı alenen yaşama anlamında bazı sıkıntıları olabileceğini" ifade etmektedir. Bununla beraber O'na göre bir Batılı'nın Türkiye'de yaşaması, kendisinin Batılı bir ülkede yaşamasına kıyasla daha kolay olacaktır.

İzmir'den avukat Ahmet Bey ve Mersin'den Maliye Bakanlığı'ndan emekli Nesrin Hanım, Batılıların Türkiye'de rahatlıkla yaşayabileceklerine, dışlanmayacaklarına dair katılımcıların taşıdığı genel kanının aksini düşünmektedirler. Ahmet Bey ve Nesrin Hanım'a göre bizim aramızda yaşayan Batılılara "gavur" damgası vurularak dışlanacaklardır. Uzun yıllar Hollanda'da yaşayan ve emekli olduktan sonra Mersin'e yerleşen Yücel Bey ise dışlanmanın tek taraflı olmadığına işaret ediyor:

"Gettolaşma oluyor, biz orda gettolaşmışız, onlar burada gettolaşiyor. Herkes aynı siteden ev alıyor burada. Çünkü kendini koruma ihtiyacı hissediyor. Ama bir İspanya, Fransa sahillerinde aynı şey yok; hepsi aynı yerlerden almamışlar, dağınık. Bulduğunuz yere entegre olmanız lazım, oradaki insanlarla kaynaşmanız lazım".

Batılı bir insanın kendi semtlerinde yaşayamayacağını düşünen katılımcılar da genellikle karşılaşabilecek sorunların aşılamaz olmadığını düşünmektedirler. Sınırlı sayıdaki bazı katılımcı ise bu sorunların beraber yaşama engel olduğu kanısındadır.

6) Avrupa'da Yaşayan Müslümanların ve Türklerin Karşılaştığı Sorunlar

Batı-kültür bağlamında katılımcılara son olarak "Avrupa'da yaşayan Müslümanlar ve Türkler sizce bugün ne tür sorunlarla karşı karşıyadır? Bu sorunların kaynağı nedir?" diye sorduk.

Katılımcıların büyük çoğunluğu Avrupa'da yaşamamış insanlar oldukları için verilen yanıtlar genellikle yakın çevrelerinin anlatımlarına, Almanya'da Neo-Nazilerin Türklere gösterdikleri tepkilere ve 11 Eylül'den sonraki gelişmelere dayanmaktaydı. Genel olarak verilen yanıtlar Avrupa'daki Türklerin ve Müslümanların dini ve kültürel dışlanmaya maruz kaldıkları, ekonomi, eğitim ve uyum konularında sorunlar yaşadıkları yönündedir. Sorunların kaynağı, bazı katılımcılara göre Batılılar, bazı katılımcılara göre ise yeterince uyum çabası göstermeyen Türkler ve Müslümanlardır.

Mersin'den çiftçi Deniz Bey ve Bursa'dan ilkökul mezunu 68 yaşındaki ev hanımı Ayten Hanım'a göre artık Avrupa'da yaşayan Türklerin Türklük ve Müslümanlıkla alakaları kalmamış durumdadır. Tamamen Avrupalılaştırmışlardır. Oradaki Türkler dini özgürlüklerini yeterince yerine getirememektedirler. Yeterince cami bulunmamaktadır. Ezan açıktan okunamamaktadır. Bu bağlamda İstanbul'dan Mustafa Bey Danimarka'daki olaylara ve Fransız devlet liselerindeki başörtüsü yasağına dikkat çekiyor.

Bazı katılımcılar ise Avrupa'da dini özgürlükler bakımından sıkıntı olduğu iddiasını şiddetle reddetmektedirler. Örneğin Mersin'den Nihal Hanım ile Serdar ve Yücel Beylere göre oradaki Türkler ve Müslümanlar her türlü

faaliyeti rahatlıkla yapabilmektedirler. Orada Türkiye'de bulamayacakları özgürlüklere sahiptirler. Serdar Bey'e göre bu kadar özgürlük, Avrupa tarafından Türkiye'ye kötülük olsun diye verilmektedir.

İstanbul'dan Murat ve İbrahim Beyler ise bir başka temel soruna işaret ediyor. Avrupa'daki Türkler zamanla Türkçe'yi unutupyorlar. Özellikle çocukları Türkçe'den tamamen kopuyorlar. Konya'dan ilkokul öğretmenleri Melahat ve Sümeyra Hanımlar Türklerin geldikleri noktayı "kimlik krizi" olarak niteliyorlar. Sümeyra Hanım'a göre "Özellikle Türklerin üçüncü kuşağı kimlik sorunu yaşayıp, kendilerini ne Türkiye'ye ne oraya ait hissetmedikleri ortada. Bunun sebebi ise gerek Batı'daki yerleşik tutum, gerekse eğitimsizlik olabilir"

Türklerin ve Müslümanların yaşadıkları sorunlara ilişkin, dini özgürlüklerin yetersizliği eleştirisinden çok daha fazla olarak dile getirilen bir başka eleştiri seti, katılımcıların ifadeleriyle "dışlanma", "ötekileştirme", "ayrımcılık", "adam yerine konmama" ya da "ikinci sınıf vatandaş muamelesi görme" olarak özetlenebilir. Bu eleştiriler Avrupa'da yaşayanların aktardıkları tecrübeler, kötü koşullarda çalıştırıldıkları iddiaları, ırkçılık, 11 Eylül sonrası gelişmeler, Almanya'daki 'dazlakların' yaptıkları ve Danimarka'daki son olaylara referans verilerek desteklenmektedir. İzmir'den üniversite öğrencisi Esin'in sözleri bu eleştirilerin genel niteliğini ortaya koymaktadır:

"Dışlanma, ikinci sınıf vatandaş muamelesi, bazı haklardan mahrumiyet vb. sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Orda yaşayan vatandaşlarımızda zaten bunlardan şikâyet ediyor sürekli. Temel neden ırkçılık, Türklük ve Müslümanlık. Nedense bizi bir türlü sevemiyorlar".

Az sayıdaki bazı katılımcı ise karşılaşılan sorunların ekonomik olduğunu düşünmektedir. Gerek Türklerin yeterli ekonomik güçlerinin olmaması ve gerekse yaşanan ülkelerin kendi vatandaşlarına iş yaratma çabası sorunların nedenini teşkil etmektedir.

Azımsanmayacak oranda bazı katılımcılar ise karşılaşılan sorunların nedeni olarak Türkleri ve Müslümanları görmektedir. Bu katılımcılara göre öncelikle Avrupa ülkelerine gidenlerin eğitimsiz oluşu ya da oldukça düşük düzeyde eğitim almış olmaları sorunların kaynağını oluşturmaktadır. Yetersiz eğitim düzeyi, yetersiz ekonomik koşullar ve kültürel dışlanma sorunların aslında temel nedenidir.

Bu katılımcıların Türklere ve Müslümanlara yönelik dile getirdikleri bir başka eleştiri, bunların gittikleri ülkelerde buldukları ortama uyum için yeterince çaba göstermedikleridir. Türklerin ve Müslümanların "kendi içlerine kapanık yaşamaları", "gettolaşmaları", "kendi kabuklarını kıramamaları", "eğitimsiz oluşları", "Türk konsolosluklarının Türklere kötü muamelesi", "bireylerin ve ilgili devlet kuruluşlarının entegrasyon için yeterince çaba sarfetmemesi" bu eleştirilerde en fazla vurgu yapılan konulardır.

Ankara'dan Ahmet Bey'in sözleri, Türklerin ve Müslümanların buraya kadar dile getirilen sorunlarını ve kuşaklar arası farklılıkları özetler gibidir:

"Avrupa'da yaşayan Türkler deyince, ilk giden Türk işçiler açısından düşünüyoruz. Onların sorunlarıyla bugün yaşayanların sorunları çok çok farklı. İki yönden farklı. Avrupa'da yaşayan ilk Türklerin sıkıntıları iase ve ibadetle ilgiliydi. İkinci neslin en büyük sorunu kültürel

altyapı sorunuydu. Üçüncü neslin ise entegrasyonla ilgili sorunları var. Avrupa'daki Türklerin en büyük sorunu Türkiye'deki Türkler. Avrupa'daki Türklerin Avrupa'dan çok Türkiye ile sorunları var. Türk büyükelçilikleri Avrupa'daki Türkleri 'fişleme' pozisyonunda. Hizmet verme, oradakilerin bir sıkıntısına faydalı olma pozisyonunda değil. Diyanet İşleri Başkanlığı ise oradakilerin farklı örgütlenmelere girmemesi amacıyla oluşturulmuş bir cami ve takip sistemi içerisinde. Bunlara, Türkiye'ye geldiği zaman akrabalarından tutun da, devlete kadar herkes yabancı gözüyle bakıyor. Almanya'daki Türkleri, Türkiye'deki Alamancı sendromunun daha fazla etkilediği kanaatindeyim”.

7) Batı-Kültür Üzerine

Katılımcılar Batı-kültür alanında da, Batı-genel ve Batı-Hıristiyanlık alanlarında olduğu gibi, tekil değil çoğul bir yaklaşım içerisindeyler.

Batı-kültür alanında ilk dikkati çeken nokta, katılımcıların 11 Eylül sonrası gelişmeler, Danimarka'daki karikatür krizi, Papa'nın açıklamaları ve Almanya'da yakın zamanlardaki Neo-Nazilerin neden oldukları olaylara atıfta bulunarak, kültürel alandaki genel sorulara kıyasla daha negatif yanıtlar vermeleridir. Katılımcının aktif olarak kendisinin katılımını gerektirmeyen “Batı kültürü ile Türk kültürü uyuyor mu?”, “Batı kültürünün gündelik yaşamda ağır bir yer tutması sizi rahatsız ediyor mu?”, “Batı'da yaşayan Türk ve Müslümanlar ne tür sorunlarla karşı karşıyadırlar?” gibi daha genel ve soyut sorularda daha endişeli, daha içe dönük, daha fazla korku içeren yanıtlar verdikleri gözlemlenmiştir. Bu durum iki nedenle izah edilebilir. Öncelikle daha genel nitelikli sorularda katılımcılar yukarıda değinilen

ve Türklere ve Müslümanlara karşı Batı'da gelişen olayların etkisinde hareket etmektedirler. İkinci olarak, bu durumu aslında sadece Batı kültürüne karşı bir tepki olarak değil, küreselleşme süreçlerinin kültürel alanda yarattığı sonuçların bir uzantısı olarak okumak daha anlamlı görünmektedir.

Batı-kültür alanında öne çıkan ve aslında yukarıdaki tespit ile çelişen ikinci bulgu, katılımcıların kendilerini doğrudan ilgilendiren sorularda çok daha pozitif, çok daha olumlu bir yaklaşım içerisinde olmalarıdır. “Bir Batı ülkesinde rahatlıkla yaşayabilir misiniz?” ya da “Batılı bir insan sizin semtinizde rahatlıkla yaşayabilir mi?” gibi daha somut sorularda katılımcılar genel ve soyut nitelikteki sorularla kıyaslanamayacak oranda olumlu yanıtlar verebilmektedirler. Batı kültürü ile Türk kültürünün uyuşmadığını söyleyen bir katılımcı, “Batılılarla birlikte yaşayabilir misiniz” sorusuna çok rahatlıkla, zaten uzun zamandır birlikte yaşamakta olduğunu, onlarla çok iyi anlaşacağını (örneğin Konya'dan 71 yaşındaki Ayşe Hanım), onların kendisine diğer Batılılardan daha fazla güvendiğini (örneğin yine Konya'dan uzun yıllar Avrupa'da kalmış Fadime Hanım) ifade edebilmektedir. Bir Batılının kendi semtlerine yerleşmesi durumunda ne tür sorunlarla karşılaşacağı sorusunda ise hemen hemen hiçbir katılımcı, bir Batılının kendi semtine yerleşmesine ilkesel düzeyde bir karşıtlık göstermemiştir. Bu soruda katılımcıların büyük çoğunluğu kendilerinin ve Türk milletinin hoşgörülü, farklılıklara açık olduğunu ve zaten Türkiye'nin böyle bir mirasa da sahip olduğunu belirterek daha olumlu yanıtlar vermişlerdir.

Bu iki veri birlikte düşünüldüğünde, katılımcıların önemli bir kısmının Batı kültürüne ve küreselleşmenin

kültürel etkisine yönelik, Batı kaynaklı bir korku ve endişe içerisinde oldukları söylenebilir. Bununla birlikte doğrudan kendilerini ilgilendiren daha somut konularda

ise Batı kültürüne ve Batılılara karşı bir korku ve endişelerinin olmadığı, özgüvenlerinin güçlü olduğu ortaya çıkmaktadır.

V. BÖLÜM

SİYASET: FİLMİN KOPTUĞU YER

Siyaset: Filmin Koptuğu Yer

Batı'nın genel, kültürel ve dinsel algılamalarından sonra katılımcılara Batı-siyaset ve Batı-Türkiye bağlamında sorular soruldu. Katılımcılar Batılı devletlerin Türkiye'ye ve İslam dünyasına yönelik politikalarını nasıl değerlendiriyorlardı? Batılı devletlerin bu politikalarının kendi halkları tarafından da onaylandığını düşünüyorlar mıydı? Batılı devletler arasında fark var mıydı? AB'ye ve Türkiye'nin AB'ye girişine nasıl bakıyorlardı? “Medeniyetler İttifakı” Projesinden haberleri var mıydı ve bu proje yaşanan sorunların çözümüne katkı sağlayabilir miydi?

Bu sorulara verilecek cevapların, çalışmanın amacı bakımından özellikle önemli olacağı düşünülmüştür.

1) Siyasileştikçe Çirkinleşen Bir Kavram: “Batı”nın Çağrışımları

“Batı” ile ilgili kanaatler, konu siyasete geldiğinde belirgin bir biçimde farklılaşmaktadır. Batı kavramına siyasi bir anlam verildikçe, din ve kültür anlamındaki sıcak yaklaşımlar soğumakta, eleştiriler sertleşmektedir. Siyaset söz konusu olduğunda, Batı'nın sahip olduğu erdemlerin listesi fazla uzun değildir. Bununla beraber, siyasi

boyutuyla dahi Batı kavramının homojen bir algılanış biçiminden söz edilemez. Batı yine olumlu, olumsuz ve aynı anda hem olumlu hem olumsuz algılanış biçimleriyle zihinlerde yer etmiş görünmektedir.

2) Batılı Devletler İslam Dünyasına Nasıl Bakıyor?

Batılı devletlerin İslam dünyasına yönelik politikalarının olumsuzluğu konusunda genel bir görüş birliğinden söz etmek mümkündür. Batılı devletlerin yaklaşımlarını tanımlamak için “önyargılı”, “sömürücü”, “dostça bakmayan”, “Haçlı zihniyetini atamayan” gibi ifadeler tercih edilmektedir. Ancak bu olumsuzluğun izahına gelince, nedenler farklılaşmaktadır.

Şeker fabrikası emekli müdürü İrfan Bey, Batı ile İslam dünyası arasındaki ilişkilerin bugünkü olumsuz durumunun başlıca sebebi olarak ABD Başkanı George W. Bush'u görüyor: “Bush'tan sonra, hiç öyle bir şey olmamasına rağmen, dışarıda yaşayan Müslümanlar kendilerine düşman diye bir fikre kapıldılar. Yegane sebebi de W. Bush, çok tehlikeli bir insan”. ABD Başkanıyla ilgili kanaatler, onun İslam dünyasına yönelik “Haçlı Seferi” çağrısından, dünyayı felakete sürüklemek için İslam dünyasında kan dökmesinden, kendi halkına karşı bile komplo kurmasına kadar bir dizi gerekçeyle temellen-

diriliyor. Mersinli bar işletmecisi Serdar Bey, “Ben ikiz kulelere kendilerinin girdiğini düşünüyorum. ... birçok şeyin altında da onların olduğunu düşünüyorum” diyor. Bir başkası ise, ABD'nin İslam dünyasında yürüttüğü savaşın ardındaki ekonomik sebeplere işaret ediyor: “Batı hayatta kalabilmek için dominant olmak zorunda. İkinci ve Üçüncü Dünya Ülkelerini her zaman kullanmak isteyeceklerdir”.

Mali müşavir Ahmet Bey'e göre asıl sorun Batı'nın materyalizminden kaynaklanıyor:

“Batı materyalizm üzerine inkişaf etmiş durumda. Yani kendi çıkarları her şeyin üstünde. Geçmişteki emperyal sömürge dönemlerinde de bunu bizzat görüyoruz. Bu, günümüzde de öyle. Şu an Batı için en doğru şey, kendisi için en doğru olan şeydir... Bakış açıları tamamen kendi çıkarlarını realize etme şeklinde”.

Ankara'da konuştuğumuz Özlem Hanım, “[Batı'nın] bazı tutumlarını onaylamıyorum. Gerçekten de altında din etkeninin olabileceğini düşünüyorum” diyor. Ancak Batılı devletlerin bu olumsuzluğunun nedenini esas olarak İslam dünyasında arıyor:

“Maalesef Müslümanlığı genelde terörizmle özdeşleştirmiş durumdalar. Dışarıdan bakan birisi olarak çok da haksız olduklarını söyleyemiyorum. Teröristler Müslüman çıkıyor ya da bu işi bizim dinimiz adına yaptığını söylüyor. Böyle düşündükleri için onları suçlayamıyoruz”.

Ancak yine Ankara'da, başka bir mekanda konuştuğumuz araştırma görevlisi Özlem Hanım, sorunun din-den kaynaklandığına inanmıyor. İslam ve terör arasında

kurulan ilişkinin, Batılı devletlerin ekonomik ve siyasi çıkarlarını meşrulaştırmak için kullanıldığını düşünüyor:

“Batı'nın direkt Müslümanlığın kendisiyle bir sorunu olduğunu zannetmiyorum. Bu kullanılan bir şemsiye. Amerika-Rusya kutuplaşması çokünce buna alternatif bir kutuplaşma bence Hıristiyan-Müslüman temelinde yaratılmaya çalışılıyor. Bu direkt Müslümanlık inancıyla ilgili bir sorun değil, bu sadece bu anlamda kullanılan işlevsel bir araç. Neyin işlevsel amacı? Ötekileştirmenin. Niye Müslümanlar? Çünkü Müslüman ülkeler, enerji kaynaklarına hükmedebilmek için önce onu karşınıza alıp ötekileştirip düşman olarak, rakip olarak koyacaksınız ki, sonra da o anlamda onunla bir rekabete giresiniz.”

İzmir'den Fikriye Hanım ise başka ifadelerle Özlem Hanım'a paralel görüşler dile getirmektedir:

“Batılı ülkelerin hepsi İslam ülkelerini birbirine düşürmek ve birbirinden ayırmak istiyor. Çünkü Batılılar oradaki petrol kuyularını ele geçirmek istiyor. Bunun için de karşılarında güçlü bir devlet istemiyor. Bölgenin en güçlü ülkesi olduğu için, Türkiye'yi de parçalamak istiyorlar. Bu nedenle sürekli olarak yeni şeyler ortaya çıkarıyorlar. Ortadoğu, Kürt meselesi, din... Amerika bunların başı”.

Malatyalı araştırma görevlisi de sorunun daha çok “ekonomik etkenler”den, bu kapsamda “küresel emperyalizm”den kaynaklandığını ileri sürmekte, din sorununa bu çerçevede şöyle yer vermektedir:

“En önemli örneği İran'a karşı yaptıklarıdır. Batı, İslam'ın kendi sahip olduğu teknolojik imkanlara sahip olmasını istemiyor. Irak'ta ABD'nin yaptıkları da Batı'nın

İslam dünyasına bakışını gösteriyor. Çok belirgin olmamakla birlikte din ve özellikle ekonomi, küresel emperyalizm Batı'nın en sorunlu yanları. Din pek değil. Çünkü mesela neden Budistlerle uğraşmıyorlar? En önemli sorunlu yan ekonomiktir, yani petrol”.

3) Batılı Devletler Türkiye'ye Nasıl Bakıyor?

Mülakata katılanların büyük bir çoğunluğuna göre Batılı devletlerin İslam dünyasına yönelik olumsuz yaklaşımları çerçevesinde, Türkiye'ye yönelik yaklaşımları da siyasi bakımdan ciddi bir biçimde sorunludur. Kilimci İsmail Bey'e göre Batı Türkiye'ye karşı “ikiyüzlü”dür. Daha iyimser bir yaklaşımla, Batı'nın da Türkiye'ye karşı karışık duygular içinde olduğunu söyleyen bir işçi, “Türkiye'nin bir [Avrupa] politikası varken, Almanya ve Fransa'nın [bir Türkiye politikası] yok” diyor. Ama Bursalı mobilyacı Yusuf Bey de, ilk kanaat sahibi gibi olumsuz kanaatler taşıyor; “Müslüman olduğumuz için bize ters yaklaşıyorlar, işlerimizi sürekli yokuşa sürüyorlar” şeklinde konuşuyor. Batılı devletlerin İslam dünyasına ve Türkiye'ye bakışını “yanlı” buluyor. Genç bankacı Fuat Bey'e göre de “Türkiye'ye yönelik politikaları hep çifte standartlı, sorunlu, önyargılı”. “İyi bir tarih bilgimi yok”, diyor Bursalı genç pazarlama elemanı Çiğdem Hanım ve ekliyor: “Ancak Osmanlı'dan kalan bir düşmanlık halâ devam ediyor. Bu onların beynine kazınmış”.

Batı'nın Türkiye'ye bakışını az sayıda katılımcı “olumlu” bulurken, diğer yaklaşımlar derece derece olumsuz kanaatleri yansıtmaktadır. Pazarlama uzmanı Berna Hanım'a göre bunda bütün sorumluluk Batı'ya ait olmayıp, Türkiye'ye yönelik olumsuz yaklaşımlarda başka bir sebep de söz konusu olabilir:

“Çok iyi bakmıyorlar. Eğer Türkiye'ye gelirlerse, bundan sonra fikirlerini değiştirip medeni bir topluma geldiklerini söylüyorlar. Avrupa'daki Türkler kendilerini geliştiremedikleri için Avrupalılar da ancak Türkiye'ye geldikten sonra fikirlerini değiştirebilmekte ve medeniyetimizi tanımaktadırlar.”

Malatya'dan ilkokul mezunu ev hanımı bir bayan ile yine Malatya'dan ilkokul mezunu işçi emeklisi bir bey de Batı'nın Türkiye'ye bakışını olumlu bulmaktadır. Bu katılımcılara göre, AB ülkeleri, Türkiye'de gelişmişliği, daha az işkence yapılmasını, idamın olmamasını ve demokratikleşmeyi isteyerek aslında Türkiye'ye iyilik yapıyorlar. AB ülkelerinin politikaları Türkiye'yi sınırladıkça de aslında Türkiye'nin yararına olan politikalarıdır.

Diyarbakır'dan bir öğretmen hanım da Batılı devletlerin yaklaşımındaki olumsuzluğun kısmen kendimizden kaynaklandığına işaret ediyor: “Nedeni ise Türkiye'deki insan hakları ihlalleridir”.

Mersinli emekli PTT işçisi Nihal Hanım “Kullanılıyor sadece başka bir şey yok”, diyor ve ekliyor: “İşte geçenlerde İsrail'e füzeler gitti Taşucu'ndan, [bunu gizlemek için] bizim kayıkçıları falan çıkarmadılar”. O'na göre Türkiye üzerine hep oyunlar oynanmış. “Şimdi Şu Çılgın Türkler'e başladım” diye de ekliyor. Ev hanımı Fadime Hanım da Amerika'nın Türkiye'yi adeta oynattığını düşünüyor ve “askerimizin başına çuval geçirdiler” diyor.

Batılı devletlerin Türkiye'ye yönelik yaklaşımını eleştirirken yaygın bir biçimde dile getirilen sorunlar, Batı'nın “çifte standart”, “ikiyüzlülük” ve “teröre destek” gibi politikalarıyla ilgilidir. Mülakata katılanlara göre, bu

sorunlar, Batılı devletlerin “terörle mücadelede bizimle beraber olmamaları”, “PKK’yı beslemeleri, kollamaları”, “aşırı İslamcılara bağırmasına basmaları” ile Kıbrıs sorusunda haklı olan Türkiye’yi değil Rumları kayırmaları, Ermeni soykırımını tanımayacağına zorlamaları ve PKK’yı desteklemeleridir. “Kesinlikle yanlı, oyun içindeler. En sorunlu konular Ermeni sorunu, ırkçılık ve din” diyor Bursalı katılımcı; O’nun sözleri Konyalı katılımcının sözlerinde yankısını buluyor:

“Ruanda’da 2 milyona yakın insanın katledilmesi var. Bunların sorumlusu Fransa’dır. Ama bunları dile getiren yok. Fransa’nın olayların nasıl sorumlusu olduğunu biliyoruz. Ama tutturmuşlar bugün Türkiye’ye Ermeni soykırımını tanı diye baskı yapıyorlar; aksi halde Türkiye’yi AB’ye almayacaklarını söylüyorlar. Almaya-caklarsa almasınlar canım”.

4) Batılı Halkların Türkiye’ye Bakışı

Batılı halkların “biz”e bakışı konusunda da parçalı bir algıdan söz etmek mümkün. Mülakata katılanların çoğunluğu, Batılı toplumların Türkiye’ye ve kendilerine olumsuz baktıklarını düşünüyor. Ancak bunu asli bir farklılıktan kaynaklanan temel bir durum olarak görenlerin azlığı dikkat çekiyor. Olumsuz bakışı “iletişimsizliğe” veya Türkiye’den giden insanların içinden geldikleri sosyal kesimlerin özelliklerinden kaynaklanan sıkıntılara bağlayanlar çoğunlukta.

Bankacı Fuat Bey, “Kesinlikle önyargılılar, ancak buraya geldiklerinde, bizleri tanıdıklarında fikirleri değişiyor” diyor. Ankaralı taksi şoförü Hüseyin Bey de aynı kanıda: “Bizi iyi tanıdıklarını sanmıyorum. Bizi halâ dışarı yansıyan olumsuz gelişmelerle tanıdıklarını sanıyorum”.

Barbar olduğumuzu düşünüyorlar, diyor Hüseyin Bey, “Ülkenin nerede olduğunu bilmeyenler var”. Lise mezunu Serdar Bey de “pek objektif bakmadıkları” kanaatinde; “ama Türkiye’ye geldiklerinde sempatik oluyorlar. Bunun nedeni onların Türklere karşı, bizim de onlara karşı yetiştirilmemiz” diye de ekliyor.

İşçi emeklisi Hasibe Hanım, olumlu ve olumsuz bakış açısının bir sebebi veya göstergesi olarak yaş faktörüne vurgu yapıyor: “İnsanına göre değişiyor. Yaşlılar çok gaddar görüyor bizi, gençlerde değişiklik var. Buraya geliyorlar, görüyorlar, ama yaşlıları değiştiremiyorlar”.

Bir arkadaş grubuna Batılı halkların bakış açısını soruyoruz. İlk konuşan, kültürel farklılıkların altını çiziyor. “Mesela bizim Kurban Bayramımız. Dışarıdan bakanlar bunu hayvan katliamı olarak görüyorlar” diyor. Arkadaşı karşılık veriyor: “İşlerine öyle geldiği için. Onların da şükran günü var, onlar da kesiyor, hayvansa hayvan yani, yemek için onlar da kesiyor”. İlk konuşanın cevabı gruptakileri güldürüyor: “Yahudiler hiçbir şey kesmiyor ama”.

Batılı toplumlarda şayet olumsuz bir bakış varsa, bunun “biz”den kaynaklanan sebeplerine de işaret edenler az değil. Ankara’dan sekreter Özde Hanım şöyle söylüyor:

“Hiç hoş bakmıyorlar. Ancak çok iyi tanıdıktan sonra, ‘A evet, Türkler böyle de olabiliyorlarmış’ diyorlar. Ben Almanya’da kaldığım için [biliyorum], oraya [gidenler] hep işçi ailelerinden, köyden, kırsal kesimden olduğu için böyle bir izlenim yaratıldı”.

Bir firmanın muhasebe servisinde çalışan, Samsun’da yaşadığımız Arzu Hanım da Batılı toplumların muh-

temel olumsuz kanaatlerinin sebebini şöyle açıklıyor: “Daha öncesinde Avrupa’ya taşradan gidildiğinden dolayı Türkleri barbar olarak tanıdıklarını düşünüyorum”. Arzu Hanım, 11 Eylül’den sonra daha büyük problemler yaşandığına da inanıyor.

Ankara’da görüştüğümüz Ahmet Bey ise tek bir “Batılı bakışı” olmadığını şöyle ifade ediyor:

“Batılıların tek bir bakış açısı olduğu kanaatinde değilim. Oryantalistler vasıtasıyla bakanlar var, biraz daha ilmi manada bakanlar var. Tersinden düşünürsek bizim halkımızın da Batı’ya bir gavur bakış açısı vardır. Onların avamı da Müslümanları kafir olarak niteliyor. Geçmişte az değil, bin yıl savaşmışız birbirimizle. Buna istinaden yerleşmiş halk hikayeleri, bakış açıları olduğu kanaatindeyim”.

Mülakat sırasında katılımcılara Batılıların Türkler ile diğer Müslümanlara bakışlarında bir farklılık olup olmadığı da soruldu. Katılımcıların büyük çoğunluğu Batılıların Türkler ile diğer Müslümanlara bakışları arasında bir fark olmadığı düşüncesindedir. Bununla birlikte bazı katılımcılar Türklerin uzun yüzyıllar İslam dünyasına liderlik etmiş olması ve Batılılarla savaşması nedeniyle Batılıların Türklerle yönelik daha negatif bir tutum içinde olduğunu düşünmektedirler. Ankara’dan işadamı Ahmet Bey’in sözleri bu düşüncedekilerin yaklaşımlarını özetlemektedir:

“Son 600-700 yıldır özellikle son Haçlı Seferinden beri Türk, İslam’ın Müslümanların bir ön adı gibi algılanmıştır. Çünkü yerinden kutsal savaş için kalkan Hristiyanlar ilk önce Türklerle muhatap olmuşlar. Daha sonraki Osmanlı döneminde de kendileriyle savaşa

Türkler gelmiş. Dolayısıyla Türk-Müslümanlar, sanki sihlahlı kuvvetler gibi, İslam’ın daha sert bir tarafı gibi algılanmakta”.

Buna karşılık diğer bazı katılımcılar, diğer Müslüman toplumlarla kıyaslandığında Türklerin Batılı toplumlarla daha yakın bir ilişki içerisinde olduğu, modernleşme süreçleri ile Türkiye’nin Batı’ya daha yakın bir toplum haline geldiği gibi gerekçelerle Batı’daki Türk imajının daha pozitif olduğunu ileri sürmektedirler. İstanbul’dan Murat Bey’in ifadesi ile İranlılar ve Araplarla kıyaslandığında Türklerle “daha ılımlı” bakılmaktadır.

5) Batılı Halklar Kendi Devletlerinin Politikalarını Onaylıyor mu?

Batılı devletlerin olumsuz politikaları acaba kendi toplumlarından destek görüyor mu? Acaba Türkiye’de toplum, Batılı toplumlarla devletleri birbirinden ayırıyor mu? Mülakatlara verilen cevaplar, kendileriyle görüşülen kişilerin aşağı yukarı yarısının böyle bir ayrımı yaptığını göstermektedir.

Katılımcılardan ilk grubu böyle bir ayrımı yapanlar oluşturmaktadır.

Bursalı işsiz Serdar Bey’e göre Batılı devletlerin politikalarıyla toplumların tercihlerini birbirinden ayırmak gerekir:

“Halkları kesinlikle onaylamıyor. Televizyonda gördüğümüz kadarıyla mitingler bunu gösteriyor. Artı, yurt dışındaki akrabalarımın duyuyorum ki, kimse memnun değil. Grammy [ve] Oscar ödül törenlerinde Bush yönetimine nasıl karşı çıktıklarını gördük”.

Lise mezunu işçi Ender Bey de aynı fikirde. Ona göre “Kendi halkları [bu politikaları] iyi görmüyor”. Bir başkası, “Her toplulukta vardır böyle onaylayan bir kesim. Onun dışındaki halkın onaylayacağını düşünmüyorum” diyor. Memur Levent Bey ise yapılan araştırmalara göre Amerikan halkının Bush’a verdiği desteğin azaldığını hatırlatıyor. İnşaat bekçisi Selahattin Bey de “Kesinlikle halklarının bu politikaları onayladıklarını zannetmiyorum. Bu sadece hükümete gelenler ve devlet büyüklerinin kendi başlarına yürüttükleri bir politikadır” görüşünde. Batılı toplumların sanıldığı gibi özgür bir medya ortamında, Ortadoğu ve İslam ülkelerine kendi devletleri tarafından ne yaptığını bilecek durumda olmadığını düşünenler de var:

“Bence devletlerin tercihleri, halkın olduğunu zannetmiyorum. İçlerinde uç insanlar olabilir ama devletlerin kendi tercihleri ve halkı da bu şekilde yönlendirmeleri. Bir de zaten kendi halklarının haber alma özgürlüğü kısıtlanıyor gibi geliyor bana”.

Mersinli internet kafe işletmecisi Gökhan Bey de aynı noktaya kendi durumundan yola çıkarak varmaktadır: “Orada yaşayan insanların kendilerini yönetenlerin fikrinde olduklarını sanmıyorum”, diyor Gökhan Bey. “Çünkü şu anda ben nasıl beni yönetenlerin fikrine katılmıyorsam, onlar da öyledir muhakkak”. İstanbul Eyüp Anadolu İmam Hatip Lisesi’ni bitirmiş başörtülü üç genç kıza, devletlerle toplumları ayırıp ayıramayacağımızı soruyoruz. Merve, “İşgal politikaları devletlerin politikaları, halkların değil. Halkların en azından bir kısmı tepki gösteriyor” diyor. Tuba da bu fikri destekliyor ve “Biz Müslümanız diye değil, insanlık adına, bazılarının vicdanları rahatsız olduğu için bu işgallere tepki gösteriyorlar” diyor.

Üçüncü genç kız, Fatma, aynı fikirde değil; “Hepsi kendi çıkarları doğrultusunda hareket ediyorlar” diyor. Tuba itiraz ediyor ve “Dışarıdan bakınca aynı görünüyorlar, ama aralarında farklar vardır” diyor. Bursalı mobilyacı Yusuf Bey de, Batılı devletleri kendi halklarının desteklemediğini düşünüyor, “yapılan gösteriler[in] buna delil” olduğunu ifade ediyor. Aynı şehirden bankacı Fuat Bey de onunla paralel düşünüyor.

İkinci grup, bu konuda kesin bir kanaati olmayanlarla, olumsuz kanaat taşıyanlardan oluşmaktadır. Bu grup, Batılı toplumlarla onların devletleri arasındaki ilişkiyi “yüzde 100 yansıtıyor diyemem”, “çoğu insanın bu konuda düşündüğünü bile zannetmiyorum”, “destekleyen de var karşı çıkanlar da; Batılı insanlar da kendi menfaatleri peşindeler” veya “Bizde olduğu gibi devlet yanlısı olan insanlar da var, ama olmayan insanlar da vardır. Ama birçoğu sesini çıkarmadığına göre onaylıyorlar” gibi cevaplarla değerlendirmektedir. Bu katılımcılar Batılı devletlerin, toplumları tarafından desteklendiğini rahatlıkla söyleyememekte, bu konuda kuşku duymaktadırlar.

Arada sayılabilecek bu kanaatin örneği ticaretle uğraşan Ali Bey’inki olabilir: “İrak politikasını Amerikalıların çok da onayladıklarına inanmıyorum” diye söze başlayan Ali Bey; “Amerikalı’nın çok da umurunda olduğunu sanmıyorum. Cebinden çok da vergi çıkmayacaksa umursamaz” diyor ve ekliyor: “Amerikan halkına ‘İrak’a girelim mi?’ dense, onaylamazdı”. Malatyalı işçi emeklisi Ramazan Bey ise Sarkozy’nin seçilmiş olmasına vurgu yapıyor, ama yine de “tam olarak desteklediklerini” söyleyemeyeceğimizi düşünüyor:

“Batılı halklar siyasetçileri vaatleriyle seçiyor. Ama

genel olarak devlet politikalarının halk tarafından tam olarak desteklendiğini söyleyemem. Başlangıçta desteklediler. Savaşlar fiili olduğunda halk desteğini çekti. Bu da halkın devlet politikalarını tam olarak desteklemediğini gösterir. Kimse kan dökülmesini istemez.”

Olumsuz kanaati olanlara göre ise, Batılı devletlerin bu politikaları toplumları tarafından destek görmektedir. Bu yönde görüş belirtenler tepkilerini şu gibi ifadelerle dile getirmektedirler: “Mutlaka ki, yani halklar da devletlerini destekliyordur. Şimdi bizde bir durum olsa biz de destekleyeceğiz, başka çaremiz yok”, “Halklar istemezlerse devletler bu politikaları uygulayamazlar”, “Bush zaten bunları söyleyerek geldi, demek ki istiyordu halk”, “Direkt yansıtıyor. Özkök Paşa’nın dediği gibi her halk kendisine layık olanı seçer”. Bu yaklaşımın en ayrıntılı anlatımını ise araştırma görevlisi Taner Bey’in sözlerinde buluyoruz:

“Halkının büyük çoğunluğu bence bunu onaylıyor. Bu sadece Amerika’nın ya da AB liderlerinin ya da oradaki büyük şirketlerin uyguladıkları politikalar ya da onların görüşleri değil. Örneğin Irak saldırısını protesto için geniş çaplı bir konser düzenlenmişti. O konser basında büyük oranda yer aldı ama yer almayan küçük bir detay vardı o zaman basında. Aynı gece alternatif bir eğlence tertip edildi. O da Amerikan rüyasına destek gecesiydi. Bunun için de mesela dünyaca bilinen ünlü isimlerden bir tanesi, Cindy Crawford denen kadın vardı. Onlar da halihazırda sahip oldukları refahı Amerikan rüyası denen şeye borçlu olduklarını, bunun için de Amerika’nın eylem ve hareketlerini desteklediklerini söylüyorlardı. Bence halk da bunun karşısında değil. Yani gözle görülür bir oran var destekleyen”.

Meslektaşı Özlem Hanım da O’na katıldığını söylüyor ve ekliyor:

“Liderleri de halk seçiyor. Yoksa mümkün değil, bu kadar hegemonik bir güç arkasında büyük bir çoğunluk desteği bulmadıktan sonra orayı rahatça işgal edeyim, şurayı işgal edeyim olayı olmaz”.

Malatyalı 31 yaşındaki esnaf Ahmet Bey de Batılı halkların tamamının olmasa da çoğunluğunun desteklediğini düşünüyor:

“Halkların tam desteklediklediklerini sanmıyorum. Ama yüzde 75 destekliyorlardır. Çünkü onları seçen halktır. Batılı halklar Irak ve Afganistan’da devletlerinin en az yüzde 75 yanında yer almışlardır. Yoksa yapamazlardı.”

İstanbul’da görüştüğümüz müfettiş Süleyman Bey de, en azından Amerikan toplumunun ABD’nin “zalimliğini” onayladığını düşünüyor:

“Amerikan seçimlerinde Bush tekrar göreve geldi büyük çoğunlukla. Yani bu da gösteriyor ki, halk da onaylıyor (...) Bu kadar kitle iletişiminin geliştiği bir dönemde Türk halkının gördüğünü Amerikan halkının görmemesi mümkün değil. Orada izlenen politikaları yönetimin halktan bu kadar saklayabileceğini düşünemeyiz. Halklar görüyor. Mesela Bush yönetiminin geçen seçimlerde hiç oy almaması veya yeterince çoğunluk olarak tekrar yönetime gelmemesi lazım[dı]”.

Ancak Süleyman Bey ile aynı ortamda bulunan cep telefonu satıcısı Selami Bey aynı fikirde değil. O’na göre halkı ayrı tutmak ve halkların yeterince haberdar olmadığını düşünmek için sebeplerimiz var:

“Bu yönetimler halka gerektiği gibi bilgi aktarmıyor. Mesela halka İslam’ı çok farklı tanıtıyorlar. Bunun için de halk bilinçsizce, belki de İslam’a düşman oluyor. Dolayısıyla halkla yönetim birlik oluyor, ama İslam gerçek manada tanıtılırsa halk belki o yönetimden ayrı düşünebilir”.

Samsunlu bilgisayar uzmanı Mert Bey’e göre de bu politikalar halklara empoze ediliyor. “Bir şekilde ona bir kılıf örtülerek halk yönlendiriliyor”, diyor O da, “hiçbir somut delil olmasa da, ben 11 Eylül’ün kendileri tarafından yapıldığını düşünüyorum” diye ekliyor. Aynı ortamda bulunan ve konuşulanları dinleyen 47 yaşındaki seramik ustası, “Ben de öyle [düşünüyorum], Bin Ladin’i buldular” diyerek, komplonun son parçasını da tamamlıyor. Samsun’dan tekrar İstanbul’a dönersek, müfettiş Süleyman Bey, komplo ile ilgili bir şey söylemiyor ama halkların masumiyetine ilişkin Selami Bey’in yaklaşımını eleştirmeye devam ediyor. Afganistan saldırısını ve nükleer silah gerekçesiyle İran’a yapılan baskıları örnek veriyor ve Batı’nın İslam dinine hiçbir zaman hoşgörülü yaklaşmadığını ileri sürüyor. İspanya örneğini veriyor; “İspanya’da İslamın kalıntısının dahi yok edildiği”ni söylüyor ve bu ülkedeki “yok etme”nin niteliğini şöyle ifade ediyor: “Hem maddi anlamda, hem de kültürel anlamda”.

Görüldüğü gibi, bu tartışmalarda ortaya çıkan Batı da homojen olmayıp, en az üç farklı görüntüsüyle belirginleşiyor. Devletlerinin Ortadoğu ve İslam dünyasındaki zalimliğini paylaşmayan, ona karşı protesto hareketlerine girişen Batı; bu politikaları pekala onaylayan halklara sahip bir Batı ve normal şartlarda onaylamak istemeyeceği halde, devletleri tarafından İslam’ın kötü

gösterilmesiyle ikna edilmiş halklarıyla ayrı bir Batı.

6) İyiler ve Kötüler: Batılı Devletlerin Hepsini Aynı mı?

Türkiye’de toplumun Batı’yı homojen bir bütün olarak görüp görmediğini ve Batılı devletlerin tümüne aynı gözle bakıp bakmadığını anlamak, Türkiye’deki Batı algısını netleştirmek bakımından önemli olacaktır. Bu amaçla seçilen iki soruda, mülakata katılanlara Batılı devletler arasında bir fark görüp görmediği, görüyorsa, iyi ve kötü gördüğü devletlerin hangileri olduğu sorulmuştur.

Alınan cevaplardan çok azı, Batılı devletler arasında bir fark olmadığı yönündedir. Katılımcıların büyük bir bölümü, sadece bu soruya verdikleri cevapta değil, diğer konulardaki yorumların içinde de böyle bir ayırım yaptıklarını göstermişler, bazı devletleri olumlu, bazılarını ise olumsuz bir bağlamda zikretmişlerdir.

Önce olumsuz ifadelerle değerlendirilen veya sevilmeyen devletlerden başlayacak olursak, okuyucuların çoğunun tahmin edebileceği ve bizim de araştırmanın başında öngördüğümüz gibi ilk sırada ABD vardır. Onun hemen yanında, ikinci sırada gelen devlet İngiltere’dir. Bu iki devlet, özellikle İslam dünyasında ve dünyanın diğer yerlerinde gerçekleştirilen zulümlerin sorumluları olarak algılandıklarından dolayı, ilk iki sırayı paylaşmaktadırlar. Mülakat yapılanlar arasında İngiltere’nin kendisine sempatik geldiğini söyleyenler, çok az da olsa mevcuttur. Sempatik devletler arasında hiç kimsenin ABD’ye yer vermemiş olması ilginçtir. Sevilmeyen bu iki devletin ardından Fransa gelmektedir. Ancak Fransa’yı antipatik bulanların oranı, ilk iki devleti antipatik bulanların oranından çok daha azdır. Fransa’yı izleyen iki ülke, İsrail

ve Almanya'dır. Ancak Almanya ve Fransa, sempatik bulunan devletler arasında da yer almaktadır.

Sempatik bulunan ülkeler; İspanya, İtalya, Portekiz, Almanya, İsviçre, İngiltere, Avusturya, Finlandiya, Hollanda, Bulgaristan, Fransa ve İsveç'tir. Bunlara "Batılı" ülkeler olarak Japonya ve Kore'yi dahil edenler de vardır. Bu ülkeler aynı zamanda, ABD ve İngiltere'nin izlediği politikaların görece dışında kalan veya ona muhalif olan ülkelerdir. Ayrıca Türkiye'nin AB'den dışlanmasına itiraz eden ülkelerden bazıları da bu listede yer almaktadır.

Aslında uzun bir kişisel tecrübe veya gözlemin ürünü olarak, bazen açıklanamayan bir sebeple de bu ülkelere sempati duyulduğu anlaşılmaktadır. Örneğin Kilimci İsmail "Nedenini bilmiyorum ama bana en sempatik gelen ülkelerden bir tanesi İspanya; İspanya'yı seviyorum. Bu bağlamda en uzak gördüğüm Amerika" demektedir. Samsunlu bilgisayar uzmanı "Sevmediğimiz şu an Amerika gibi gözüküyor. Yunanistan [da var] ama milletleriyle alakalı değil. Siyasetleri kötü. Mesela İtalyanlar Türklere benziyor. Huyları da benziyor" diyor. Ankara'da gördüğümüz, üniversiteye hazırlanan 17 yaşındaki Gülüm ise "İtalya benim için iyi bir ülke. Belki Almanya. Fransa'yı pek sayamıyorum" diyor. Esnaf Ahmet Bey'in en "sempatik" veya "zararsız" bulunduğu devlet Bulgaristan iken, "en itici" buldukları Yunanistan, Fransa, ABD ve İngiltere. Memur Levent Bey, Almanya, İspanya ve İsviçre'yi sempatik buluyor, ama oralarda iktidarın değişmesi durumunda devlet politikasının da değiştiğinden çok emin olamıyor; "Rusya biraz bize taraf gibi görünüyor, ama onların da Kafkaslarda yaptıkları var. Çelişkiyim" diyor. Samsunlu inşaat mühendisi Harun Bey ise

AB ile ilgili olarak "Türkiye'yi her zaman aşağıladıklarını" düşündüğü Belçika ve Hollanda'ya olumsuz bakarken, Almanya'ya sempatisini şöyle ifade ediyor:

"Almanya'nın Türkiye ile kültürel ve ticari bağları her zaman var. II. Dünya Savaşı'nda bile Balkanlar'a kadar gelip Türkiye'yi vurmamıştır. Türkiye ihracatının önemli bir bölümünü bu ülkeye yapıyor. Göçten dolayı herkesin tanıdığı, akrabası, çocuğu var. Çok insan var oradan emekli".

Erzurum'dan inşaat mühendisi Sevgi Hanım da hangi ülkeye nasıl baktığına ilişkin değerlendirmelerinde, o ülkelerdeki devlet politikalarını temel aldığı şu ifadeleriyle ortaya koyuyor: "Fransa'ya Ermeni sorunu yüzünden antipati duyuyorum. Amerika'yı Irak'a karşı tutumundan ve bizim ülkemiz[e yaklaşımı] yüzünden sevmiyorum. Almanya'da çok Türk olduğu için ona sempati duyuyorum". Oto tamircisi Fazıl Bey, Hollandalıları, Almanları, İtalyanları ve Batılı olarak gördüğü Korelileri sevdiğini ifade ediyor; "Koreli insanlar daima gelirler bize (tamire), yani o insanların bizim hakkımızda gerçekten kötü düşünmediklerini görüyoruz".

Katılımcılar arasında, sayıları az da olsa, bütün batılı devletleri bir görenler de yok değil. "Hepsinden nefret ediyorum" diyor Malatyalı Alevi ev hanımı ve ekliyor: "Amerika'dan ayrıca nefret ediyorum". Sebebini de şöyle açıklıyor: "Her zaman bize istediklerini yaptırıyorlar. Bizi beğenmiyorlar".

Görüldüğü gibi Batılı devletlerle ilgili değerlendirmelerde homojen bir algılama söz konusu olmamakla birlikte, ABD en antipatik gelen devletlerin başında yer almaktadır.

7) Avrupa Birliği Nasıl Algılanıyor?

Avrupa Birliği nedir? Acaba zihinlerde ne tür bir çağrışım yapmaktadır? Türkiye bu birliğe girmeli midir? Birlik Türkiye'yi istemekte midir, yoksa başka bir niyeti mi vardır?

Türkiye'de toplumun AB'ye bakışını anlamak için yöneltilen bu ve benzeri sorular, yine birbirinden farklı iki yaklaşımın mevcut olduğunu göstermektedir. Ağırlıklı yaklaşıma göre AB “zenginlik ve refah” demektir. Bunu sağlama amaçlı “ekonomik bir birliktir”, “Avrupa ülkeleri arasında bir dayanışma”dır. Malatya'dan ev hanımı bir bayan ve bir işçi emeklisi için “AB, gelişmişlik, uzun yaşam, zenginlik ve işsizliğin olmadığı ülkelerdir”. Bu yaklaşımın en somut tanımını genç bir pazarlamacı şöyle yapmaktadır: “O coğrafyadaki ülkelerin kendi refah seviyelerini yükseltmek için bir araya gelip ekonomik ve siyasi bir birlik kurmalarındır”. Samsunlu genç bilgisayar uzmanı AB'yi “serbest dolaşım gibi olumlu yönleri”yle tanımlamaktadır. AB'nin siyasi boyutunu da vurgulayan başka bir tanım ise, onu uluslararası güç dengeleriyle de ilişkili görmektedir: “Avrupa kıtasının belki süper güç olma iddiası. Yani ‘bir Amerika olmasak da ona kafa tutabilen bir yapı olalım’ [amacının ürünü] gibi geliyor”. Ankaralı işadaminin tanımı da benzer niteliktedir. Ona göre AB:

“Avrupa'daki ülkelerin her manada kendi kendilerine yeterli olmamasından kaynaklanan, tarihi süreç içinde paylaşım sorunlarını artık yaşamak istememelerinden dolayı uzlaşmaya çalıştıkları bir nokta. Sadece bununla değil, aynı zamanda dünyanın diğer güç dengeleriyle de

alakalı bir yapılanma”.

AB bağlamında dile getirilen bir başka önemli vurgu AB'nin demokrasi, insan hakları ve özgürlüklerle birlikte anılmasıdır. Diyarbakır'dan 28 yaşındaki işsiz Ahmet Bey “AB'yi seviyorum. Çünkü orada insan hakları, özgürlük ve iş imkanları vardır” demektedir. Milletvekili danışmanı Deniz Bey ise, AB'deki yaşamın farklı alanlarındaki standartlaşmalara dikkat çekmektedir:

“Avrupa Birliği serbest dolaşımdan tutun, sınırların kalkması, eskisi gibi olmaması, ortak kanunlar, ortak anayasa yani öyle düşünün. Standartların oluşması, yaşam standartları olsun, hukuki standartlar olsun, her türlü standardın oluşması, demokratik hakların fazlaca verilmesi. Fazlaca verilmesinden kasıt, hakikaten fazlaca verilmesi ... Çünkü oradaki toplumlar biraz daha farklı bizden böyle bir şey algılıyorum”.

Katılımcıların bir kurum olarak AB algısının, yukarıda belirtilen yaklaşımlar doğrultusunda genellikle pozitif olduğu görülmektedir. Mülakat yapılan kişilerden çok azı AB'nin din eksenli bir birlik olduğuna inanmaktadır. AB'nin bir “Hıristiyan ittifakı” olduğunu söyleyenler oldukça sınırlıdır. ABD ile kıyaslandığında AB'yi sömürgecilik ve emperyalizmle birlikte ananlar ise yok denecek kadar azdır.

a) Türkiye AB'ye Girmeli mi?

Türkiye'nin AB'ye girip girmemesi kararı, Batı ile ilgili kanaatler kadar Türkiye'deki siyasi ortam ve şartlar tarafından da şekillenmektedir. Kendisiyle mülakat yapılan kişilerin büyük bir bölümü, Türkiye'nin AB'ye girmesinden yana olduklarını ifade etmişlerdir. Ancak bu yönde

görüş belirtenlerin hepsi aynı gerekçeleri paylaşmamaktadır. Giriş yönündeki arzusun nedenlerini/gerekçelerini iki ana grupta toplamak mümkündür.

İlk grupta yer alanlar, genel olarak AB'ye atfedilen pozitif anlam ve hedefler dolayısıyla ona taraftar olanlardan oluşmaktadır. Bursalı mobilyacı Yusuf Bey, "Global bir dünyadayız. Kendi kabuğumuzda kalmanın alemi yok" derken, lise mezunu ve işsiz Serdar Bey de kendi gerekçesini şöyle açıklamaktadır: "Her şeyimiz Avrupa'ya göre, o zaman neden ayrı düşelim ki? Avrupa tipi eğitim alıyoruz. Askerimiz NATO'da onlarla birlikte. Kalkınma konusunda onlardan neden ayrı duralım ki? Neden bu zenginlikten pay almamalıyız?" Samsunlu Mert Bey de "Girelim, ekonomik açıdan Türkiye'nin ihtiyacı var" derken, aynı işyerinde geçici olarak bulunan ve ismi kaydedilmeyen seramik ustası, önceliğinin daha farklı olduğunu vurgulayacak şekilde araya giriyor: "İnsan hakları daha önemli. İlk sırada o geliyor. İnsana bakış açıları daha önemli. Politikaları yanlış ama bu konu önemli".

İkinci grupta, AB'ye derin bir sempati beslememekle birlikte, kendi gündemleriyle ilgili sebeplerle taraftar olanlar veya çok istekli olmamakla birlikte onu çözüm olarak görenler vardır. Bu grupta yer alanlar, aslında Türkiye'deki sorunların sadece iç dinamiklerle çözülemeyeceğine kanaat getirdiklerinden dolayı AB'yi bir çözüm olarak görenlerdir. Onlara göre AB'ye giriş, Türkiye'deki güç ilişkilerini değiştirebilir; ekonomik ve siyasi ayrıcalıklı kesimlerin ve kurumların elindeki iktidarın paylaşılmasına yardımcı olabilir; kısacası kendi çabalarıyla demokratikleşemeyen Türkiye için ciddi bir dış dinamik olarak AB'nin desteği yardımcı olabilir. Bu yaklaşımın en açık ifadelerinden birini 34 yaşındaki

Konyalı Mehmet Bey'in şu sözlerinde görmek mümkün: "TC'nin kuruluşuyla esas olan bazı kurumların değişmesi açısından girilmesi tarafındayım. Ordunun, Anayasa Mahkemesi'nin, YÖK'ün siyaset üzerindeki ağırlığı beni bu yönde bakmaya itiyor". AK Parti'ye yakınlığını ifade eden Ahmet Bey de AB'ye girişi çok önemsemediğini, ancak Türkiye'nin rahatlaması için bu hedefin canlı tutulmasını istiyor:

"Girip girmemesi benim için çok önemli değil. AB standartlarıyla alakalı olarak Türkiye'de yaşanan, Türkiye'nin kurtuluşu için bir mücadele var. Burada AB ... bir rahatlama mekanizması oluşturuyor. Türkiye'nin bu halde idare edilmesiyle AB çatısı altında idare edilmesi arasında benim açımdan çok önemli bir fark yok. Sadece bazı şeylerin yerine oturması için AB bir yerde tutulması gereken bir hedef gibi".

Ancak Ahmet Bey ile benzer duyarlılıkları taşımalarına rağmen, AB'nin Türkiye'deki sorunları çözebileceğinden kaygı duyanlar da var. İmam Hatip mezunu 17 yaşındaki Merve din ve vicdan özgürlüğü üzerindeki baskıların kalkması bakımından AB'ye girmenin yararlı olabileceğine pek inanmıyor: "Hocamdan, AB'ye girilirse, başörtüsü, İmam Hatip sorunu çözülür diye duydum. Ama bizden çok şey istiyorlar" diyor. O'nu destekleyen arkadaşının yaklaşımı da, özellikle AİHM'nin tepki çeken "Türban kararı"nın Avrupa adaletine duyulan güveni zedelediğini yansıtıyor: "AB'ye girmeyelim. Ne kadar özgürlük deseler de yine bir kısıtlamanın altına girilecek" diyor O da.

Diğer bir kişi, "Tam olarak evet de diyemiyorum hayır da. Tam evet diyemiyorum, ama içeride çok tıkanıklıklar var, bu açıdan olabilir. İnsan hakları konusun-

da, demokrasi konusunda çok sıkıntılar var” şeklindeki sözleriyle, AB’yi neden istediğini özetliyor. Bir diğeri, Türkiye’nin AB’ye kabul edilip edilmemesinden çok, sürecin devamını önemli görüyor. Bu yaklaşıma göre, Türkiye AB’ye girmese veya Avrupa Türkiye’yi içine almayı nihai olarak düşünmese bile, sanki alacakmış gibi süreci devam ettirmesi, Türkiye’nin iç siyaseti bakımından faydalı olacaktır. Konyalı İsmail Bey, bu yaklaşımı şu cümlelerle ifade ediyor: “Girmesi gerektiğini düşünmüyorum ben. Ama belki Türkiye’deki bazı sorunların aşılabilmesi için belki bu süreci yaşamalı diye düşünüyorum”.

Ankaralı şoför Ali Bey ise bir Alevi olarak kendi kimlik sorununun çözümüne katkısı bakımından AB’ye taraftar olduğunu ifade ediyor. O da kendi sorunu açısından Türkiye’nin iç dinamiklerinden yana fazla umutlu değil. Şöyle ifade ediyor:

“Diyanet İşleri Başkanlığı’nda bana bir tane odacı, şoför, kapıcı Alevi gösterin, ben bu ülkeyi terk edeceğim. Bulamazsınız. Devletin çifte standart uygulaması. Ben bunun için Avrupa Birliği istiyorum”.

Bu yaklaşımın karşısında, Türkiye’nin AB’ye şartlı girmesini savunanlarla, kesinlikle girmemesinden yana olanlar vardır. Bu kategoride yer alanlardan ilk grubu oluşturanlar, AB’nin son yıllarda Türkiye’ye karşı izlediği politiklardan dolayı hayal kırıklığına uğrayan ve Birliğe güvenini kaybedenlerdir. Bursalı 30 yaşındaki Berna Hanım, “İlk başlarda girmesini istiyordum, ama şu andaki fikrim taviz vermeden ve çıkarlarını koruyarak AB’ye girmemizdir” diyerek, bu yaklaşımın somut bir örneğini sunuyor. Mersinli Hasibe Hanım ise, “Girilmesini isterim tabii, ama ödünler vererek değil” diyerek aynı yönde fikir belirtiyor. Mersinli berber İsa Bey ise AB’nin

Türkiye’ye karşı izlediği politikanın “gurur kırıcı” olduğunu düşünüyor ve Türkiye’nin girme yönündeki tek yönlü çabasından duyduğu rahatsızlığı şu ifadelerle dile getiriyor: “Hocam, girmelidir de, kendilerinin çağırması lazım. Bizim yalvarmamıza gerek yok”.

Bu kategorinin ikinci grubunda yer alanlar ise, AB’ye kesinlikle girilmemesinden yana görüş belirtenlerden oluşuyor. Bir katılımcı, “AB’ye karşıyım ve AB’nin bize zarar vereceğine inanıyorum” derken, bir diğeri aynı yöndeki rahatsızlığının gerekçesini şöyle belirtiyor: “Girilmese daha iyi. Kendi emirlerine alacaklar, her şeyi şart koşacaklar”. Yirmi altı yaşındaki araştırma görevlisi de “girmemelidir” diyenlerden: “Üzerinde Atatürk’ün resminin olmadığı bir para kullanmak istemiyorum. Ulus devletimizin savunulması lazımdır”. Otuz iki yaşındaki mühendise göre de AB, “bizi içine alıp asimile etmeye, sömürmeye çalışan, topraklarımızda gözü olan bir Batı organizasyonudur. Türkiye girmemeli. Bizim özümüzden birçok şeyi alıp götürecektir. Asimile olmamak için girmemeliyiz.²⁵ AB’ye “artık” taraftar olmadığını ifade eden ve öncekilerle aynı tezi savunan bir diğeri ise, “Böyle çifte standartlar uygulayan bir Birliğe üye olmanın hiçbir anlamı yok. Biz oraya temizlikçi olarak, hizmetçi olarak mı giriyoruz, ne diye?” şeklinde konuşuyor. PTT emeklisi Nihal Hanım ise, ekonomik getirisinden dolayı AB’ye katılmayı önerenleri şöyle eleştiriyor: “Bu ülkenin geliri bize yeter, AB’ye falan gerek yok bence”. Demokratikleşmeye gelince, “Demokratikleşme, insan hakları adına eyvallah”, diyor bir diğeri, “AB’nin öngördüğü,

²⁵ İlginç olan, aynı katılımcının bu sözlerin hemen ardından “Hıristiyan kulübü. Niye Kıbrıs Rum Kesimi giriyor da biz giremiyoruz? (...) Zaten giremememizin temel nedeni Müslüman olmamız” demesidir. Bu durum, bu konuda çelişkili kanaatlerin bir ifadesi olarak okunabilir.

önümüze koyduğu şeyler, güzel ama zaten onları kendi kendimize yapmamız lazım". Ankaralı sekreter Özde Hanım da girmekten yana, ama sürecin kendi iradesi dışında işlediğinden şöyle yakınıyor: "Girmesek iyi olur ama giriliyor artık yani. Benim dememle duracak olsa!"

Türkiye'nin AB'ye girmesinden yana olanlarla karşı olanların ortak noktası, AB'nin Türkiye politikasının net olmadığı ve bu yönüyle güven vermediği şeklinde özetlenebilir. Yine her iki tezi savunanlardaki ağırlıklı ortak görüş ise, Birliğe üyeliğin gerektirdiği demokratik reformların her halükarda Türkiye için bir ihtiyaç olduğu yönündedir.

b) İslam AB'ye Girmeye Engel mi?

Batı, İslam ve Hıristiyanlık bağlamında katılımcılara sorulan bir başka soru "Batı'nın Hıristiyanlığı veya 'bizim' Müslümanlığımız AB'ye girişimize engel olabilir mi?" şeklindeydi. Bu soruya verilen yanıtlar katılımcıların AB bağlamında İslam ve Türkiye'nin Batı'daki çağrışımına tepkilerinin ortaya konabilmesi açısından önemli idi. Burada da verilen yanıtlar diğer sorularda olduğu gibi farklılaşmaktadır. Yaklaşımlar şu şekilde sınıflandırılabilir:

"Bizim Müslümanlığımız onlar için engel"

Katılımcıların çoğunluğu "Hıristiyanlığın bizim AB'ye girişimiz için bir engel olmadığını, ama Batılıların, Müslümanlığımızı AB'ye girişimizin önünde bir engel olarak görmekte olduğunu" düşünmektedir. İzmir'den Fikriye Hanım, ilgili sorumuza "Bizim Müslümanlığımız bir engel ki biz halâ aday ülkeyiz. Bizden çok daha kötü ülkeler ise şu an üye olmuş durumdalar. Onlardan iyi olmamıza

rağmen tek farkımız Müslüman olmamız" biçiminde yanıt vermektedir. Bu düşüncedeki katılımcılar Türkiye toplumunun tarihsel olarak yüzyıllar boyunca Hıristiyanlarla birlikte yaşadığını, bu nedenle Hıristiyanlığın kendileri için bir engel teşkil etmediğini dile getirmektedirler. Ama Türkiye'nin yarım yüzyıllı aşan AB macerasının olumlu sonuçlanmamasının nedenini Türkiye'nin Müslüman bir toplum olması ile izah ediyorlar. Bu katılımcılara göre Müslümanlık AB'ye girişe bizim açımızdan değil ama onlar açısından engel gibi görünmektedir. Samsunlu bilgisayar uzmanı ile seramik ustası da bu konuda hemfikir görünüyorlar. Bilgisayar uzmanı, dinin engel olduğunu ve tek başına bir ülkenin, Türkiye'nin çabasının durumu değiştiremeyeceğini söylüyor ve ekliyor:

"Girmemeliyiz demiyorum ama onlar bizi almaz. Çünkü ekonomik bakımdan güçlenmemizi istemiyorlar. Hıristiyan bir ülke olsaydık çoktan girmiştik. Din meselesinden çekinen taraf onlar".

Bir başka katılımcı ise "Belki de Hıristiyan bir ülke olsaydık çok daha kolay olurdu" diyerek görüşlerini ortaya koyuyor.²⁶

Katılımcılar yaklaşımlarını farklı biçimlerde temellendirmektedirler. Mersin'den çiftçi Deniz Bey'e göre bunun nedeni Kilise'nin tutumudur:

"Müslümanlık bizim için engel değil. Onlar için engel gözüküyor. Çünkü İslam'la Hıristiyanlık tarih boyunca bağdaşamamış. Avrupa Osmanlı'nın Anadolu'yu alma-

²⁶ Bu ifadelerle Pierre Loti'nin yaklaşık yüz yıl önce söylediği şu sözler arasında kayda değer bir benzerlik var: "... Her şeyden önce onlar Hıristiyan değiller, zavallı Türkler; işte bu, Avrupa'nın gözünde en büyük kusurdur." Pierre Loti, (2002), s.15.

sını, Balkanlara geçmesini hazmedememiş. Kilise bunu hazmedememiş ve bizi kabullenmek istemiyor. Biz elimizdeki değerleri tam bilmiyoruz ama Kilise bizim dinimizin ne olduğunu iyi biliyor. Kilise hiçbir zaman serbest yapıda bir İslam'ı Avrupa içinde istemeyecektir”.

Bazı katılımcılar ise Batılıların “yaratılan İslam imajından korktukları” için İslam'ı bir engel gibi gördüklerini düşünmektedir. Ankara'dan Kasım Bey ile Konya'dan Melahat Hanım'a göre Batılılar Müslümanların yaşayışlarından, giyim-kuşamlarından korktukları için bu şekilde davranmaktadırlar.

“Batı'nın Hıristiyanlığı ya da bizim Müslümanlığımız AB'ye girişimize engel olmamalı”

Katılımcıların bir kısmı, soruya pratikte ne olduğuna ilişkin değil ne olması gerektiğine ilişkin yanıt vermektedirler. Bu katılımcılara göre AB ekonomik ve ticari bir birlik olduğu için din farklılıklarının, üyeliğin önünde bir engel olmaması gerekir. Diyarbakır'dan Ahmet Bey, İzmir'den Esin Hanım ve Akif Bey, İstanbul'dan Yaseemin Hanım bu düşüncedeki katılımcılardan bazılarıdır. Diyarbakır'dan esnaf Hamdi Bey'e göre “Biz onların dine saygı duyuyoruz. Onlar da bizim dinimize saygılı olmalıdır” ve “din hiçbir şekilde engel [olmamalıdır]”. Konya'dan kilimci İsmail Bey ise “AB eğer bir 'Hıristiyan kulübü' değilse din engel olmamalıdır” demektedir.

Bu yaklaşımdaki katılımcılar, ilgili sorumuza, her ne kadar olandan değil, olması gereken üzerinden, “din engel olmamalıdır” biçiminde yanıt verseler de, kuşkularını dile getirmekten de geri durmamaktadırlar. Konya'dan kilimci İsmail Bey, “AB eğer bir 'Hıristiyan kulübü' değilse din engel olmamalıdır” derken “Ama seslendire-

medikleri, kafalarının arkasında bulunan böyle bir şey seziyorum onlarda” diye de eklemektedir. Ankara'dan araştırma görevlisi Özlem Hanım da teori ve pratikteki farklılıklara vurgu yapıyor:

“[Din] engel değil. Hatta bunu da bizzat onlar söylüyor. Ama pratikte öyle olmadığını görüyoruz. Ne kadar Avrupa Birliği ekonomik falan da desek de olayın içinde bir Hıristiyanlık, bir din olgusunu da kuvvetli olarak görüyoruz. O vurguyu onlar yapıyor. Biz o kadar benimseydik ki Avrupa Birliği'ni, hiç önemli değil onlar, ne olursa olsun gibisine. Fakat karşı taraftan öyle bir sinyal gelmiyor işte, en son Vatikan, Papa'nın yaptıkları ortada”.

“AB'ye girişimize asıl engel olan ekonomik ve siyasi nedenlerdir”

Sınırlı sayıdaki bazı katılımcı ise AB'ye girişimize engel olan şeyin ne “onların” Hıristiyanlığı, ne de “bizim” Müslümanlığımız olduğunu düşünmektedir. Ankara'dan mali müşavir Ahmet Bey'e göre AB'ye girişin sadece dini değil, “ekonomik, kültürel, sosyal, askeri ve güvenlik ayakları” da bulunmaktadır. AB'ye girişimizi asıl belirleyecek olan bu ilişkiler ağıdır. Yine Ankara'dan araştırma görevlisi Taner Bey de “öyle gösterilmesine rağmen, AB'nin önündeki engelin Türkiye'nin Müslümanlığı olduğuna” inanmamaktadır. Taner Bey'e göre asıl neden siyasidir:

“Türkiye bir defa Avrupa için, Avrupa Birliği için risk. Bir defa girdiği zaman yanlış hatırlamıyorsam Avrupa'nın en büyük ya da ikinci büyük nüfusa sahip ülkesi olacak. Almanya'dan sonra ikinci büyük nüfusa sahip. Avrupa Birliği'ndeki oluşumlarda ülke nüfusa göre bir temsilci bulur. Dolayısıyla oralarda karar alma mekanizmalarının-

da ciddi bir güç elde edecek Türkiye. Hiç kimse o elindeki gücü paylaşmak istemez açıkçası. Ben olsam, ben de istemem”.

“Bizim Müslümanlığımız engeldir”

Yine oldukça sınırlı sayıdaki bir kısım katılımcı için (iki kişi) bizim Müslüman olmamız AB’ye girişe engel teşkil etmektedir. *Hürriyet* Gazetesi aboneli olan Mersin’deki balıkçı Nihal Hanım’a göre;

“Dünya kurulduğundan beri ayrı dinden bir arada olan insanlar hep çatışmışlar. Ama gönül istemez tabii. Bütün insanların dinlerini kendi içlerinde yaşamasına ben karşı değilim. Ama nasıl olur yani? Yaparlarsa da bizim Müslümanlar yapar ayrımcılığı. Onlardan pek sorun çıkacağını sanmıyorum. Yani şöyle, yobazımız çok. Dini farklılaştıran, kafasına göre yorumlayan çok. Bir sürü tarikat var, her tarikat ayrı ayrı tefsir yapıyor”.

Nihal Hanım kendi dini inancının değil, medyanın yansıttığı biçimiyle bir kısım dini çevrelerin inancınının AB’ye girişimize engel olacağını dile getirmektedir.

İstanbul’dan, müzik market çalışanı Köksal Bey ise, AB’ye karşı olan bazı çevrelerin dini bir araç olarak kullanmalarından endişe etmektedir.

8) Medeniyetler İttifakı: ‘Derde Deva’ Olabilir mi?

Türkiye’de toplumun Batı algısını, bir Hıristiyan karşıtlığının bulunup bulunmadığını, Batı’nın İslam’a bakışını araştıran bir çalışmanın “Medeniyetler İttifakı”na hiç değinmemesi düşünülemezdi. Bu bağlamda katılımcılara BM çatısı altında, İspanya Başbakanı Jose Luis Zapa-

tero ile Türkiye Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan’ın eş başkanlığında yürütülen “Medeniyetler İttifakı” Projesi hakkında bilgi sahibi olup olmadıkları, bu projenin Batı ile İslam dünyası arasındaki sorunlara, din farkından kaynaklanıyor görünen küresel çatışmalara bir çözüm olup olamayacağı soruldu.

Medeniyetler İttifakı Projesine dair soruda katılımcıların büyük çoğunluğu böyle bir projeden habersiz olduğunu belirtmiştir. Oysa, ilkökul mezunu olanından akademisyenine, işsizinden mühendisine, neredeyse bütün katılımcılar İslam, Batı, Hıristiyanlık bağlamındaki sorulara detaylı denebilecek yanıtlar vermişlerdir. Bu iki durum birlikte düşünüldüğünde katılımcıların Medeniyetler İttifakı’nın içeriğine ilişkin konularda fikir sahibi olmalarına rağmen, Türk ve İspanyol Başbakanlarının birlikte yürüttükleri projenin yeterince tanıtılmadığı, bu konuda toplumun yeterince aydınlatılmadığı sonucuna ulaşılabilir.

Alınan yanıtlara gelince, yukarıda değinildiği gibi, katılımcıların çoğunluğu ya böyle bir projeden tamamen habersizdir ya da proje hakkında varlığının ötesinde hiçbir şey bilmemektedir. Haberdar olanların çoğu ise, proje hakkında yüzeysel bilgidenden fazlasına sahip değildir.

Bununla birlikte, gerek proje hakkında az çok bilgi sahibi olanların ve gerekse mülakat esnasında soru sorarak bilgi sahibi olanların, bu konuya ihtiyatlı bir iyimserlikle yaklaştıkları görülmektedir.

Projeye olumsuz yaklaşanlar için sorunun kaynağı daha derinlerde. Bursa’dan 68 yaşındaki Ayten Hanım ile 31 yaşındaki Çiğdem Hanım için sorunun asıl kaynağı Batılı devletlerin olumsuz yaklaşımları ve

Batı'daki İslam algısıdır. Bu yaklaşımlar ve algı değiştirilmediği sürece bir proje ile medeniyetler arasındaki sorunlar çözülemez.

Mersin'de karşılaştığımız, Hollanda'dan emekli Yücel Bey, dinlere ve Başbakan Erdoğan'a yönelik kuşkuları nedeniyle projeye olumlu bakmamaktadır. Proje hakkında bilgi sahibi olduğunu belirten Yücel Bey'e göre;

“Zaten medeniyetler neticede dinin baskısı altında, bu her yerde hissediliyor. Öyle hoşgörü olacağını zannetmiyorum. Zaten bana göre başbakan bu hoşgörüsüzlüğün içinden çıkıp gelen, takiye yapan bir insan. Bana 20-22 yaşında değiştim dese ydi inanırdım, ama bu yaştan sonra değiştiğine inanmıyorum. Bu işi başlatan insanın inandırıcı olması lazım ama olmaz. Çünkü bizde hoşgörü yok, diğer dinlerle iyi olmak yok. ‘Hak geldi batıl zail oldu’ meselesi var mesela böyle, bana göre aptalca söylemler düşmanlıklar yarattı. E haliyle bir de Haçlı Seferleri meselesi var”.

Olumlu bakanlar için ise Medeniyetler İttifakı Projesi tarihsel karşıtlıkları aşmaya ve karşılıklı diyalogu geliştirmeye katkı sağlayacaktır. Diyarbakır'dan Lütfü Bey “dinler ve medeniyetler arasındaki çatışmaları önleyeceği” için projeyi olumlu bulurken, İzmir'den üniversite öğrencisi Esin için proje “insanların birbirlerine karşı daha duyarlı ve sevgiyle yaklaşmalarını sağlayacak”tır. İspanya'ya ilişkin kanaatlerin olumlu olması projeye yönelik olumlu düşünceleri arttırmaktadır. Bu durum, projenin Batılı partnerinin isabetli bir seçim olduğunu göstermektedir. Mersin'deki bar işletmecisi Serdar Bey'in eşi 35 yaşındaki Sinem Hanım, ilgili sorumuza “İspanya hayranıyım ben, orada kalmak, ölmek istiyorum” diye yanıt vermekte ve “İspanya bize yakın bir ülke” diye eklemektedir.

İzmir'den lokantacı Galip Bey de projeyi olumlu bulurken, Türkiye'nin AB'ye alınması halinde, Medeniyetler İttifakı Projesinin bir anlamda gerçekleşmiş olacağına işaret etmektedir. Malatya'da konuştuğumuz 30 yaşındaki üniversite mezunu bir bey de projeye olumlu bakıyor ve bir ucunda İspanya'nın olmasını önemli buluyor. O'na göre:

“Bu proje Batı ile Doğu medeniyetleri arasında barışçıl ilişkiler geliştirmeye yardımcı olabilir. Zorlaştırıcı yönü pek yok. Bu tip projeler sayesinde Batı'nın İslama, Müslümanlara ve Türkiye'ye karşı yarattığı önyargılar aşılabılır. Medeniyetler İttifakı tarzı projeler, olası sorunları çözmeye yardımcı olabilir. Önyargıların aşılmasına yardımcı”.

Bazı katılımcılar ise projenin gerçekleştirilebilmesi konusunda kuşkularını dile getirmektedirler. Bu katılımcıların ifadeleri Medeniyetler İttifakı Projesinin karşılabileceği sorunlar olarak da görülebilir. İzmir'den, bulaşıklık yapan Celal Bey projeye ilgili olarak “Bu sadece iki başbakanın karşılıklı yakın ilişkisinden kaynaklanan bir durum ve daha sonraki hükümetler döneminde bu kadar iyi yürüyeceğini düşünmüyorum” demektedir. İstanbul'dan CHP'li bir milletvekilinin danışmanı Deniz Bey ise projeye ilişkin olarak “Vallahi keşke olabilse öyle bir ittifak, ortak değerlerde bir araya gelme, ortak medeni ölçülerde bir yere gelme. Bu hoş bir durum, keşke olsa” diyerek temennilerini dile getirmektedir. Bununla birlikte Deniz Bey'e göre bu projenin başarısı için “Uzun zaman ve istek gerekiyor. Hem siyasi destek verilmesi gerekiyor böyle bir şeye. Kaynaşmanın önü açılırsa kaynaşma olur diye bakıyorum ben. Böyle bir istek olursa, eğer siyasi irade [olursa], bu [proje] gerçekleşebilir”.

Özetle, katılımcılar Medeniyetler İttifakı Projesinin varlık nedeni olan İslam, Batı, Hıristiyanlık, çatışma gibi konularda fikir sahibi iken, projenin bizatihi kendisi hakkında fazlaca bir bilgiye sahip değildiler. Bu durum proje hakkında toplumun yeterince bilgilendirilmemesi ile izah edilebilir. Proje hakkında bilgi sahibi olanlar ise projeye ve geleceğine ilişkin farklı görüşlere sahiptirler.

9) Türkiye'nin İnsan Hakları Sorunu ve Batı

Türkiye'nin bir insan hakları sorunu var mıdır? Eğer varsa, Batılı devletlerin bu sorunla ilgilenmesi doğru mudur? “Batı” bu sorunla nasıl ilgilenmektedir ve nasıl ilgilenmelidir? Bu sorular, Türkiye'deki “Batı”yı daha fazla netleştirmeyi mümkün kılması bakımından katkı sağlayıcı olmuştur.

İnsan haklarıyla ilgili olarak, “İnsan hakları en iyi şekilde Türkiye'de yaşanıyor” ve “Türkiye'de insan hakları sorunu yoktur” gibi ender olarak verilen cevaplar dışında, katılımcıların büyük bir bölümü, Türkiye'nin bir insan hakları sorununun olduğuna inanmaktadır. Bu konudaki genel yaklaşım, Türkiye'nin bir insan hakları sorunu olduğu, ama Batı'nın elinin de buna karışacak kadar temiz olmadığı şeklinde özetlenebilir.

Batılıların Türkiye'yi insan hakları konusunda eleştirmesine gelince, “Haklılar tabii”, diyor katılımcılardan biri, “İnsan hakları ihlalleri zaten 80'den sonra çok olmuştur. 81, 82, 83 falan”.

Peki insan hakları bir ülkenin iç meselesi midir? Eleştirileri “kısmen haklı” bulan bir katılımcı, “İnsan hakları bir ülkenin iç meselesidir” derken, bir diğeri de “insan hakları sorunu” olduğunu düşünmekte, ancak o da “insan

hakları bir ülkenin iç meselesidir” şeklinde konuşmaktadır. Fakat bu ifade genel görüşü temsil etmemektedir. Bursalı bankacı Fuat Bey, “İnsan hakları sorunu var ve bu bir ülkenin iç meselesi olmamalı” derken, mobilyacı İsmail Bey, “Eğer bir ülkede insanlık dışı uygulamalar varsa, bu bir ülkenin iç sorunu olmaktan çıkar ve herkesi ilgilendirir” demektedir.

İnsan hakları konusunda Batı'nın Türkiye'ye yönelik eleştirileri haklı mı? Bir katılımcı, “Batı'nın tavrını haklı görüyorum. Çünkü Türkiye'de gerçekten bir insan hakları problemi var” derken, pek çok kişinin katıldığı bir görüşü ifade ediyor. Malatyalı mühendis de “bu konuda eleştiriler haklı. Avrupa'nın Türkiye konusundaki en ve tek doğru yaklaşımı” diyor. Üniversite mezunu 30 yaşındaki diğeri bir katılımcı da “Eleştiriler genelde haklı. Türkiye'de devlet, vatandaşlarının insan hakları konusunda pek iyi bir yerde değil” diyerek aynı yaklaşımı sergiliyor. İstanbul'da çalışan inşaat bekçisi Selahattin Bey de Batılı ülkelerin insan haklarıyla ilgili bazı konulardaki eleştirilerine şu ifadelerle hak veriyor:

“Örneğin fikir özgürlüğünde haklılar. Yazarlar hapis-hanelere giriyor, değerli insanlar, mesela profesörler olsun veya başka öğretim üyeleri, öğretmenler, imamlar. Yani şu anda Avrupa'da bir imam, cami imamı çıkıp, istediği şekilde konuşabiliyor. Hıristiyan olduğu halde o ülke, çıkıp konuşabiliyor. Ama Türkiye'de öyle bir şey yok. Müslüman olduğu halde, ya da Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olduğu halde çıkıp konuşamıyor. Fikrini açıklayamıyor”.

Gerçekten de katılımcıların çoğu sorunun varlığını tanımaktadır. Ancak konu Batılı ülkelerin tutumuna geldiğinde, katılımcıların çoğunluğu açısından bir *tutarlılık*

ve *samimiyet sorunu* da gündeme gelmektedir. Katılımcıların yarısından çok daha fazlası için Batılı devletler, Türkiye'ye insan hakları ihlallerini soracak kadar temiz bir sicile sahip değildir. Pratikte insan haklarının değil “ülke hakları”nın geçerli olduğunu düşünen çiftçi Deniz Bey;

“BM, gelişmiş ülkeler, insan haklarını kendi çıkarları için kullanır. İsrail-Lübnan olayında BM'nin tutumu buna örnektir. İsrail savunmasız, silahsız insanı bile öldürürken insan hakları yok. Ama en ufak durumda bize karşı insan hakları diyorlar” şeklinde konuşuyor. “Ama kendi içimizde bir insan hakları sorunumuz var” diye eklemeyi ihmal etmiyor. Üniversite öğrencisi Pınar da Batılı devletlerin eleştirilerinde haklı ama tutarsız oldukları görüşünde. “İdamın kaldırılmasını istediler ama kendileri Irak'ta daha kötüsünü yaptılar. İnsan haklarını işlerine geldiği gibi kullanıyorlar. İdam cezası konusundaki eleştirileri haklıydı. Eğer bir ülke kendi halledemiyorsa, dışarıdaki ülkeler karışabilir” diyor.

Ankaralı mali müşavir Ahmet Bey'e göre de Batılı ülkelerin “eleştirilerinin ekseriyetinde” haklılık payı var. Fakat O'na göre eleştirilerin kim için, nerede yapıldığı da önemli. Ahmet Bey, Batı'nın Kürtlerin sorununa gösterdiği ilgiyi, muhafazakar Müslümanlara veya İslamcılara göstermediğini düşünüyor:

“İnsan hakları ihlallerini sadece orada [Güneydoğu'da] görürseniz, bunun arkasında Türkiye'yi yıpratmaya yönelik siyasi, iktisadi bazı çıkarlar var demektir. Fakat insan haklarını genel manada düşünürseniz burada haklılık payı da vardır. Ama bir başörtüsüyle alakalı, Refah Partisi'nin, Fazilet Partisi'nin kapatılmasıyla ilgili AİHM'nin almış olduğu karar, benim kanaatime göre

AB'nin insan hakları konusunda çifte standarta yakın olduğu, homojen [objektif?] olmadığıdır. 301. Madde ile ilgili olarak da muhafazakar kesimden [mağdur] olanlar AB'den taraftar bulmuyor. Bu da bana anlamlı gelmekte”.

Lise mezunu işçi Ender Bey de aynı “çifte standart”tan farklı örneklerle şöyle söz ediyor:

“Türkiye'de işkence var derken, Fransa'da, Belçika'da insanlar sokak ortasında polis tarafından dövülüyor. Eğer Türkiye'de bir işkence sorunu varsa, bu kesinlikle Avrupa'dakinden fazla değildir. Batılılar Irak'a, Afganistan'a girdiler ve oraya yerleştiler, oradakilere nasıl yaklaşıyorlar? Terörist olarak, insan olarak değil”.

Malatyalı 30 yaşlarında akademisyen bir bayan için Batı'nın insan hakları konusunda Türkiye'ye yönelik eleştirileri iki noktada haksızdır. “Birincisi, Türkiye'de olduğu iddia edilen ihlaller Batılı ülkeler dahil pek çok yerde olmaktadır. Bu anlamda Batı ikiyüzlülük yapmaktadır. İkincisi, Batılılar Türkiye'nin kendine has yapısını, “devleti ve milletiyle olan birliğinin” gereklerini, “Türkiye'nin taşıdığı riskleri görmemekte ve anlamamaktadırlar”. Ankaralı Özde Hanım da, Batılı devletlerle ilgili olarak, “Bize yönelik eleştirilerinde haklılar mı?” sorusuna, “Hayır değiller, ihlal yapan insanın eleştirmeye hakkı yoktur” şeklinde cevap veriyor. Malatyalı esnaf Ahmet Bey de “Batı, Avrupa haksızlık yapıyor. Türkiye'deki ihlaller Batı'da da oluyor. Örneğin Türkiye'de idam yok, ABD'de var” diyerek “çifte standart”a işaret ediyor.

Özetlemek gerekirse, katılımcılar genelde Türkiye'nin bir insan hakları sorunu olduğunu düşünüyorlar; insan haklarının hiçbir ülkenin iç işi olmadığına inanıyorlar;

ama Batılı devletlerin insan hakları konusundaki eleştirileri ve yaptırımlarını samimi bulmuyorlar.

10) Batı-Siyaset Üzerine

Katılımcılar, genel, kültürel ve dinsel alanla kıyaslandığında siyaset alanında Batı'ya karşı bariz bir biçimde daha eleştirel bir yaklaşım içerisindedirler. Bu çerçevede, eğer Türkiye'de toplumun Batı karşıtlığından söz edilebilirse, bu karşıtlığın Batılı devletlerin İslam dünyasına ve Türkiye'ye yönelik politikalarıyla ilgili olduğu söylenebilir. Siyaset söz konusu olduğunda kanaatlerin dramatik bir biçimde olumsuzlaşması, çalışmayı yürütenler açısından beklenen bir sonucu ifade etmiştir. İlgi çekici bir bulgu, "Hıristiyanlık" denince katılımcıların zihninde doğrudan "Haçlı Seferleri" canlanmazken, "Avrupa" ya da "ABD" denince "Haçlı Seferleri" ne daha fazla vurgu yapılmasıdır. Bu alanda Batılı devletlerin en fazla eleştirildiği konular Afganistan'ın, Irak'ın işgali, Türkiye'ye karşı, terör ve insan hakları konusundaki "çifte standart" gibi konulardır.

Katılımcılar, Batılı devletlerin uyguladıkları politikalarla Batılı toplumları birbirinden ayırmakta ve kötü politikaların Batılı halkların tercihlerini yansıttığına ilişkin yargılara ağırlıklı olarak katılmamaktadırlar. Pek çok katılımcı, Batılı toplumlardaki savaş karşıtı gösterilerden, toplumların, devletlerinin uluslararası politikalarından yeterince haberdar olmamalarından hareketle, uygulanan politikaların Batı halklarının görüşlerini yansıtmadığı düşüncesindedir.

Batı-siyaset bağlamında dikkat çeken bir başka bulgu, katılımcıların Batılı ülkelerin hepsini homojen bir biçimde değerlendirmedir. ABD, Batılı ülkeler arasında en antipatik ülke olarak görülürken İspanya en sempatik

ülkelerin başında gelmektedir. AB ile ABD kıyaslandığında AB çok daha az "emperyalist", "sömürücü" gibi kavramlarla anılmakta, AB'nin daha çok "ticari, ekonomik ve siyasal işbirliği" boyutuna vurgu yapılmaktadır.

İslam ve Batı arasındaki sorunların çözümüne yönelik önemli bir girişim olan Medeniyetler İttifakı'na ilişkin bilgi düzeyinin zayıf olduğu görülmektedir. Projenin katkı sağlayıp sağlamayacağına ilişkin kanaatlerin alınması için sorulan sorular, katılımcıların büyük oranda bu projeden habersiz olduklarını göstermiştir. Katılımcıların hemen tamamının İslam, Hıristiyanlık ve Batı konularında görüş belirtmeleri, sorunların farkında olduklarını göstermektedir. Buna karşılık Medeniyetler İttifakı Projesi konusunda sessiz kalmaları, ilgili proje konusunda toplumun yeterince aydınlatılmamış olmasıyla izah edilebilir.

Katılımcıların çoğu, Türkiye'nin bir insan hakları sorunu olduğunu kabul etmekte, ancak Batılı devletlerin bu konudaki eleştirilerini samimiyetsiz bulmaktadır. Türkiye'nin AB'ye girmesine soğuk bakanlar veya karşı olanlar açısından da temel sorun budur. Burada ilgi çekici bir başka sonuç ise, Müslüman olmanın AB'ye girmek için Türkiye açısından değil ama AB açısından bir engel oluşturduğu yönünde bir kanaatin varlığıdır.

Batı-genel, Batı-din, ve Batı-kültür alanları ile kıyaslandığında toplumdaki eleştirilerin daha çok siyaset alanında yoğunlaşması, bize çözüm arayışlarının da hangi alanda yoğunlaşması gerektiğine dair ipuçları vermektedir. Eleştirilerin şimdilik siyaset alanı ile sınırlı kalması bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Batılı ülkelerin eleştirilen politikalarının Batılı halklar tarafından tamamen onaylandığının düşünülmemesi de değerlendirilmesi gereken bir başka fırsattır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Sonuç:

Bir araştırmada sonuçların hipotezi doğrulaması, hiç kuşkusuz araştırmacı tarafından en fazla arzulanan durumdur. Ancak bu araştırmada, sonuçların, araştırmanın genel hipotezini tam olarak destekler nitelikte olduğunu görmek, hiçbir zaman bizler için temel amaç olmadı. Çünkü Batı'nın bu toplumda nasıl algılandığını, konuyla ilgili teorik çalışmalardan veya bilimsel araştırmalardan öte, içinde yaşadığımız topluma ilişkin gözlemlerimizden dolayı da biliyorduk. Dışarıdan bakıldığında “Batı’ya karşı antipati” olarak görünen duyguların aslında kültürel veya dini sebeplerden değil, savaş ve işgallerle kendisini gösteren siyasi sebeplerden kaynaklandığından az çok emindik. Bu çerçevede, çalışmadan asıl beklentimiz, sadece bu hipotezi test etmekten ibaret olmayıp, “sıradan” vatandaşların bunu *nasıl* ifade ettiğini görmek ve göstermekti. Daha geniş anlamda bu çalışmanın amacı, kamuoyu önderlerinin veya resmi kişiliklerin çoğu kez “siyaseten doğrucu” nitelik taşıyabilen beyanlarının ötesine geçerek, kendisinden başka kimseyi temsil etmeyen insanların gözündeki Batı’yı bütün boyutlarıyla ortaya koyabilmektir. İzlenen yöntem ise, bir dizi soruyla “yolu açmak” ve her bir bireyin Batı’yı nasıl algıladığını kendi diliyle ifade etmesini sağlamaktır.

Araştırma, ona katılan bireylerin *iki Batı’yı* birbirinden nasıl ayırdığını gösterdi. Bu çerçevede ortaya çıkan tabloyu şöyle tasvir etmek mümkün görünmektedir:

Öncelikle, katılımcıların büyük bir bölümünde genel olarak Batı’ya, onun kültürüne ve dinine yönelik toptan bir karşıtlık söz konusu değildir. Bu konularda katılımcıların büyük çoğunluğunda Batı’ya dair sempati ve antipatiyi içeren “parçalı bir Batı algısı”nın varlığı net olarak görülmektedir. Katılımcılar, Batı’nın dini olarak Hıristiyanlığa karşı ise çok daha saygılı ve bir ölçüde kutsallık içeren bir dil kullanmaktadırlar.

Çalışmada, “Batı kültürü” olarak algılanan bir olgunun yaygınlaşmasından duyulan bir rahatsızlıktan söz edilebilir. Ancak bu rahatsızlık, homojen bir “Batı” algısının bulunmamasına paralel olarak Batı kültürüne karşı toptan bir reddedişi ifade etmeyip, daha çok *seçici bir itirazı* yansıtmaktadır. Öte yandan İngilizce tabelaların veya “hamburger ve kolanın istilasına”, yani Amerikan kültürünün yayılmasına yönelik tepkilerin, örneğin Fransa’dakinden daha fazla olduğunu düşünmek için hiçbir sebep yoktur. Dahası, Batı, “medeniyet” olarak algılandığı ölçüde, onun kültür öğelerine karşı sempatik ve idealize edici bir yaklaşımın varlığı da belirgindir.

Bununla birlikte, katılımcıların neredeyse tamamının,

Batı'nın gerek Türkiye'ye ve gerekse İslam dünyasına yönelik politikalarına tepki gösterdikleri de bu araştırmada belirgin bir biçimde ortaya çıkmıştır. Batı-genel, Batı-din ve Batı-Hıristiyanlık algılamalarında katılımcılar çok daha pozitif ve birbirleri ile çelişen yaklaşımlar sergilerlerken, Batı-siyaset alanında Batı politikalarına tepki duymada neredeyse bütün katılımcılar hemfikirdirler. Katılımcılar Batı'nın farklı görünümüne karşı tepkilerini farklılaştırmaktadırlar.

Dolayısıyla bu çalışma, Türkiye'de toplumda toptan bir Batı ya da Hıristiyan karşıtlığının değil, Batılı devletlerce yürütülen siyasete yönelik bir karşıtlığın söz konusu olduğunu ortaya koymaktadır. Türkiye'de toplumun Batı'ya dair tepkisinin, çoğunlukla Batı'nın politikalarına yönelmiş olduğu bulgusu, çok vurgulanan "Müslüman-Hıristiyan çatışması", "Doğu-Batı" karşıtlığı gibi bir zeminin Türkiye'de olmadığını görülebilmesi açısından olumlu bir durumdur. Bu bulgu, siyasal alanın dışında, evrensel barış ve bir arada yaşama açısından Türkiye'de ciddi bir tehdit olmadığını tesbiti açısından da önemlidir.

Araştırma konusu olan Batı algısının, son yıllardaki olumlu ve olumsuz siyasi gelişmelerden etkilendiği görülmektedir. AB ile bütünleşme idealine Avrupa'dan gelen itirazlarla kaybolan sıcaklık, İslam coğrafyasındaki işgaller ve katliamlarla yerini dondurucu bir atmosfere bırakmıştır. Kamuoyu araştırmalarında ABD'ye ve Batı'ya tepki olarak yansıyan şaşkıncu oranların, örneğin Afganistan'daki bir düğün konvoyunun "müttefik kuvvetler" uçaklarınca bombalanarak 90 insanın öldürüldüğüne veya Irak'ta işgalden bu yana hayatını kaybeden insan sayısının bir buçuk milyona ulaştığına ilişkin

haberlerle ilişkili olduğunu anlamak güç değildir. Toplumsal algının sadece gününbirlik gelişmelerle değil, aynı zamanda uzun bir tarihsel sürecin etkisiyle şekillenmesi, bu konuda bütünüyle karamsar olmamak gerektiğine işaret etse de, olumsuz algıya konu olayların adeta yeni bir kutuplaşmaya götüreceği ölçüde süreklilik arz etmesi, -en azından şimdilik- umutlu olmak için de çok sebep bırakmamaktadır.

Batı algısıyla ilgili temel sorunun siyasi olması, çözüme ilişkin temel hareket noktasının da siyasette aranması gerektiğini göstermektedir. Bunun anlamı, dünya siyasetini belirlemedeki etkileri göz önüne alındığında, asıl sorumluluğun Batılı büyük ülkelere ve onların toplumlarına düşüğüdür. Medeniyetler İttifakı gibi girişimler, evrensel düzeyde barışa katkıda bulunabildiği ölçüde, Batı algısının üzerindeki siyaset gölgesinin kaybolmasına da yardımcı olabilir. Öte yandan Batı ile ilgili olumsuz algıların kaynağının siyasi olması, çözüm adına umutlu olmamız için ilave bir sebep teşkil etmektedir. Çünkü Batı karşıtlığı siyasi olmaktan çok sosyal bir kaynaktan doğuyor olsaydı, hiçbir siyasi adım bunu kolaylıkla değiştiremezdi. Oysa siyasi bir sorunu, siyasi bir çözümle ortadan kaldırmak mümkündür ve karşılaştırılmayacak ölçüde kolaydır. Yeter ki bunu başaracak siyasi bir irade ortaya çıkabilin. Bu iradenin ortaya çıkması, sadece İslam-Batı ve Türkiye-Avrupa ilişkilerine değil, aynı zamanda dünya barışına paha biçilmez bir katkı sunacaktır.

Öneriler:

Türkiye'de toplumun, farklı yönleri ile Batı algısını araştıran bu çalışmada, araştırmancının temel hipotezine uygun olarak bir Hıristiyan karşıtlığı bulgusuna ulaşıla-

mamıştır. Bir Hıristiyan karşıtlığının ötesinde Batı'ya dair en sıcak duyguların onun dinine yönelik olarak gösterildiği söylenebilir. Türkiye'de toplumda bir Hıristiyan karşıtlığının olmadığı bulgusu iki açıdan önemlidir. Öncelikle, Batı'da yükselen İslam karşıtlığı ya da korkusu, en azından Türkiye pratiğinden hareketle temellendirilemez. Bu nedenle Türkiye'de gözlemlenen Hıristiyanlığa dair oldukça pozitif yaklaşımlar, Batılı ülkelerde yeterince vurgulanarak, bu ülkelerdeki demokratik ve barışçıl güçlerin ellerinin güçlenmesi sağlanabilir. Bu vurgu aynı zamanda Batılı devletlerin savaşı ve emperyal politikalarını destekleyen çevrelerin daha az zemin bulmalarına da katkı sağlayacaktır. Bu doğrultuda Batı'da ve İslam toplumlarında siyasal ve toplumsal imaj oluşumuna etki eden kanaat önderleri, medya kuruluşları, sivil toplum örgütleri ve akademisyenler arasında bilgi, kültür ve deneyim paylaşımı geliştirilmelidir.

Türkiye'de bir Hıristiyan karşıtlığının bulunmadığı bulgusunun bir diğer önemli yönü, yine en azından Türkiye açısından İslam-Batı ilişkilerinde sorunların din kaynaklı görülmediğidir. Diğer taraftan Doğu-Batı diyalogu açısından en fazla üzerinde durulan konulardan biri dinler arası diyalog çalışmalarıdır. Türkiye'de, toplum açısından en az sorunlu ya da sorunsuz alan olarak görülen dinsel alan üzerinde diyalog çalışmalarının yoğunlaştığı görülmektedir. Kuşkusuz daha barışçıl, huzurlu ve evrensel değerlere daha saygılı bir dünya için, hangi alanda yapılırsa yapılsın, diyalog çalışmaları önemlidir. Bununla birlikte, bu çalışmadan hareketle, diyalog çalışmalarının, daha sorunlu görünen din dışı alanlarda yoğunlaşması gerektiği rahatlıkla söylenebilir. Dinler arası diyalog çalışmaları başka alanlardaki diyalog çalışmaları ile yoğun bir biçimde desteklenmelidir. Çün-

kü Türkiye'de toplum açısından sorun dinler ya da din adamları arasında değil, siyaset alanında ya da siyasetler arasında görünmektedir.

Öte yandan toplumumuz açısından Batı'nın kültürüne karşı kuşkucu bir yaklaşımın olduğu görülmektedir. Bununla birlikte bu yaklaşımın, bir Fransızın İngiliz ya da Amerikan kültürüne yönelik kuşkularından daha farklı bir şey olduğunu söyleyebilmek zordur. Keza Türkiye'de ve başka ülkelerde yerel kültürlerin de ulusal kültür karşısında benzer bir kuşkuyu taşıdıkları söylenebilir. Bu bağlamda bu tema yeterince işlenerek kültürel alandaki sorunun esas olarak Batı kültürü kaynaklı değil, küreselleşme-ulusallaşma-yerelleşme bağlamında bir sorun olduğu ve gezegen düzeyinde hemen hemen bütün ülkelerin benzer sorunları yaşadıkları vurgulanabilir. Böylelikle kültür kaynaklı Batı karşıtlığı daha makul bir düzeye çekilebilir.

Türkiye'de toplumda Batı'ya ilişkin en sert eleştiriler Batılı ülkelerin Türkiye'ye ve İslam dünyasına ilişkin politikalarına yönelik olarak dile getirilmektedir. Katılımcıların tamamı teorik olarak bir Hıristiyanın iyi bir insan olabileceğini belirtirlerken, aynı iyi niyet Batılı devletlere karşı gösterilmemektedir. AB'ye yönelik ABD ile kıyaslanamayacak düzeydeki pozitif yaklaşımları, katılımcıların uluslararası ilişkiler ve politikaların farkında olduğunu göstermektedir (Kaldı ki, katılımcılar ABD'nin İslam dünyasına yönelik politikalarını yoğun bir biçimde eleştirmektedirler).

Katılımcıların Batı'ya yönelik eleştirilerinin siyaset alanında yoğunlaşması aslında çözüm önerilerinin hangi alanda aranması gerektiğini de ortaya koymaktadır. Bu bağlamda İslam-Batı ilişkileri açısından yerel, ulusal ve

uluslararası siyaseti belirleyen siyasal aktörlere büyük görevler düşmektedir. Sorunun dinler arasında değil, siyaset alanında ya da siyasiler arasında olması, çözüm çabalarının da daha çok bu alanda yoğunlaşmasını gerekli kılmaktadır.

Batı'nın Türkiye'ye ve İslam dünyasına bakışı açısından sorun "siyasi" olarak görülmekle birlikte, katılımcıların büyük çoğunluğu, "Medeniyetler İttifakı" gibi, siyaset adamlarının aktif rol oynadığı çalışmalardan habersizdirler. Medeniyetler İttifakı gibi barışçıl çabalar hakkında daha fazla bilgi verilmesi, bu çabaların artırılması, çatışmacı ve kamplara ayırıcı söylem ve politikaların öne çıktığı bir ortamda, insanların evrensel barışa yönelik umutlarını arttıracaktır.

Sorunun şimdilik siyasal alanla sınırlı olması, kültürel, dinsel ya da genel alana taşınmaması, çözüm arayışları için bir fırsat olarak değerlendirilmelidir. Batı'ya karşı duyulan olumsuz duygular temelde siyasi olmakla kalmayıp toplumsal, dinsel ve kültürel alanları da içerecek şekilde kökleşseydi, çözümün çok daha zor, uzun vadeli ve başarı şansının da düşük olacağı yargısına varılabilir-

di. Çünkü siyasallığı aşmış toplumsallaşan sorunların çözümünde sadece siyasal mekanizmalar yeterli değildir. Ancak toplumsallaşmamış, siyasal düzeydeki sorunlar siyasal yöntemlerle daha kolay çözülebilir. Ama bu fırsat vaktinde değerlendirilemezse ve çözüm arayışları gecikirse, sorun derinleşebilir ve diğer alanlara da taşabilir.

Bu nedenle sorunun şimdilik sadece siyasal alanla sınırlı kalmasının avantajı iyi değerlendirilmelidir. Kaldı ki Türkiye'de toplum açısından siyasal alandaki sorunlar Batılı ülkelerin halkları ile de tamamıyla özdeşleştirilmemektedir. Batılı ülkelerin uyguladığı politikaların Batılı halklar tarafından tamamıyla onaylandığı düşünülmemekte, sorunların önemli ölçüde devlet kaynaklı olduğu belirtilmektedir. Katılımcıların bu yaklaşımı da sorunun henüz yeterince derinleşmediğini göstermekte ve sorunun derinleşmesini beklemeden çözüm önerilerinin sunulması açısından iyi bir fırsat sunmaktadır. ABD'nin Ortadoğu'ya yönelik işgal politikalarını gözden geçirmesi, Batılı devletlerin İslam'ı ve İslam dünyasını daha fazla anlamaya yönelik çabaları, Türkiye'de "Batı" imajını daha pozitif dönüştürebilecek adımlar gibi görünmektedir.

KAYNAKÇA

Kaynakça

Appadurai, Arjun, *Modernity at Large, Cultural Dimensions of Globalization*, Minneapolis, London: University of Minnesota Press, (1996).

Aydın, Suavi, “Amacımız Devletin Bekası”, *Demokratikleşme Sürecinde Devlet ve Yurttaşlar*, İstanbul: Tesev Yayınları, (2005).

Bayramoğlu, Ali, “Çağdaşlık Hurafe Kaldırmaz”, *Demokratikleşme Sürecinde Dindar ve Laikler*, İstanbul: Tesev Yayınları, (2006).

Bora, Aksu; Üstün, İlknur, “Sıcak Aile Ortamı”, *Demokratikleşme Sürecinde Kadın ve Erkekler*, İstanbul: Tesev Yayınları, (2005).

Bülbül, Kudret, *Bir Devlet Adamı ve Siyasal Düşünür Olarak Said Halim Paşa*, Ankara: Kadim Yayınları, (2006).

Bülbül, Kudret, *Küreselleşme, Kültür ve Siyaset: Türk Düşünsel ve Siyasal Yaşamında Küreselleşme Yaklaşımları*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, A.Ü. SBE, (2004).

Bülbül, Kudret, “Küreselleşen Siyasal Kültür ve Değişen Yerleşik Konumlar”, *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, Bahar/2006, (2006).

Celâl Nuri, *İttihad-ı İslâm, İslâm'ın Mazisi, Hali, İstikbâli*, İstanbul, (1331).

Celâl Nuri, *Müslümanlara, Türklere Hakaret, Düşmanlara Riâyet, Muhabbet*, İstanbul: Kadir Matbaâsı, (1332).

Cherry, Andrew L., *A Research Primer For the Helping Professions – Methods, Statistics, and Writing*, Australia, Canada: Brooks/Cole Thomson Learning, (2000).

D'Orville, Hans, 2002, *Dialogue among Civilizations: The Role of International Organizations, Western Policies and the Islamic World*, UNESCO Wilton Park Conference, (13 February 2002).

DePaulo, Peter, “Sample Size for Qualitative Research, The Risk of Missing Something Important”, *Quirk's Marketing Research Review*, December, (2000).

“Ecnebi Kanunlarını İktibas Mahz-ı Zarardır”, *Sebilü'r-Reşâd*, C. 15, sayı 385, (1334)

Ersoy, Mehmed Akif, “Terakki'nin Sırrı”, *Safahat*, İstanbul: Akpınar Yayınevi, (1987).

Eurobarometer, http://europa.eu.int/comm/public_opinion/index_en.htm, (2006).

Falk, Richard, *Yırtıcı Küreselleşme, Bir Eleştiri*, Çev: Ali Çaksu, İstanbul: Küre Yayınları, (2001).

“Garblılaşmak Hakkında”, *Sebilü'r-Reşâd*, C. 21, sayı 527, (1339).

“Garblılaşmak Münakaşaları”, *Sebilü'r-Reşâd*, C. 22, sayı 559-560, 563-564, (1339)

Gökalp, Ziya, “Tenkid, İnhitat-ı İslâm Hakkında Bir Tecrübe-i Kalemîyye”, *Yeni Mecmua*, C. 2, sayı 40, (1918).

Güngör, Erol, *Türk Kültürü ve Milliyetçilik*, İstanbul: İrfan Matbaâsı, (1975).

Güngör, Erol, “Teknoloji ve Kültür Değişmesi”, *Türkiye Günlüğü*, Sayı 67, (2001)

Hanioğlu, M. Şükrü, “Baticılık”, *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, C. 5, İstanbul: İletişim Yayınları, (1985).

Hanioğlu, M. Şükrü, *Bir Siyasal Düşünür Olarak Doktor Abdullah Cevdet ve Dönemi*, İstanbul: Üç Dal Neşriyat, (1981).

Harvey, David, *The Condition of Postmodernity*, Oxford: Basil Blackwell, (1989).

Haşim Nahit, *Üç Muamma: Garb Meselesi, Şark Meselesi, Türk Meselesi*, Beyazıt, (1337).

http://www.unaoc.org/repository/HLG_Report.pdf, Medeniyetler ittifakı raporunun gayri resmi türkçesi için bkz: <http://www.medeniyetlerittifaki.gov.tr/medeniyetlerittifaki.pdf>, (Erişim tarihi: Temmuz 2007).

<http://www.unaoc.org/repository/report.htm>, (Erişim tarihi: Temmuz 2007).

Huntington, Samuel P., “The Clash of Civilizations?”, *Foreign Affairs*, Summer; Aynı makale için bkz: Agenda 1994, *Critical Issues in Foreign Policy*, New York: Foreign Affairs, (1993).

Kalın, İbrahim, *İslam ve Batı*, İstanbul: İSAM Yayınları, (2007).

King, D. Anthony, *Kültür, Küreselleşme ve Dünya-Sistemi*, Der.: Anthony D. King, Çev: Gülcan Seçkin, Ümit Hüsrev Yolsal, Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları, (1998).

Kirk, Jerome; Miller, Marc, *Reliability and Validity in Qualitative Research*, Beverly Hills, CA: Sage Puplication, (1986).

“Körü Körüne Taklid Hakkında Bir Mütâlaa”, *Hikmet*, C. 1, sayı 5, Cemâziyel evvel, (1328).

Loti, Pierre, *Doğu Düşleri Sona Ererken*, çev. Faruk Ersöz, İstanbul: Kitap Yayınevi (2002).

Meriç, Cemil, *Umrandan Uygarlığa*, İstanbul: İletişim Yayınları, (1996).

Morse J, M., Designing Funded Qualitative Research, In N. K. Denlin & Y. S, Lincoln Eds, *Handbook of Qualitative Research* (pp-220-235), Thousand Oaks, CA: Sage, (1994).

Mustafa Sabri, “Terakki Edelim Ama Müslüman Kalmak Şartıyla”, *Sebilü’r-Reşâd*, C. 17, sayı 431-432, (1335).

Okay, Orhan, *Batı Medeniyeti Karşısında Ahmed Midhat Efendi*, İstanbul: MEB Yayınları, (1991).

Özipek, Bekir Berat, “Gayrimüslimlerin İnsan Hakları Sorununu Tartışmak: Kaygılar ve Sorular”, *Liberal Düşünce*, Yıl 11, Sayı 43, Yaz 2006 (2006), ss. 121-135.

PEW Global Attitudes Project, “Islamic Extremism: Common Concern for Muslim and Western Publics Support for Terror Wanes Among Muslim Publics”

<http://pewglobal.org/reports/display.php?PageID=809>, (2005).

Said Halim Paşa, *Buhran-ı Fikrîmiz*, Dârülhilafe: Sebilü’r-Reşâd Kütüphanesi Neşriyatı, (1337).

Said Halim Paşa, “İslâmda Teşkilât-ı Siyâsiye”, *Sebîlü'r-Reşâd*, C. 20, sayı 501, (1338).

Sandelowski, Margarete, “Focus on Qualitative Methods: Sample Size in Qualitative Research”, *Research in Nursing & Health*, 18, (1995).

TESEV 2004, http://www.tesev.org.tr/projeler/proje_din_saha_ozet.php, (Erişim Ekim 2007)

Tsutsumibayashi, Ken, “Fusion of Horizons or Confusion of Horizons? Intercultural Dialogue and Its Risks”, *Global Governance* 11, (2005).

Turhan, Mümtaz, *Kültür Değişmeleri*, İstanbul: İ.Ü. Edebiyat Fakültesi Yayınları, (1951).

United Nations, *United Nations Year of Dialogue among Civilizations*, Fifty-fifth session, (16 October 2000).

United Nations, *Crossing the Divide, Dialogue Among Civilizations*, (2001).

United Nations, *An Alliance of Civilizations Terms of Reference for the High-level Group*, (25 August 2005).

World Values Survey, <http://www.worldvaluessurvey.org>, (Erişim tarihi: Aralık 2006).

Ek I

MÜLAKAT SORULARI

EK 1: Mülakat Soruları

1) Batı size neyi ifade ediyor?

Batı-Kültür

2) Türk kültürü ile Batı kültürü birbirleri ile uyuşur mu? Uyuşan ve uyuşmayan tarafları nelerdir?

3) Batı kültürünün gündelik yaşamda ağır bir yer tutması (sinema, moda, şirket isimleri) sizi rahatsız ediyor mu?

4) Batı toplumu içerisinde rahatlıkla yaşayabileceğinizi düşünür müsünüz? Ne tür sorunlarla karşılaşmayı beklersiniz? Bu sorunlar beraber yaşamaya engel midir?

5) Batılı (Avrupalı) bir insanın sizin aranızda rahatlıkla yaşayabileceğini düşünür müsünüz? Ne tür sorunlarla karşılaşmasını beklersiniz? Bu sorunlar beraber yaşama ya engel midir?

6) Avrupa'da yaşayan Müslümanlar ve Türkler sizce bugün ne tür sorunlarla karşı karşıyadırlar? Bu sorunların kaynağı nedir?

Batı-Din

7) Hıristiyanlık size neyi ifade ediyor?

8) Hıristiyan bir komşunuz olmasını nasıl karşılırsınız? Çevrenizde bir kilise olması ve insanların orada ibadet etmeleri sizi rahatsız eder mi?

9) Sizce bir Hıristiyan iyi insan olabilir mi ve cennete gidebilir mi?

10) Misyonerlik çalışmalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Karşı mısınız? Karşı iseniz, bu karşıtlığınızın Hıristiyan oldukları için mi? Yoksa başka gerekçelerle mi?

11) Sizce Batı Hıristiyan bir medeniyet midir? Batı ile Hıristiyanlık aynı şey demek midir?

12) Sizce Batı Hıristiyanlığa uygun yaşıyor mu?

13) Sizce Batı İslama nasıl bakıyor?

Batı-Siyaset

14) Avrupa Birliği'ni (AB) nasıl değerlendiriyorsunuz? Nedir, ne değildir?

15) Batılı devletlerin İslam dünyasına ve Türkiye'ye yönelik politikalarını nasıl değerlendiriyorsunuz? Batı'nın İslam dünyasına ve Türkiye'ye yönelik en sorunlu yanı nedir? İlk üç örneği?

16) Sizce Batılı devletlerin politikaları kendi halklarının düşüncelerini ne kadar yansıtır? Örnek verebilir

misiniz? (Irak, Afganistan politikaları vs.)

17) Sizce Batılı devletlerin hepsi aynı mıdır? Aralarında farklılıklar var mıdır? Size en sempatik ve antipatik gelen 3 devlet ismini söyleyebilir misiniz? Neden?

Batı-Türkiye

18) Türkiye-Avrupa ilişkisini tarihsel olarak nasıl değerlendirirsiniz?

19) Sizce Batı ve Batılılar Türkiye ve Türk insanına nasıl bakıyor?

20) Türkiye AB'ye girmeli midir? Neden?

21) Türkiye'nin AB üyeliğinin kültür ve medeniyet boyutunu nasıl değerlendiriyorsunuz?

22) Türkiye ve İspanya'nın birlikte yürüttükleri Medeniyetler İttifaki Projesinden haberdar mısınız? Bu projeyi nasıl değerlendiriyorsunuz? Böyle bir projenin kolaylaştırıcı ve zorlaştırıcı yönleri nelerdir?

23) Batı'nın Hıristiyanlığı ya da bizim Müslümanlığımız AB'ye girişe engel mi? Medeniyetler İttifakı bu sorunu çözer mi?

24) İnsan hakları konusunda Batı'nın Türkiye'ye yönelik eleştirilerini nasıl değerlendiriyorsunuz? Sizce bu eleştiriler haklı mı? (Haksız diyenler için –Sizce Türkiye'nin bir insan hakları sorunu yok mu? İnsan hakları bir ülkenin iç işi sayılmalı mıdır?)

Ek II

KATILIMCILARIN DEMOGRAFİK BİLGİLERİ

EK 2: Katılımcıların Demografik Bilgileri

<i>Bölge ve İl</i>	<i>Simge</i>	<i>Cinsiyet</i>	<i>İsim</i>	<i>Meslek</i>	<i>Eğ. Durumu</i>	<i>Yaş</i>
İstanbul ve Batı Marmara İstanbul(17)	I1	E	Fazıl Bey	Araba tamircisi	İlkokul	29
	I2_4	K	Tuba ve diğerleri (4 kişi)	Üni. Haz. Öğrencisi	Lise	18
	I5	E	Selahaddin Bey	İnşaat bekçisi	Ortaokul	26
	I6	E	Selami Bey	Cep telefonu satıcısı	Açık öğretim	40
	I7	E	Mustafa Bey	Şarküteri işletmecisi	Üniversite	55
	I8	E	Süleyman Bey	Müfettiş	Üniversite	36
	I9	E	Köksal Bey	Müzik market çalışanı	Üniversite	29
	I10	K	Yasemin Hanım	Sorumlu müdür	Lise	27
	I11	E	Deniz Bey	Vekil danışmanı	Üniversite	28
	I12	K	Sevim Hanım	Vekil sekreteri	Lise	42
	I13	K	Semra Hanım	Sekreter-hizmetli	Lise	27
	I14	E	İbrahim Bey	Mühendis	Üniversite	39
	I15	E	Murat Bey	İşveren-cam mozaik	İlkokul	41
	I16	E	Mehmet Bey	Ustabaşı	Orta	39
I17	E	Ahmet Bey	İşçi	Lise	31	
Batı Anadolu Ankara (13)	A1	K	Özlem Hanım	Kütüphaneci	Üniversite	25
	A2	K	Özde Hanım	Sekreter	Ortaokul	37
	A3	E	Ahmet Bey	İşadamı-m. Müşavir	Üniversite	35
	A4	K	Özlem Hanım	Ar. Gör.	Üniversite	33
	A5	E	Taner Bey	Ar. Gör.	Üniversite	31
	A6	E	Kasım Bey	“köylü”-çiftçi-su satıcısı	İlkokul	51
	A7	E	Ali Bey	Şoför	İlkokul	55
	A8	E	Hüseyin Bey	Ticari taksici	Lise	34
	A9	E	Cüneyt Hoca	İmam	Lise	36
	A10	K	Gülsüm	Dersane öğrencisi	Lise	17
	A11	E	Levent Bey	Memur	Lise	28
	A12	K	Kimya Hanım	İşçi	İlkokul	25
	A13	K	Ulviye Hanım	İşçi	Ortaokul	29

<i>Bölge ve İl</i>	<i>Simge</i>	<i>Cinsiyet</i>	<i>İsim</i>	<i>Meslek</i>	<i>Eğ. Durumu</i>	<i>Yaş</i>
Ege İzmir (10)	İ1	K	Selma Hanım	Memur	Üniversite	30
	İ2	K	Fikriye Hanım	Özel sektör	Lise	35
	İ3	K	Nuray	Öğrenci	Ün. Öğren	19
	İ4	K	Esin	Öğrenci	Ün. Öğren	21
	İ5	K	Didem Hanım	Eczacı	Üniversite	28
	İ6	E	Ahmet Bey	Avukat	Üniversite	40
	İ7	E	Galip Bey	Lokantacı	Lise	35
	İ8	E	Akif Bey	İşçi	Lise	30
	İ9	E	Celal Bey	Bulaşıkçı	İlkokul	45
	İ10	E	Mert Bey	Memur	Lise	45
Orta Anadolu Konya (8)	K1	E	Mehmet Bey	Site Yöneticisi	Lise	34
	K2	E	İsmail Bey	Güvenlik şefi	Açık Öğretim	44
	K3	E	Abdullah Bey	İnşaat işçisi	İlkokul	50
	K4	E	İsmail Bey	Kilimci	Lise	35
	K5	K	Melahat Hanım	İlkokul öğretmeni	Üniversite	42
	K6	K	Fadime Hanım	Ev hanımı	İlkokul	58
	K7	K	Ayşe Hanım	Memur emeklisi	Ortaokul	71
	K8	K	Sümevra Hanım	Öğretmen	Üniversite	27
Güneydoğu Anadolu Diyarbakır (8)	D1	E		Öğretim Üyesi	Üniversite	40
	D2	K		Öğrenci		22
	D3	E	Ahmet Bey	İşsiz	-	28
	D4	K	-	Öğretmen	Üniversite	26
	D5	K	-	Ev Hanımı	İlkokul	40
	D6	E	Hamdi Bey	Esnaf	-	39
	D7	E	Hüsnü Bey	Gündelikçi İşçi	İlkokul	48
	D8	E	Lütfü Bey	Memur	Lise	32

<i>Bölge ve İl</i>	<i>Simge</i>	<i>Cinsiyet</i>	<i>İsim</i>	<i>Meslek</i>	<i>Eğ. Durumu</i>	<i>Yaş</i>
Doğu Marmara Bursa (8)	B1	E	Yusuf Bey	Mobilyacı	İlkokul	39
	B2	E	Serdar Bey	İşsiz	Lise	35
	B3	E	Ender Bey	İşçi	Lise	34
	B4	E	Fuat Bey	Bankacı	Y. Lisans	36
	B5	K	Ayten Hanım	Ev hanımı	İlkokul	68
	B6	K	Berna Hanım	Pazarlama uzmanı	Önlisans	30
	B7	K	Çiğdem Hanım	Pazarlama elemanı	Önlisans	31
	B8	K	Meral Hanım	Emekli Öğretmen	Y. Lisans	47
Akdeniz Mersin (8)	M1	E	İsa Bey	Berber	İlkokul	29
	M2	E	Gökhan Bey ve diğerleri	İnternet kafe işletmecisi	Lise	25
	M3	K	Nihal Hanım	PTT emeklisi	Lise	56
	M4	K/E	Hasibe Hanım ve eşi	İşçi emeklisi/Hollanda	Lise	56
	M5	K/E	İrfan Bey ve eşi	Emekli şeker fb. Müd.		
	M6	K/E	Serdar Bey, eşi ve iş arkadaşları (6 kişi)	Bar işletmecisi	Üniversite	25
	M7	E	Deniz Bey	Çiftçi	Lise	26
	M8	K	Sevda Hanım	Eczacı	Lise	50
Ortadoğu Anadolu Malatya (6)	MA1	E	Ramazan Bey	Emekli	-	49
	MA2	K	-	Ar. Gör.	Üniversite	26
	MA3	E	Ahmet Bey	Esnaf	İlkokul	31
	MA4	E	-	Mühendis	Üniversite	32
	MA5	K	-	Ev Hanımı	Ortaokul	45
	MA6	K	Pınar Hanım	Öğrenci	Lisans	19
Kuzeydoğu Anadolu Erzurum (6)	E1	K	Sevgi Hanım	İnşaat Mühendisi	Üniversite	27
	E2	K	Zekiye Hanım	Akademisyen	Üniversite	31
	E3	K	Hacer Hanım	İşsiz		30
	E4	E	Nimet Bey	Emekli Almanca Öğr.		55
	E5	E	-	Esnaf	Lise	50
	E6	E	-	Emekli Memur	Lise	56

<i>Bölge ve İl</i>	<i>Simge</i>	<i>Cinsiyet</i>	<i>İsim</i>	<i>Meslek</i>	<i>Eğ. Durumu</i>	<i>Yaş</i>
Batı ve Doğu Karadeniz	S1	K	Arzu Hanım	Muhasebeci		32
	S2	E	Mert Bey	Bilgisayar Uzmanı	Üniversite	27
Samsun (6)	S3	E	-	Seramik Ustası	Ortaokul	47
	S4	E	Harun Bey	İnşaat Mühendisi	Üniversite	53
	S5	E	Ali Bey	Fayans, Dekorasyon		40
	S6	K	Zerrin Hanım	Akademisyen	Üniversite	31

Türkiye’de insanlar Batı’yı nasıl görüyor? Batı’nın dinine mi, kültürüne mi, siyasetine mi yoksa batılı olan her şeye mi karşı? Batı medeniyetin beşiği mi, Haçlı Seferleri ve sömürgecilik mi? Batı gelişmiş mi, yozlaşmış mı?

“Türkiye’de Toplumun Batı Algısı” her hangi bir temsil niteliği olmayan, sıradan Türk insanının Batı’yı ve Hıristiyanlığı nasıl algıladığını, toplumun çeşitli kesimlerine mensup insanlarla yapılan derinlemesine mülakatlar ve toplumsal analizlerle ortaya koyuyor.

Farklı eğitim, gelir ve yaş gruplarından, değişik şehirlerden katılımcılarla yürütülen samimi söyleşiler, renkli ifadeler kitapta yer alırken, araştırma Türkiye’de toplumun Batı değerlerine ve Batılı ülkelere bakış açısına ilişkin çarpıcı sonuçları, bilimsel değerlendirmeler eşliğinde akıcı bir üslupla aktarıyor.

Çalışma, Türkiye’de toplumda toptan bir Batı ya da Hıristiyan karşıtlığının değil, Batı siyasetine yönelik eleştirel bir tutumun olduğunu ortaya koyuyor. Batı’ya dair tepkinin, ağırlıklı olarak Batı’nın politikalarına yönelmiş olması, çok vurgulanan “Müslüman-Hıristiyan çatışması”, “Doğu-Batı karşıtlığı” ve “Medeniyetler çatışması” gibi bir zeminin Türkiye’de bulunmadığını gösteriyor.